

T.C
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN PANORAMA ADLI
ESERİNDE SİYASİ VE SOSYAL ELEŞTİRİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TURGUT KARAÇOBAN

TARİH ANABİLİM DALI

KOCAELİ- 2012

T.C
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN PANORAMA ADLI
ESERİNDE SİYASİ VE SOSYAL ELEŞTİRİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TURGUT KARAÇOBAN

TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. İBRAHİM ŞİRİN

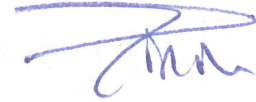
KOCAELİ- 2012

Turgut Karaçoban tarafından hazırlanan “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Panorama Adlı Eserindeki Siyasi ve Sosyal Eleştiriler” adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı-Soyadı ve Kurumu :

İmzası:

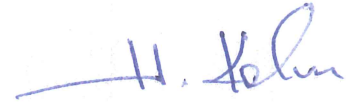
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. İbrahim ŞİRİN- Kocaeli Üniversitesi

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Funda SELÇUK ŞİRİN- Kocaeli Üniversitesi

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Hasan KOLCU- Kocaeli Üniversitesi

Sınav Tarihi: 26 / 06 / 2012

Enstitü Yönetim Kurulunun Onay Tarih ve No: 04 / 07 / 2012 - 2012 / 13

ÖNSÖZ

“Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Panorama Adlı Eserindeki Siyasî ve Sosyal Eleştiriler” adlı bu çalışmamızda, Yakup Kadri’nin bir dönemle ilgili eleştirileri incelenmiştir. Panorama’da işlenen çevre ve geçen zaman aralığı eleştirilerin çeşitliliği açısından çok önemlidir. Yazarın yaşamından oldukça geniş bir izlenimi anlattığı bu eserin metin aralarında, tarihin izini kolayca bulabiliriz.

Yakup Kadri’nin, hem Cumhuriyet öncesi hem Cumhuriyet sonrası dönemi kapsayan konuları eserlerinde işlemiş önemli bir edebiyatçı olması, bizi Panorama’ya götüren temel etkenlerden birisi olmuştur. Ancak edebiyatçı etiketi onun için biraz eksik kalır. Yakup Kadri’yi Cumhuriyet döneminin önemli bir fikir adamı, ideologu olarak da tanımlamamız gerekir. O, eserlerine, yaşadığı dönemleri ustaca aktarmasını bilmiş, bizlere “nehir romancısı” anlayışının temsilcisi olarak adlandırılmasına örnek teşkil edecek birçok eser sunmuştur.

Kemal Karpat’ın “Türkiye’nin sosyal tarihini yazacak olanların ilk sağlam kaynağı şüphesiz ki edebiyat olacaktır.” sözünden yola çıkacak olursak Türkiye’nin sosyal tarihini okumak için de edebi metinlere başvurabiliriz. Bizim başvurduğumuz metin, derinliği ile yaşanan dönemi oldukça geniş pencereden sunan Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Panorama adlı eseridir.

Yakup Kadri’nin siyasî kimliği ve toplumsal bakış açısı, Panorama’yı sosyal boyutuyla zenginleştirir. Panorama’daki eleştiriler yaşanmış ve bitmiş olaylar olmaktan çok günümüzde de uzantısını devam ettirirler. Eser bu bakımdan da önem taşır. Cumhuriyet’in 10. yılından başlayarak 1950’li yılların başına kadar Türkiye’nin siyasi ve toplumsal yaşamından kesitler sunan, keskin gözlem ve yorumlama gücüyle dönem hakkında eleştirilerde bulunan Yakup Kadri, Panorama’da bir anlamda Türkiye’nin kısa bir tarihini yazmaya çalışmıştır.

Çalışmamda, her zaman yanımda olan hocam Yrd. Doç. Dr. İbrahim Şirin’e teşekkürü bir borç bilirim.

Turgut KARAÇOBAN

Kocaeli-2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ	1
1. YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU	2
1.1. Hayatı.....	2
1.2. Siyasi Kimliği	3
1.3. Sanat Anlayışı.....	7
2. EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ.....	12
2.1. Edebi Eser ve İncelemesi.....	12
2.2. Eser ve ideolojinin Metne Yansıması	14
2.3. Metinde Tarih Arayışı.....	15
3. PANORAMA.....	19
3.1 Panorama	19
3.2. Panoramının Bölümleri	21
3.3. Panorama'da Kişi-Yer-Zaman.....	25
3.4. Panorama'nın Yazılış Amacı	26
4. PANORAMA'DAKİ SİYASİ VE SOSYAL ELEŞTİRİLER.....	28
4.1. AYDIN ELEŞTİRİSİ.....	28
4.1.1. Aydın Kavramı	28

4.1.2. Türkiye’de Aydın.....	30
4.1.3. Eserdeki Eleştiriler.....	35
4.2 İNKILÂP ELEŞTİRİSİ.....	41
4.3. CHP ELEŞTİRİSİ.....	53
4.3.1 Parti İçi Eleştiri.....	53
4.3.2.Milletvekili Eleştirisi.....	60
4.4. BÜROKRAT ELEŞTİRİSİ.....	63
4.4.1.Memur Eleştirisi (Yolsuzluk.....	63
4.4.2. Arsa Spekülatörlüğü Eleştirisi.....	66
4.4.3.Yönetici-Bürokrat Eleştirisi.....	68
4.5. DEMOKRAT PARTİNİN KURULMASINA GİDEN SÜREÇ VE ÇOK PARTİLİ DÖNEM ELEŞTİRİSİ.....	72
4.6.TOPLUM ELEŞTİRİSİ.....	81
4.7 BASIN ELEŞTİRİSİ.....	87
5.SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA.....	97
ÖZGEÇMİŞ	

ÖZET

Tarih boyunca edebî eserler daima toplumsal boyutuyla incelenmiştir. Bir edebî metinde tarihi sorgularken yazarın bakış açısını bilmek kadar, tarihin o metinde hangi boyutta yansımış olduğunu kavramak da oldukça önemlidir. Metin toplumsal olguları kimi zaman açıkça kimi zaman da üstü kapalı bir şekilde sunar. Türk romancılığının en önemli yazarlarından biri olan Yakup Kadri'nin Panorama romanı da, böyle bir toplumsal eleştirinin en belirgin örneği olarak karşımıza çıkar. Yazar, Cumhuriyet tarihinin önemli bir dönemini sözü edilen eserinde yalnızca tarihsel açıdan irdelemez, aynı zamanda dönemin siyasî ve sosyal eleştirisini yapar. Bizim yaptığımız, “Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Panorama Adlı Eserinde Siyasî ve Sosyal Eleştiriler” konulu çalışmada, Yakup Kadri'nin Panorama'da zaman olarak işlenmiş olan Cumhuriyetin onuncu yılından 1950'lere kadar geçen sürede, siyasete ve topluma yönelttiği eleştirileri ve bu eleştirilerin metne karakter ve olay bazında yansımaları incelenmiştir. Ayrıca, bu çalışma, Panorama'nın yazıldığı döneme ait siyasî ve sosyal ortamın, yazarın eleştirel dünyasından nasıl algılandığını da gösterme amacı taşır. Panorama'daki toplum, siyaset ve parti ile ilgili temel eleştiriler incelenmiş, söz konusu konuların kavram düzeyinde ve döneme ait tarihi bilgiler ışığında değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Panorama, Toplumsal Eleştiri, Siyasal Eleştiri, Cumhuriyetin ilk dönemleri

ABSTRACT

The literary works have always been analysed under their social aspects throughout the history. When disputing the history in a literary text, understanding to the what extend the history is reflected in that text is as important as knowing the author's point of view. The text offers the social phenomenons in explicit or implicit ways. Panorama written by Yakup Kadri Karaosmanoğlu, who is one of the most important writers of Turkish novel, emerges as the most obvious example of such a social criticism. The author not only made a historical consideration about one of the most important period of Republic mentioned in his work, but also fulfilled successfully political and social criticism of that period. In the study of "Political and Social Criticisms in Yakup Kadri Karaosmanoğlu's Work 'Panorama'", it is aimed to examine how Yakup Kadri criticised the policy and the society of the period that is from the tenth year of the Republic until 1950's, and how these critics were reflected in the text on the basis of character and plot. Thus, it is tried to show how the political and social environments of the period narrated in the work are perceived by the view of the writer. In this thesis, it is focused on the basic criticism titles including party, policy and society. Moreover, the themes of the novel are considered at the level of concept and in the light of historical informations about the period.

Key Words: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Panorama, Social Criticism, Political Criticism , Early Period of Republic

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
Dan.	: Danışman
Ed.	: Edited by
Haz.	: Hazırlayan
No.	: Numara
s.	: Sayfa
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
yy	: Yüzyıl

GİRİŞ

Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşanan siyasal süreç birçok kesim tarafından farklı algılanmış, farklı yorumlanmış ve farklı yaşanmıştır. Bu süreç temelde Atatürk ilke ve inkılâplarının şekillendirdiği bir süreç olduğundan, bunun yansımaları döneme ait eserlerde, özellikle Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun eserlerinde açıkça görülür.

Yakup Kadri'nin sanat anlayışını iki temel etmen şekillendirmektedir. Önceleri sanatın şahsiliği ve muhteremliği¹ fikrine sahip olan Yakup Kadri, daha sonra Millî Mücadele döneminde ülkenin gerçekleri ile yüzleşip sanatını toplumun hizmetine adayacaktır. Cumhuriyet sonrası dönemde ise Yakup Kadri'nin ana davası, Türk inkılâbı ve Kemalizm'in ideolojisi meselesi olacaktır. Eserlerinde sosyal olaylara değinen Yakup Kadri, bireysel sorunlardan vazgeçmiş değildir. Eserlerinde derin psikolojik tahliller bulunmakla birlikte öne çıkan ana unsur sosyal cephedir ve psikoloji o cephenin emrindedir. Ona sosyal yazar unvanını kazandıran eserleri ise, romanlarıdır.

Romanlarının hareket noktalarına baktığımızda, kendi hayatından ve içinde yaşadığı toplumun yaşantısından faydalandığını görürüz. Panoramalar da tam da bu iki esin kaynağının bileşenidir. Panorama'daki zaman ve olay örgüsü çalışmamızın temel ayağıdır. Burada Cumhuriyet'in ilanından sonra gelişen olaylar, geniş bir çevrede ve birçok sosyal katmanda, çok sayıdaki karakterlerle anlatılmaktadır. Yakup Kadri'ye Panoramayı yazdıran ana etken, Cumhuriyet'in ilanından sonra inkılâp konusunda millî mücadele ruhundaki gördüğü gevşemedir.

Bu kaygıyla yazılan panoramalar, döneme ait birçok konuda yapılan eleştiri, dönemin şartlarını içinde gelişen olaylar örgüsü ve bunların siyasî ve sosyal yansımaları yönünden bir metin incelemesi olarak çalışmamızın konusunu oluşturur. Yakup Kadri ve eserleri ile ilgili hem edebî hem de siyasî birçok inceleme bulunmaktadır; ancak bunlar Panorama'daki sosyal eleştiri örgüsünü yansıtmak kadar geniş değildir. Çalışmamız bu alandaki boşluğa eleştirileri sermeyi ve bundan sonra yapılacak tartışmalara ortak olmayı amaçlamaktadır.

¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Kadro Cilt 2 Tıpkı Basım** , (Haz.Doç Dr.Cem Alper) ,Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, sayı 14

1. BÖLÜM

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU

1.1 Hayatı

1889'da Kahire'de dünyaya gelen Yakup Kadri'nin aile soyağacı Osmanlı tarihinin çeşitli dönemlerinde aktif rol oynayan ve genel siyasete etki eden Karaosmanoğulları'na kadar gitmektedir. "Babası, Abdülkadir Bey hem baba hem ana tarafından bu aileye mensuptur. Yakup Kadrinin ilk çocukluk yılları Kahire'de geçti. Düşünceden çok, duygunun hüküm sürdüğü bu yıllarda sıcak, renkli hülya ve efsaneyle dolu Mısır iklimi onun üzerinde pek derin izler bıraktı. Altı yaşında iken ailesiyle beraber asıl memleketleri olan Manisa'ya döndüler. Küçük Yakup, henüz okuma yazma bilmemesine rağmen, babasından kalan kitapları karıştırır, resimli olanlarına uzun uzun bakar, daldığı hayal âlemi ona oyuncaklarını bile unuttururdu. Denilebilir ki onda okumaya, kitaplara karşı derin ilgi bu sıralarda başlamıştır.

Yakup Kadri ilköğrenimini Manisa'da, Fevziye Mekteb-i İptidaîdisi'nde (İlkokulunda) yaptı. Şahsî gayreti ve annesinin evdeki kitaplardan zaman zaman ona bazı sayfeler okuması, onu, daha on yaşına basmadan meraklı bir okur haline getirmişti. Ekmekçi Kadın'ı Monte Kristo'yu kolaylıkla anlayabiliyordu. Onun ilk okuduğu kitaplar arasında Zavallı Kız'la, Paule ve Virginie de vardı. Sonra İzmir'e taşındılar, Yakup kadri idadi'ye (Liseye) devam etmek imkânını buldu"² Yakup Kadri, varlıklı, evine kitap girmiş, devrin hiç değilse edebî kültürüne aşinâ bir âilenin kucağında yetişmiştir. Köylü çocuklarıyla münasebetini de nihayet bir ağazadenin münasebeti derecesinde kabul etmek yerinde olur.³ Kendisinin anlatımına göre, ilköğrenimini yalınayak ve şalvarlı çocuklarla yapan Yakup Kadri bu ortam içinde çevreyi, doğayı ve yerel yaşamı tanımıştır. Bununla birlikte bir ağa oğlu olma özelliği de tam olarak silinmiş değildir.

² A.Ferhan Oğuzkan, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Ankara 1954, Varlık Yayınları, sayı 223, s. 5

³ Niyazi Akı, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu: İnsan-Eser-Fikir-Üslûp**, İstanbul 1960, İstanbul Matbaası, s. 10

O yıllarda çoğu kimsenin bilmediği Monte Kristo gibi kitapları annesinden dinlemiş, sonra da kendisi okumuştur. Onun edebiyat alanındaki çalışmalarında bu romanın o günlerden gelen etkisi olduğu bilinmektedir. Kendisi de bir yazısında buna değinerek, “Belki bugünkü varlığında Monte Kristo kahramanlarının bazıları hala yaşamaktadır. İhtimal on bir, on iki yaşında iken bu kitap elime geçmemiş olsaydı, ben şimdi büsbütün başka bir adam olacaktım. Kim diyebilirdi ki Anadolu’nun bir köşesinde, on yaşında bir Türk çocuğu bir balmumu parçası halinde büyük Fransız romancısının dehasındaki ateşine düşecek, eriyecek, dağılacak, sonra yine bu ateşin tesiri altında yeni bir şekil, yeni bir renk kazanacak”⁴

Yakup Kadri, ailesinin tekrar Mısır’a dönmesi nedeniyle liseyi bitirmeden İzmir’den ayrılmak zorunda kalmıştır. Yakup Kadri, Mısır’da Fransız okuluna devam ettiği süre içinde Batı’yı da öğrenme fırsatı bulmuştur. “1915 yılında Üsküdar İdadisi’ndeki edebiyat ve felsefe öğretmenliğine akciğerlerindeki rahatsızlığın artması nedeniyle ara vererek, 1916’ da İsviçre’ye Davos’a tedavi için gider. Bu fırsatı ona verenler ise muhalifi olduğu İttihatçılardır. Kendisinin de kabul ettiği üzere, bu bağlantıyı kuran kişi de Ziya Gökalp’tir. İttihatçılara karşı olduğunu vurgulasa da , İttihatçıların getirdiği fikri zeminle bağlarını ve alışverişini sürdüren biridir, ancak dönemin siyasi iktidarına hayatını bağlamaz.”⁵

1.2 Siyasi Kimliği

Yakup Kadri Karaosmanoğlu Cumhuriyet’in inkılâplarının ve ideolojisinin, Kemalizm’in Türkiye’de gelişmesinde ve yerleşmesinde önemli katkıları olan edebî ve siyasî bir isimdir. “Yakup Kadri, demir atacak liman ararken, Mütareke Dönemi ile başlayan bir başka yolculukta bulur kendini. 1920’de İsmet (İnönü) tarafından Ankara’ya çağırılır. Millî Mücadele’ye girişini şu cümlelerle ifade eder: Öleyim diye girdim. Hiç ümidim yoktu zira!” 1922 yılına gelindiğinde ise, İzmir’e giren ordunun yanındadır. Aynı sene, Müdafa-i Hukuk Cemiyeti’nin bir şubesini kurmak üzere Mustafa Kemal tarafından

⁴ Muzaffer Uyguner, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Ankara 1993, Bilgi Yayınevi., s. 11

⁵ Birsen Atalay, “ *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,C.2 Kemalizm**, (Haz. Murat Belge), s. 434

İstanbul'a gönderilmiştir. İşte bu tarihten sonra, hayatının sonuna kadar savunacağı, yerleşmesi ve gelişmesi için mücadele vereceği Kemalizm ile kopmaz bağlar kurar.”⁶

Mehmet Asaf Bey'in kızı, Burhan Belge'nin kız kardeşi Leman Asaf ile evlenir. Mardin milletvekili olarak 1924 yılında TBMM'ye girer. 1924 yılında, adı daha sonra Ulus olarak değiştirilen, CHP'nin yayın organı olma görevini üstlenen Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yazıları yayımlanır. İki dönem sonra, 1931 senesinde Manisa milletvekili olarak yine meclise girer ve 1934 yılının sonbaharında elçilik göreviyle Tiran'a gönderilinceye kadar, Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili olarak görevini sürdürür.

“1929 dünya bunalımı, Türkiye'yi ekonomik alanda liberal uygulamalardan, devletçiliğe yönlendirir. Bu gelişmenin ardından, ekonomi alanındaki bu yeni siyaseti (hatta Kemalist ideolojiyi) daha ayrıntılı işleyebilme ihtiyacı hasıl olmuştur. CHP'nin Kemalist ideolojisi zaten 1931 parti programında eksiksiz ve net olarak vurgulanmıştır. Sıra bunun işlenmesine gelmiştir. 1932 yılının ocak ayında yayım hayatına başlayan Kadro dergisi de bu misyonu üstlenir ve derginin imtiyaz sahibi de Yakup Kadri olur Sınıf çelişkileri yerine, uluslararası çelişkileri temel alan Kadrocular, liberalizme şiddetle karşı çıkarlar; solidarizmi de içinde barındıran bu anlayış kapitalizm ve sosyalizm dışında bir yol arayışı içindedir. Üzerinde yürüdükleri yol ise bir çeşit devlet kapitalizmi olarak adlandırılmıştır. Ancak buna kapitalizmin karma ekonomi anlayışıyla uygulanması demek belki de daha doğru olur. Yakup Kadri ise hayatının akışını değiştirecek olan Kadro'da ağırlıklı edebiyat üzerine yazar. Ancak, yazılarının bütününde Atatürk inkılâplarının toplumsal ve ahlakî plandaki mücadelesini verir. Aslında, edebiyat üzerine yazılarıyla da Cumhuriyet'in birçok alandaki yönelimlerini açıklamak ve yaratılan ideolojik temelleri güçlendirme görevini üstlenmiştir.”⁷

Kadro'da sadece edebiyat üzerine yazdığını söylemek mümkün değildir. Yeni yol arayışına, dönemin İtalya'sı ve Rusya'sından örnekler verir. Bu iki farklı yapılanmayı bir arada değerlendirmesi, klasik Batı demokrasilerine karşı bir tavrı ortaya koymaktadır. Ona göre “köhne garp cemiyetleri” kafaca ve ruhça çökmüştür. Örnek alınması gereken devletler ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve İtalya'dır. Kadro'nun 7.sayısında

⁶ Atalay, a.g.m., s. 436

⁷ Atalay, a.g.m., s.438

“İstiklâl harbi” ile “Rus inkılâbını” karşılaştırır ve benzerlikler bulur. Aynı benzetmeyi Osmanlı İmparatorluğu ve Rus Çarlığı için de yapar. Moskova gezisinden etkilenen Yakup Kadri, işçi ve rençber sınıfının dilini anlayamadıklarını, bir gün bu anlaşmanın sağlanacağını belirtmektedir. İtalya’yı yepyeni bir yapılanma olarak görmese de, eskinin üzerine inşa edilmiş ama yeni, “kronometre gibi işleyen” ve örnek alınması gereken bir sistem olarak değerlendirir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin sistemini de, “güdümlü devlet sistemi” olarak adlandırır; çünkü korunması gereken inkılâplar vardır. Kadro’nun görevini de, gerçekleşen siyasi inkılâbı, “harsî, iktisadî ve idarî inkılâplarla” tamamlamak olarak ifade eder.⁸

Yazar kadrosu, yazarların eğitim ve siyasal geçmişleri, Türkiye özelinde ve dünya ölçeğinde yapılan tartışmalar, önerilen gelişme stratejisi ve ideolojik eğilimi, Kemalist yönetim ile olan ilişkisi, devlet analizi, aydına atfedilen sorumluluklar ve tabii ki açmazları itibariyle aylık ortalama elli sayfa yayımlanan “Kadro Fikir Mecmuası” (Ocak 1932-Aralık/Ocak 1934/35) Türkiye siyasal düşünce tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Şevket Süreyya Aydemir (1897-1976), Vedat Nedim Tör (1897-1985), Burhan Asaf Belge (1899-1967), İsmail Hüsrev Tökin (1902-1994) ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974) derginin kurucu yazar kadrosunu oluşturmaktadır.⁹

Kadrocuların Türk devrimine yeni bir ideoloji üretme çabası içinde oluşları dönemin özgün koşullarına da uygun düşmektedir. İmparatorluktan ulus-devlete geçiş süreci Kurtuluş Savaşı ile aynı döneme denk düşmüştür. Geçiş süreci, Türkiye’nin uluslararası düzeyde konumunun yeniden tanımlandığı bir dönemi ifade etmekle kalmamakta, aynı zamanda Türkiye’de siyasî ve iktisadî gücün yeniden tanımlandığı bir süreci de içermektedir. Asker-sivil bürokratik sınıfın Kurtuluş Savaşı sürecinde iktidara gelmesi, ideoloji ve gelişme stratejisi arayışı içinde bulunması, Kadro yazarlarının tam da bu

⁸ Atalay, a.g.m., s. 439

⁹ Mustafa Türkes, “*Kadro Dergisi*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, C.2 Kemalizm**, (Haz. Murat Belge), s. 464

alanlarda fikir yürütebilme yetilerinin gelişmişliği ve istekliliği ile örtüştüğü için Kadro dergisi ortaya çıkmıştır.¹⁰

Kadrocular net olarak şunları söylemektedirler: Kapitalizm öncesi feodal toplumlarda devlet toprak sahiplerinin, kapitalist toplumlarda ise burjuvazinin temsilcisidir. Türkiye ise henüz kapitalist sistemin kurulmadığı ancak feodal ilişkilerinde belirleyici olmadığı bir dönemdedir. Kadro'ya göre Kurtuluş Savaşı'nı yürüten ekip belirli bir sınıfın temsilcisi değildir. Bu durum devletin dönüştürülmesi için iyi bir fırsat yaratmaktadır.

Türkiye'de devletin belirli bir sınıfı temsil eden bir organ haline gelmesi önlenmeli ve bütün ulusu temsil eden bir yapıya dönüştürülmelidir. Bu dönüşüm, ekonomik ve siyasal gücün devlet elinde toplanması, özel sektörün devlet tarafından kontrol altında tutulması ve bunları gerçekleştirecek bilgiyle yüklenmiş aydın bir kadronun iş başında olması ile sağlanabilir.

Kadro'ya göre, ulusal lider Atatürk, bu hareketi başlatmış ve Kadro dergisi de bunun ideolojisini üretmeye çalışmaktadır. Kadrocular yönetimin dışında kalmaya çalışmakla birlikte, aynı zamanda siyasal taleplerini de dile getirmişlerdir. Kadro'da sıkça bahsedilen bilgiyle yüklenmiş bilinçli azınlık, aslında Kadrocuların kendilerine denk düşmektedir.¹¹

Kadro Dergisi'nin kapatılmasından sonra Yakup Kadri'nin "Zoraki Diplomat" olarak Tiran'da (1934) başlayan elçilik görevi 1954 yılında yaş haddinden emekli olup, yurda dönmesiyle son bulur. 1961'de Kurucu Meclis Üyeliği'ne seçilir. Ekim 1961'den Ekim 1965 tarihine kadar son kez Manisa milletvekilliği yapar. Ancak, 1962' de Atatürk ilkelerine ters düşüldüğünü iddia ederek CHP'den istifa eder. 22 Ekim 1962 tarihli Hakikati Tasvir Gazetesi'nde Karaosmanoğlu'nun, "Partiden CHP'nin şerefini sokak çamuru ile karıştıranlar yüzünden çekildim." diyen açıklaması yer alır.¹²

¹⁰ Türkeş, Mustafa, a.g.m, s. 466

¹¹ Türkeş, Mustafa, a.g.m, s. 475

¹² Atalay, a.g.m, s.440

Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk milletvekillerinden olan Yakup Kadri 13 Aralık 1974'te vefat eder. "Ölümümde ne resmî, ne dinî merasim isterim. Hastaneye kaldırılacak cesedimin doğrudan doğruya mezarlığa nakli!" cümleleriyle 1967 yılında kaleme aldığı ilk vasiyetinin tam tersine görkemli bir askerî törenle toprağa verilen Yakup Kadri, ardında onlarca cilt basılmış eser ve yüzlerce makale bırakmıştır

1.3 Sanat Anlayışı

Yakup Kadri'nin sanat anlayışını temelde iki başlıkta görürüz: Bunlardan biri sanat için sanat bir diğeri de toplum için sanattır. Yakup Kadri'nin Fecr-i Âti bünyesindeyken sanat şahsi ve muhteremdir görüşü sosyal ve siyasal nedenlerle değişecek ve sanatın topluma hizmet etmesi gerektiği görüşü kendisinde ağır basacaktır. Kalemini önce, bu edebiyat anlayışı içince geliştiren Yakup Kadri 1914'ten itibaren değişik tesirlere de maruz kalır.

Türk toplumu özel şartlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sosyal ve tarihi şartlar edebiyatçıları da birer propagandacı olmaya çağırmaktadır. Yahya Kemal ve Ahmet Haşim' in bir bakıma kahramanca, şiiri günlük hayatın meselelerinden uzak tutma çabaları genç Yakup Kadri' ye de sanat yolunu seçmede yardımcı olur. O, eserlerinde hem ayakları yere basan bir gerçekçilik hem de yarına kalacak millî, beşerî ve evrensel değerleri bir araya getirmeye çalışır.¹³ Bu devir yazarları millet-fert bütünlüğünü önceden hazır fikir kalıplarından değil, bizzat şahsi tecrübelerinden öğrenmişlerdir. Yakup Kadri'nin Millî Mücadele' ye kadar geçirdiği devir adeta kendisini edebiyat sahasına hazırlamasıdır. O, Fecr-i Âti'nin "sanat şahsî ve muhteremdir" umdesine bir manada bütün ömrü boyunca sadık kalmış olmakla birlikte, içten içe bir değişme geçirir. Resimli Kitap'ta yayımlanan bir yazısında "sanatın gayesi- eğer mutlaka bir gaye bulmak lâzımsa- bence bir kavmi, bir milleti hissetmeğe, iyi hissetmeğe, büyük hissettirmeğe alıştırmasıdır" demiş olan Yakup Kadri'nin ilk eserlerini gözden geçirirsek, bunlardan nasıl milleti esas alan edebiyata geçtiğini de takip ederiz.¹⁴

¹³ İnci Enginün, "Millî Mücadele Edebiyatında Yakup Kadri Karaosmanoğlu" **Erdem**, 1985,TTK basımevi, s.477

¹⁴ Enginün, a.g.e, s. 478

“Daha sonraki yıllarda toplum psikolojisini temel alan yazar, o yıllarda sadece birey ve bireyin psikolojisiyle ilgilidir. Realiteden, dolayısıyla da toplumsal ve siyasal gelişmelerden nispeten uzak, kötümser, mistik, romantik, ferdi bir dünya kurmuştur kendisine. Zihni bulanıktır; eğilimleri sık sık değişmektedir. Schopenhauer, Nietzsche İbsen gibi Batılı düşünürlerin ve yazarların etkisi hem yaşam tarzına hem de eserlerine yansır. Shopenhauer’in kötümserliği, istemin bilgiye üstün olduğu öğretisi, mutluluk diye birseyin olmadığı inancı ve Budizm’in en yüksek din olduğunu kabul etmesinin izlerini net olarak Yakup Kadri’de görürüz. Nietzsche’nin bireyciliği, üstün insana ve kahramanlığa olan inancı, kadınlara lanetler yağdırması uzunca bir dönem onu etkisi altında bırakmıştır.

Ergenekon adlı eserinin sonsözünde kendi yaşamını şu sözlerle özetler: On sekiz yaşında iken asi bir anarşist idim. Yüksek bir makam sahibi veya herhangi bir kudretli adamı yere sermek en büyük emelimdi. Sonradan bir ihtilâlin başına geçmek ve halk yığınlarını bir rüzgârın bir ormanı dalgalandırışı gibi harekete geçirmek istedim. Otuzumda bunların hepsinden vazgeçmiş, hiçbir şeye inanmaz olmuş ve kendimi cismâni hazlara bırakmıştım. Fakat, etin bu iltihabından ruhun başka türlü bir iltihabıyla uyandım. Mistik bir sevda can evimi bir yangın alevi gibi sarmıştı. Bu alevle tutuştukça hayat buluyordum ve ılık yalnızlığımı, yüzleri berrak kaynak sularını andıran hayaletlerle dolduruyordum. İşte, millet aşkına ben bunlar arasından ulaştım ve bu aşk yolunda can vermeyi cana minnet bildim. Lakin, bu yeni kendim idim. Onun için ruhum imansız kalan cemaat gibi perişandı. Ne vakit ki, Anadolu yaylalarının ötesinden, O’ nun sesini, nur ile ateş, vecd ile humma arasındaki farkı o vakit bildim. Ancak bu millet kılavuzunun altındadır ki, kısır bir ateşle boş yere yanıp tutuşmaktan ve yıpratıcı çırpınmalar içinde boş yere kıvranıp durmaktan kurtuldum. Ruhum, hemen ilahi diyebileceğim bir düzen içine girdi. Eyvah, böyle bir düzenden yoksun kalmış serseri ruhlara !”¹⁵

Ondaki bu değişimin ilk itirafına 1917 de ”Rahmet”te rastlarız. Rahmet’in erkek kahramanı Emin “... yıllarca dar bir karında mahpus kaldıysa... şimdi engin denizlere benzeyen umumi ve geniş bir varlıkta hür bir zerre gibi dolaşıyor ve onda ebedî ve hudutsuz bir şeye karışmış olmanın sarhoşluğu var. Artık Emin için ruha musallat küçük ve şahsî gamların hiç hükmü yok.” Yakup Kadri bu yazıyı Balkan Harbi sırasında İstanbul sokaklarında gördüğü sefalet sahnelerini hatırlayarak yazmıştır. Bu bir fikrî ve hissî

¹⁵ Atalay, a.g.m, s.431

dönüşün başlangıcı olmakla beraber henüz kozayı parçalayarak kendi içinden tamamen çıkamaz; fakat bu yolda gösterdiği ilk ve en mühim gayret bu yazıda görülür. Lâkin bu dönüşü durduran bazı engeller belirir; tedavi için İsviçre'ye gidişi, sanatoryum, kendi ıstırabı, bunların başında gelir.¹⁶

Yakup Kadri sanat anlayışını değiştiren süreci Kadro'da şöyle anlatacaktır:

“Arkamda Fecri-Atî, önümde bu büyük kumandanlar, “sanat şahsî ve muhteremdir” bayrağı elde, yıllarca, iniş, yokuş, yürümediğim yer, çatmadığım adam kalmadı. Sanat şahsî ve muhteremdir: Hiçbir *şövalye* kendi arması üstündeki döviz'i için, eminim, benim kadar candan cihada çıkmamıştır.

Bu coşkuluğum, sanat perisi yolunda bu serdengeçtiliğim, ilk millî felâketimiz olan Balkan harbine kadar, bütün ateşle devam etti. Fakat, ne vakit ki, Çatalca önüne dayanan düşman toplarının sesini ta yatağım içinden işitmeğe başladım, hisseder gibi oldum ki, hayatta benim yaptığım mücadeleden daha mühimleri vardır.

Balkan harbini daha bir sürü millî felâketler takip etti. Ben gene “Sanat şahsî ve muhteremdir” diyordum. Fakat, onun yanı başında, hiç değilse onun kadar şahsî ve muhterem şeyler olabileceğini düşünmeğe başlamıştım. Nihayet 1914, 1918 geldi¹⁷

“Yakup Kadri'ye sosyal yazar unvanını kazandıran eserleri romanlarıdır. İnkılâp ve örflerle ilgili dolayısıyla Sağanak'ı da bunlar arasına katabiliriz. Zoraki Diplomat adıyla Cumhuriyet'te tefrika edilen hâtıratı da yer yer aynı hususiyeti taşır.

Bir hikâyecinin romancı olması çok görülmüştür; Maupassant, Daudet hep hikâyeden romana gitmişlerdir. Yakup Kadri'nin yolu da aynı olmuştur. Lâkin onun sosyal yazar hüviyetinde gelişmesi devrin hâdiseleri ve yazı hayatına girerken önünde açılan çalışma sahasıyla alâkalıdır. Genç yaşında gazeteciliğe başlar. Bir gazeteci cemiyette neler olup bittiğine bakmak zorundadır. Bu bakış çok küçük olayların müşahedesiyle başlasa dahi, okuyan ve kendini yetiştirmek azminde olan bir gazetecide mutlaka cemiyet bütününe

¹⁶ Akı, a.g.e, s. 40

¹⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Kadro Cilt 2 Tıpkı Basım**, (Haz.Doç Dr.Cem Alper), Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, sayı 14, sayfa 26

şâmil ana dâvalara doğru gider. Nitekim Yakup Kadri'de öyle olmuştur. Bu itibarla onun sosyal yazarlığı bir meslekî formasyon neticesidir, denilebilir.

Yakup Kadri bugüne kadar dokuz roman yazmış ve şu sırasıyla yayınlanmıştır: Kiralık Konak (1920), Nur Baba (1922), Hüküm Gecesi (1927), Sodom ve Gomore (1928), Yaban (1932), Ankara (1934), Bir Sürgün (1937), Panorama I (1949), Panorama II (1952), Hep O Şarkı. (1956) Bu intişar sırasına rağmen romanların ait olduğu devirler ve işledikleri mevzular bakımından şöyle bir sıra takip etmesi gerekir: Bir Sürgün, Kiralık Konak, Hüküm Gecesi, Nur Baba, Sodom ve Gomore, Yaban, Ankara, Panorama I-II. Romanlarındaki bazı olaylarla bazı tiplerin yazarın hayatıyla münasebeti de bu sıraya uyarak incelemeler yapılmasına müsaittir; bu suretle devirlerin akışı ve birbirleri üzerine eğilişleri de göze daha kolaylıkla çarpmaktadır.

“Bir devir romancısı olan Yakup Kadri, romanlarında Osmanlı devletinin yıkılışını anlatır. Kiralık Konak’ ta yıkılış, aileden başlamaktadır. Çok güzel ve zengin olan bu romanda konak, ayrıca imparatorluğun da sembolüdür. Fakat yazarın diğer romanlarıyla birlikte ele aldığımızda şu tablo ile karşılaşırız: Nur Baba cemiyetin önemli bir kurumu olan din kurumlarının bozulmasını, Hüküm Gecesi politikacı ve devlet adamlarının iflasını, Sodom ve Gomore işgal altındaki başkentin çürümüş ve kokuşmuşluğu, Yaban ihmal edilen köylünün ve toprağın bozulmuşluğunu, Bir Sürgün hayli gülünç ve acınacak bir ihtilalci tipini işlemektedir. Bunların dışında kalan Hep O Şarkı’da devrin sosyal meselelerinin arka planda yer aldığı, aldatıcı, geçmiş bir aşk duygusu işlenir. Ankara romanı yazarın en önemli romanlarından. Yeniden doğuşun anlatıldığı bu romanın birinci bölümü Millî Mücadele günlerinin Ankara’sı, ikinci bölümü 1925’lerin Ankara’sını, üçüncü bölüm ise Cumhuriyet’in yirminci yılının kutlandığı gelişmiş, sosyal meselelerini de halletmiş, tarihine sahip çıkan, sıhhatli Türk toplumunun tasviridir. Panorama romanı ise Atatürk’ün son günlerinde bürokratların yol açtıkları hoşnutsuzluklar, Atatürk’ün ölümünün halk arasında yarattığı heyecan ve ızdırap ile inkılâpların çeşitli çevrelerce yorumlanışını işler. Adı üzerinde bütünüyle cemiyetin manzarası çizilir.”¹⁸

Yakup Kadri maziden uzaklaştıkça maziye döner; hiç değilse, gerileyerek hız almak, yahut, en yeni eserlerinde de görüldüğü gibi hale bağlı olsalar da onları maziden yapılmış

¹⁸ Enginün a.g.e, s. 490

bir kaide üzerine oturtmak ihtiyacını duyar. Bir devri daima o devir geçtikten sonra yazar. Son zamanlarda, çok daha gerilere giderek (bir aşk şarkısı) adıyla Abdülaziz devri hayatını anlatan bir eser yazmakta olduğunu söylemiştir. Bu uzaklaştıkça maziye dönüşte yazara hak vermek yerinde olur. Çünkü, bir cemiyetin mânevi portresini çizen yazarlar için, bilhassa, hazırlık ve perspektif gibi, onları, yazacakları devrin içinden ayırıp uzaklaştıracak kadar beklemeye ve sonra oraya dönmeye mecbur eden kaçınılmaz iki âmil daima rol oynar.¹⁹

¹⁹ Akı, a.g.e, s. 111

II.BÖLÜM

EDEBİYAT VE ELEŞTİRİ

2.1 Edebî Eser ve İncelemesi

Edebiyat ve edebiyat incelemesi kavramlarına baktığımızda bu ikisinin ayrı faaliyetler olduğunu görürüz. Birisi bir yaratma ve sanatken diğeri ise kesinlikle bilim değilse bile, bir çeşit bilgi ve öğrenmedir. Kimi eleştirmenler edebiyat incelemesini ikinci bir yaratma olarak görürken kimi eleştirmenler de bir edebî eserin asla incelenemeyeceğini iddia ederler. Onlar “Biz sadece eserleri okur, zevk alır ve onlar hakkındaki takdirlerimizi ifade ederiz. Bunun dışında edebi eserler “hakkındaki” her türlü bilgiyi toplamaktan başka yapabileceğimiz başka bir şey yoktur.”²⁰ derler. Edebiyat incelemesinin sadece okuma sanatı için faydalı bir şey olduğunu söylemek, organize bilgi idealini yanlış anlamaktır; okuma sanatı araştırmacı için ne kadar gerekli olursa olsun bu gerçek değişmez. “Okuma” terimini eleştiriciye has anlayış ve duyarlılığı da kapsayacak şekilde geniş bir anlamda kullansak bile gene de okuma sanatı sırf şahsi kültür için gerekli bir idealdir. Aslında böyle bir okuma çok istenen bir şeydir ve çok geniş bir edebi kültürün oluşmasında bir temel görevi yapar. Ama gene de kişiler üstü bir gelenek olarak, gittikçe büyüyen bir bilgi, vukuf ve yargı birikimi olarak anlaşılan “edebiyat bilimi” anlayışının yerini tutması mümkün değildir.²¹

Edebiyatın tarihin yerine geçip geçemeyeceği sorunsalı Wellek’in de üzerinde durduğu bir sorundur. “Bilindiği gibi pratikte edebiyat birçok şeyin –gezi veya yabancı ülkelerde bir süre kalmanın, doğrudan yaşantının, başkasının hayatını yaşamanın- yerini tutabilir ve tarihçi tarafından bir sosyal belge gibi kullanılabilir. Fakat onun, başka hiçbir şeyin bu kadar iyi yapamadığı bir işi, bir kullanılışı yok mudur? Yoksa edebiyat gerçekten modern bir hesaplamayla payları belirlenmiş bir felsefe, tarih, müzik ve imajlar karması mıdır? İşte temel soru budur.”²² Edebiyat ifade vasıtası olarak toplumun yarattığı dili kullanan bir sosyal kurumdur. Sembolizm ve vezin gibi geleneksel edebî vasıtalar tabiatları bakımından

²⁰ René Wellek, **Edebiyat Teorisi**, (Çev. Doç. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel), Akademi İzmir 1993, Kitabevi, s. 1

²¹ Wellek, a.g.e, s. 5

²² Wellek ,a.g.e, s. 17

sosyaldirler. Bunlar ancak bir toplum içinde doğabilecek gelenek ve normlardır. Edebiyat “hayat”ı “temsil eder”. Hayat ise büyük ölçüde sosyal bir gerçekliktir. Bununla birlikte edebiyatın “taklit ettiği” şeyler arasında tabiat dünyası ve ferden iç veya sübjektif hayatı da vardır.²³

Muayyen toplum tiplerinin ve davranışlarının romanda tam manasıyla canlandırılıp canlandırılmadığını ve bunun ne ölçüde yapıldığını, ancak toplumun yapısı hakkında tamamen edebi olan kaynaklar dışındaki daha başka kaynaklardan bilgi edinmiş bir eleştirici çıkarabilir... Her durumda nelerin sırf hayal, nelerin gerçekçi gözlem, nelerin romancının özlemlerinin yalnızca bir ifadesi olduğunu birbirinden incelikli bir tarzda ayırmak gerekir.²⁴ Sosyal önem ve değeri çok az olan veya hiç olmayan birçok büyük sanat eseri vardır. Toplumcu edebiyat edebiyatın sadece bir çeşididir ve onun edebiyat teorisinde merkezi bir yer işgal etmesi için ancak, edebiyat her şeyden önce olabildiği kadar hayatın ve özelde de toplum hayatının bir “taklid”idir görüşünü benimsemek gerekir²⁵

Edebî çalışma belgelerle değil, eserlerle uğraşması bakımından tarihî çalışmadan farklıdır. Bir tarihçi, şahitlerin ifadelerine dayanarak çok geçmişteki bir olayı tekrar inşa eder; edebiyat araştırmacısı ise, elindeki nesneye yani sanat eserine doğrudan yaklaşabilir. İster dün, ister bin yıl önce yazılmış olsun, daima incelemeye açıktır, oysa maraton savaşı geri dönmemesine kaybolup gitmiştir. Ancak biyografik konularda belgelere müracaat eder, edebiyatçı. O, nesneyi, eserin kendisini inceleyebilir; onu anlamak, yorumlamak ve değerlendirmek zorundadır; tarihçi olmak için önce tenkitçi olmak gereklidir. Politik veya ekonomik ya da sosyal tarih olsun, başkaları kendi ilgilerine veya önemli gördükleri konuları kendilerine göre seçer, ama edebiyatçı bir yığın değerle dolu bir yapıyı incelemektedir. Bu iç bakışın muhtemel sonuçlarından kaçınmak için çok uğraşılmışsa da hep başarısızlığa uğramıştır ve eğer edebî çalışmaları sadece kitap adı, yıllık ve kronolojik sıralamasına indirgemek istemiyorsak, bu uğraşlar başarısız olmamalıdır da. Nasıl ahlâkî

²³ Wellek, a.g.e, s. 74

²⁴Wellek ,a.g.e, s. 83

²⁵ Wellek , a.g,e, s. 89

veya mantıkî standartlara gerek varsa tenkit yargısı ve estetik değerlere de o kadar ihtiyaç vardır.²⁶

Edebiyatın nesneliliği (yani onun tarihsel olarak tanımlanmasını sağlayan nesnel gerçeklikle olan ilişkisi), temsil ettiği bir ‘nesne’ ile olan bir ilişki değildir; o temsilci değildir. O, hâli hazırdaki malzemesi olan, öğretim uygulamaları içinde belirlenen dilbilimsel pratikleri yalnız ve yalnız kullanma ve biçimini değiştirme aracı da değildir. Çelişkileri nedeniyle tam olarak basit bir ana malzeme olarak kullanılamazlar: Dolayısıyla onların bütün kullanımı bir bakış açısından yapılan müdahaledir, çelişkinin içinden bir açıklamadır (genel anlamda) ve dolayısıyla çelişkinin daha da geliştirilmesidir.²⁷

2.2 Eser ve İdeolojinin Metne Yansıması

Metnin nesnesinin tarih değil de ideoloji olduğunu iddia etmek hangi anlamda doğru olur?. Veya soruyu daha değişik sorarsak; eğer metinde tarihi “gerçeğin” öğeleri varsa bu hangi anlamdır? “Georg Lukacs Avrupa Gerçekçiliği adlı eserinde Balzac ‘ ın büyüklüğünün, sanatının değiştirilemez doğruluğu sayesinde gerici ideolojiyi aşır söz konusu gerçek tarihi sorunları yakalaması olduğunu belirtir. İdeoloji burada doğru tarihî algılamayı önleyen, insan ile tarihi arasındaki bir perde olan “yanlış bilinç” anlamındadır. Böyle olunca da basite indirgenen bir kavramdır. İdeolojinin yapısı gereği karmaşık bir formasyon olduğunu ve ideolojinin kişileri tarihe çeşitli şekillerde yerleştirerek o tarihe çok çeşitli ve farklı düzeylerde nüfuz etme imkânı sağladığını kavrayamaz.

Aslında bazı ideolojilerin ve ideoloji düzeylerinin öbürlerinden daha yanıltıcı olduğu gerçeğini kavrayamaz. İdeoloji altyapının kötü bir rüyası değildir. Gerçeği çarpıtarak “üretirken” içinde gerçekliğin öğelerini de taşır. Bu yüzden ideolojinin arasından gerçeğin öğelerinin geçebileceği bir ağ olduğunu kabul ederek “perde” imgesini “filtre” imgesine dönüştürmek yeterli değildir. İdeolojinin bu tip “müdahaleci” modeli gerçekliği

²⁶ Sebahattin Çağın, “René Wellek’ten Edebiyat Teorisi ve Tenkit ve Tarih”, (Haz. Hüseyin Su), **Teori ve Eleştiri**, İstanbul 2004, Hece Yayınları, s. 46

²⁷ Yusuf Yazar, “İdeolojik Bir Form Olarak edebiyat Üzerine”, (Haz. Hüseyin Su), **Teori ve Eleştiri**, İstanbul 2004, Hece Yayınları, s. 126

gözlemlemek için engelin arkasını görmek imkânı verir, fakat kapitalist üretim tarzında gözlemlenebilecek olanın gerçekte hiçbir ilgisi yoktur”²⁸

Her metin ayrı bir eleştirel yaklaşımla, ayrı bir bakış açısıyla ele alınabilir. Bu son derece doğaldır. Ama metinlere, yüklendiğimiz bilgi dağarcığımızla bakarken, yalnızca görmek istediklerimizi aramaya koyulursak, o metinlerde bizi ilgilendiren az çok bir şeyler bulur, onlardan da az çok bir şeyler koparıp götürürüz.²⁹ Bir yapıt üzerine görünürde biçimsel saptamaların hepsi, içlerinde eleştirmenin çoğunlukla farkında olmadığı gizli bir tarihsel boyut taşırlar. Buradan da şu sonuç çıkar: Biçim, estetik özellikler, vb. konusundaki bu saptamaları, doğru bakış açısını bulabilmemiz koşuluyla, sahiden tarihsel saptamalara dönüştürebilmemiz gerekir.³⁰ Şöyle diyor Doubrovsky: “ Bir metnin ötesine geçip toplumsal bağlamına ulaştığınız an, metnin yüreğine ulaşırsınız.”³¹

“Arnold geleneği içinde yetişmiş olup, edebiyatın her zaman etik bir güç olduğunu, edebiyatın konusunun ya da içeriğinin her zaman etik seçimler olduğunu sorgusuz sualsiz kabul edenler Marksist konumun pekâlâ bir paradoks, hatta bir skandal içerdiğini düşünebilirler. Ve eğer her şey bir etik meselesi ise, edebiyatın da etik bir mesele olduğu gayet açıktır elbette. Ama “zamanımızda etik ya da ahlaki sorunlar, siyasetin ve siyasal sorunların gerisinde kalmıştır” önermesi, bireyin toplumdaki statüsünde eksiksiz bir dönüşümü ima eder.”³²

2.3 Metinde Tarih Arayışı

Metnin içinde mutlaka tarih vardır, fakat ideoloji olarak, kendi ölçülebilir yokluklarıyla çarpıtılan ve belirlenen varoluşuyla metne girer. Bu, metinde gerçek bir tarihin örtük bir biçimde bulunduğunu ve eleştirmenin görevinin de bu maskeyi indirmek olduğunu söylemek değildir. Daha doğrusu tarih metinde çift-yokluk biçiminde bulunur.

²⁸ Terry Eagleton, **Eleştiri ve İdeoloji**, İstanbul 1985, İletişim Yayınları, s.85

²⁹ Mehmet Rifat, “*Eleştirmen:Metin- Nesne İçine Giren Anlamlandırıcı- Özne*” **Eleştiride Öznellik**, Haz. Ahmet Sait Akçay, 2007, Kitaplık Sayı 105, Yakı Kredi Yayınları, S. 69

³⁰ Fredric Jameson, **Modernizmin İdeolojisi**, İstanbul 2008, Metis Yayınları, s. 54

³¹ Jameson,a.g.e, s. 55

³² Jameson, a.g.e, s. 59

Metin nesnesi olarak gerçeği değil, fakat gerçeğin kendini yaşama biçimi olan ve kendi kısmî yok edilmesinin bir ürünü olan anlamlandırmaları seçer. Dolayısıyla ideoloji metin içinde “sözde-gerçek” oluşumların niteliği ve düzenlemeleri belirleyen egemen bir yapı olur. Tarihî bakımdan doğru olanın ideolojiyi değil de, ideolojik olanın tarihî doğruyu belirler gibi görüldüğü metnin kendi içinde, gerçek tarihî sürecin bu tersine çevrilmiş biçimi, doğal olarak, kendisi de son kertede tarih tarafından belirlenir. Denebilir ki tarih edebiyatın nihaî gösterileni olduğu kadar kendisi de nihaî gösterenidir.³³ Eleştiriye bir disiplin olarak ele aldığımızda, kendi kodlarını, dinamiklerini üreten bir hizmet mekanizmasından çok farklı bir yerde durduğu açıktır.

Aristo, “Öykü, pek çok parçanın bir teki bile yerini değiştirirse ya da çekilse bütünü dağılıp değişeceği kadar birbirine bağlı olup, tam bir bütünü temsil etmelidir. Bu nedenle, varlığı ya da yokluğu anlaşılır bir fark yaratmayanlar bütünü gerçek bir parçası sayılmaz” demiştir. Bu metni, iki estetik ideal olan doluluk ve kararlılık ifade eder şeklinde okuyabiliriz. Okura, öykünün gelişimini anlamak için ihtiyaç duyduğu tüm bilginin yazar tarafından sunulduğunu düşünme hakkı verilmiştir.³⁴ Yazarlar iki taraflı bir baskı altındadır: Hem kurgunun ilerlemesini sağlamak durumundadırlar, hem de bunu karakterlerin anlaşılır söz ve hareketleri yoluyla yapmak durumundadırlar.

Bunlardan ilki uğruna ikincisini feda ederlerse, yani nedenselliği teleolojiye kurban ederlerse, onları suçlayabiliriz, ama yine de niçin öyle yaptıklarını *anlayabiliriz*. Nedensel açıdan mantıksız olsa da Hamlet’ in öcünü almada gecikmesi, Shakespeare’ in intikamı oyunun sonuna kadar erteleme ihtiyacının ışığında, teleolojik olarak anlaşılır duruma gelebilir. Bu da bir çeşit yorum olabilir. Hamlet’ in psikolojik durumu ve koşulları açısından gecikmenin yorumlanmasından açıkça farklı olmasına karşın, aynı soruya yanıt vermektedir: Gecikme niçin olmuştur? İyi bir edebiyat çalışmasında her şey en az iki kez açıklanırken, eksik bir çalışma yalnızca bir açıklama yapmaya izin verir.³⁵

Edebiyatın sahip olduğumuz ideolojiye yaşantı yoluyla nüfuz etmenin en açıklayıcı tarzı olduğu tartışılabilir. İdeolojinin sınıfı toplumların yaşanmış deneylerinin dokusunda

³³ Eagleton, a.g.e, s. 89

³⁴ Jon Elster, **Sosyal Davranışları Açıklamak**, Ankara 2010, Phoenix Yayınevi, s. 298

³⁵ Elster, a.g.e, 301

garip bir şekilde karmaşık, uyarlı, yoğun ve dolaysız bir biçimde işleyişini, en iyi edebiyatta gözlemleyebiliyoruz. Biliminkinden daha dolaysız ve normal olarak günlük yaşantının sağladığından daha uyarlı bir nüfus etme tarzı. Edebiyat bunu da kendini bilimsel bilginin uzaklaştırıcı kesinliği ile “yaşananın” canlı ama gevşek rastlantıları arasında bir “orta yol” olarak sunar³⁶ “Edebî metnin nesnesi kesin olarak nedir? Metin neyi belirtir? Gerçek tarihi “yaşananın” kategorilerinden tekrar inşa amacı güden, kısaca nesnesi ideolojik olarak tarih olan tarihyazımının “hermeneutic” (yorumlayıcı) biçimlerinin bile dolaylı nesnesi tarihin kendisidir. Fakat edebî eser kendi nesnesini kendi yaratır gibidir. Aynı bir bütünlük olmayıp onu meydana getiriş tarzlarının bir sonucu olan bu nesne bu tarzlardan ayrı düşünülemez. Kendini kendi ürünü olarak sunduğu ölçüde metin kendi kendini üretir görünür.”³⁷ “Metinsel gerçek” le tarihî gerçeğin ilişkisi, birinin öbürünün hayalî bir dönüşümü olmasından değil, kaynağı ve gönderileni, son kertede tarihin kendisi olduğu belirli anlamlandırma pratiklerinin ürünü olmasındandır.³⁸

Romanlar ve hikâyeler konu edindikleri tarihin değil yazıldıkları dönemin bireysel, toplumsal, hukuksal, siyasal ilişkilerinin kokusunu, rengini, seslerini taşırlar. İster tarihi bir olayı konu alsın ister günceli, sonuçta her roman ortaya çıktığı andan başlayarak tarihî bir belgeye dönüşür; birincisi, belli bir dönemde belli bir ülke yazarının eğilimlerini ifşa etmek anlamında, ikincisi, kendisi de bizzat edebiyat tarihinin bir parçası olarak; özetle, her roman tarihî bir tanıklıktır. Bu nedenle, kendi dönemlerine ilişkin resmî tarihe denk düşen bir anlatıyı barındırmaları, hatta söz konusu tarihi bilgilerle çelişik olsalar bile, romanlar ihmal edilmemesi gereken tarihsel belgelerdir³⁹

“Toplumsal kavgaların sanat yapıtının biçimine damgalarını vurmaları nasıl açıklanabilir? Bu, sanatçının bilinçli olarak çağının toplumsal ilişkilerini irdelemesi biçiminde gerçekleşmez. Çünkü “[Sanat yapıtları] çağlarının örtük tarih yazımlarıdır.” Sanatçı çağının toplumunu bilinçli bir biçimde betimlemeye çalıştığı zaman, Adorno’ ya göre toplumu kaçırma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Buna karşın, bir çağın toplumu, ancak

³⁶ Eagleton, a.g.e,s. 126

³⁷ Eagleton,a.g.e, s.90

³⁸ Eagleton,a.g.e, s. 93

³⁹ Ömer Türkeş, “*Güdükl Bir Edebiyat Kanonu*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, C.2 Kemalizm**, (Haz. Murat Belge), s. 448

sanatçı dikkatini bütünüyle sanatsal malzemeye yönelttiğinde ve yapıtın biçimine ağırlık verdiğinde sanat yapıtına yansır.”⁴⁰Eğer sanat yapıtının toplumsallığı, bu sanat yapıtının kendi biçiminde oluşturulacaksa, bu durumda sanat sosyolojisinin yapıtların kendine bağımlı olarak çözümlenmesi yönteminden vazgeçmesi olası değildir.

⁴⁰ Ünal Kaya, “ *Peter Bürger’den, I. Sanatın Tarih Yazımına Katkısı*”, (Haz. Hüseyin Su), **Teori ve Eleştiri**, İstanbul 2004, Hece Yayınları, s. 164

III.BÖLÜM:

PANORAMA

3.1. Panorama

İki ciltten oluşan Panorama'nın birinci cildi 1949'da Yeni İstanbul, ikinci cildi ise 1952'de Cumhuriyet gazetelerinde tefrika edilmiş, 1953 ve 1954 yıllarında ise Remzi Yayınevi tarafından iki cilt halinde yayımlanmıştır. Aynı yayınevi 1971 yılında romanın iki cildini tek bir kitap halinde yayımlamıştır.⁴¹ Romanın üçüncü baskısı 1987 yılında İletişim Yayınları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu tezde, Panorama'nın 1971 yılında Remzi Yayınevi tarafından yapılan baskısı kullanılmıştır.

Yakup Kadri, Panorama'da, Cumhuriyet'in 10. yılından başlayarak çok partili yaşama geçilen 1950'lere kadar yaklaşık 20 yıllık bir süre içinde Türkiye'nin siyasal, toplumsal ve ekonomik bir görünümünü çeşitli kişi ve olaylar aracılığıyla vermeye, genel bir Türkiye değerlendirmesi yapmaya çalışır. Atatürk'ün yanında bulunmuş, devrim ve ilkelerini gönülden benimsemiş ve Cumhuriyet'in başlangıç yıllarında önemli olayların bizzat tanıklığını yapmış olan yazar, bir anlamda kendi kişisel deneyimlerinden de yararlanarak sözü edilen dönemi eleştirel bir biçimde yorumlama çabası içine girmiştir. Yakup Kadri'nin Panorama'da çizdiği görüntü, önceki eserlerinde ele aldığı çeşitli sorun ve saptamaların genel bir özeti gibidir; bir farkla ki yazar artık, nedenlerden çok sonuçlar üzerinde kafa yormakta, sert ve keskin bir üslupla dile getirdiği çözümlerini, siyasal ve toplumsal yapıyı oluşturan tüm unsurları tek bir bütün içinde ele almaktadır. Muhtar Körükçü'nün de belirttiği gibi, "Burada artık derli toplu ve umumi bir panorama ile karşı karşıyayız. Cemiyetin hemen hemen bütün tabakalarını bütün köşelerini birer birer, muvazi hatlar halinde tahlil edilmiş görüyoruz."⁴²

⁴¹ Atilla Özkırımlı, "Panorama Üzerine", Panorama, İletişim, İstanbul 1987, s. 16.

⁴² Muhtar Körükçü, "Yakup Kadri'nin Panoraması", **Varlık**, İstanbul 1954, Sayı 405, s. 28-29.

* Esen, romanın başlangıcını 1926 olarak kabul ederken sanırım kronolojiden çok olayları dikkate almıştır.

İki bölümden oluşan Panorama'nın birinci bölümü 1933-1938, ikinci bölümü ise 1938-1950 yılları arasındaki siyasi ve toplumsal olayları ele alır: "Birinci bölüm, 1926'dan*, inkılâplardan 1938'e, Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye'deki durumu anlatıyor. İkinci bölüm ise 1938'den, Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye'deki durumu ve 1939'dan sonra, 2. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Avrupa'nın durumunu ele alıyor. 1948'e kadar geliyor. Birinci bölüm Türkiye'yi, ikinci bölüm hem Türkiye'yi, hem Avrupa'yı çiziyor. İki bölümü ayıran, Türkiye için çok önemli bir tarih olan 1938 ve Avrupa ve dünya için çok önemli bir tarih olan 1939. Romanda Atatürk'ün ölümü ile 2. Dünya Savaşının başlaması aynı paralelde, kötülüklerin ve olumsuzlukların ortaya dökülmeye başladığı zaman olarak görülüyor."⁴³

Panorama'nın hem birinci hem de ikinci bölümünde anlatılan olaylar çeşitli başlıklar altında ve çoğu zaman birbirleriyle ilintili şekilde sunulmuştur. Romanın olay örgüsünü oluşturan siyasi ve toplumsal olaylar, farklı meslek ve statülere sahip kişiler (milletvekili, parti başkanı, tüccar, müteahhit, mühendis, gazeteci, doktor, zengin işadamları, devlet memuru, komiser, köylü, sokak çocukları, kamyoncu vb.) aracılığıyla anlatılırken, bunların romanın ana izleği olan Cumhuriyet sonrası Türkiye'nin değişen yüzünü yansıtmalarına dikkat edilmiştir. Romanın siyasi yönü ve çözümlenmesi CHP odaklı yöneten sınıf ve bu sınıfla ilişkili kişi ve gruplar üzerinden gelişirken toplumsal yönü, birbirinden bağımsız gibi görünen, ancak son noktada yönetim/rejim sorunlarının halk tabakasındaki etkilerini yansıtan farklı öyküler yoluyla dile getirilmeye çalışılmıştır.

Ülkenin siyasal iklimi daha çok bir bozulma/çürüme süreciyle dile getirilirken CHP'deki çıkar çatışmaları, ideallerden uzaklaşma, haksız çıkar sağlama, karşıt görüşlülere çeşitli karalama yöntemleriyle saf dışı bırakma gibi sorunlar ana hatlarıyla tartışılmıştır: "Ülkenin politik durumuna bakarken önce iki değişik mebus tipi çiziliyor. Halil Ramiz namuslu, idealist bir mebus; Neşet Sabit ise çıkarına göre davranan bir mebus. Bu arada bir de Vali İhsan Turan Bey'in şahsında devlet yetkilileri tarafından halka şekilci bir batıcılığın zorla kabul ettirilmeye çalışılması gösteriliyor. İnkılâplarla ilgili, mektuplarla yapılan bir tartışmada inkılâpların tepeden inme oluşu eleştiriliyor.

⁴³ Nüket Esen, "Panorama'ya Bir Bakış" **Türk Dili**, Ankara 1993, Sayı 500, s. 308

Buna rağmen halkın bunlara yürekten inanmasının başarı getireceği, ancak inkılâp ateşinin sönmüş olduğu herkesin çıkarına yöneldiği korkusu dile getiriliyor.”⁴⁴

Romanın üzerinde ayrıntılı bir biçimde durduğu toplumsal sorunlar ise oldukça geniş bir açıdan ele alınmıştır: “Karaosmanoğlu sosyal çizgiyi çizerken toplumdaki iş ve para ilişkilerini, çeşitli aile yapılarını sergiliyor. Köylüleri, aydınları, fakir halkı, orta sınıfı, zenginleri anlatıyor. Türkiye’nin sosyal ve politik panoramasını çiziyor.”⁴⁵

3.2.Panorama’nın Bölümleri

Panorama’nın birinci kitabı, *Ankara’da Bir Pazar Günü* başlıklı bölümle başlar. Bu bölümde Ankara’nın yeni zenginlerinden olan Mansurzade Hüseyin Efendi’nin, yeni yaşam tarzına ayak uydurmada çektiği sorunlar dile getirilir; Banka İdare Meclisi Reisi Servet Bey, karısı Naşide Hanım, kızı Sevim ve oğlu Nedim tanıtılır. Ayrıca Servet Bey ve dostu Mühendis Ragıp Bey arasındaki çıkar ilişkilerine değinilir. Bu bölümde ayrıca bürokratların Ankara yaşamından kesitler sunulur. Romanın önemli karakterlerinden Halil Ramiz’in gözünden inkılâplarla ilgili değerlendirmeler yapılır. Yazar burada, inkılâpların bir türlü kök salmamasının endişesini taşıdığıının ilk izlenimini verir.

Sahne Ardında Olup Bitenler adlı ikinci bölüm, Tahincizade Hacı Emin Efendi adlı karakterin tanıtımı açısından önemlidir; çünkü Atatürk ve devrimlerine büyük bir kin besleyen, Cumhuriyeti büyük bir felaket olarak niteleyen Tahincizade, romanın önemli figürlerinden biridir ve yazarın eleştirilerinin odak noktalarından biridir. Bu bölümde Tahincizade Hacı Emin Efendi ve ailesiyle birlikte Halil Ramiz, Neşet Sabit ve Doktor Ramiz gibi önemli karakterler verilir. Halil Ramiz Bey’in kalkınma ve medeniyetle ilgili düşünceleri sunulur. Parti içi çekişmeler, yönetici kadroların çıkarıcı davranışları ve vurdumduymazlıkları eleştirilir. Burada özellikle devlet nüfuzuna dayanarak yapılan arsa vurgunculuğu, iki köy arasındaki bir mera davası aracılığıyla anlatılır. Yanyalı Fazlı Bey adlı zengin bir kişinin köylülerin arazisine el koyma çabası ve buna köylülerin direnişi, bu bölümde dile getirilir.

⁴⁴ Esen,a.g.e., s. 309.

⁴⁵ Esen,a.g.e., s. 310.

Bazı Zabıta Vakaları adlı üçüncü bölüm, toplumsal yaşamdan kesitler sunar. Bu bölümde Pertev, Ziver Komiser Hamdi Bey, Osman Nuri Bey gibi kişiler görülür. Pertev ve Ziver'in şahsında sokak çocukları gerçeği dile getirilirken Osman Nuri Bey'in şahsında orta sınıfa mensup bir aile düzeni anlatılır. Dürüst bir memur olan Osman Nuri Bey, maddi zorluklara dayanamaz ve intihar eder. Bu bölümde ayrıca Sevim'in tecavüze uğraması da bir toplumsal sorun olarak ele alınır.

Hayat ve Mektuplar adlı dördüncü bölüm, Diyarbakır Lisesi Edebiyat Öğretmeni Ahmet Nazmi ile İzmir'de Dış Ticaret Ofisi Müdürü Cahid Halid arasındaki mektuplaşmalar verilir. Bu mektuplaşmalar, iki aydının toplumsal ve siyasal sorunlarla inkılâplar üzerindeki düşüncelerini göstermesi bakımından önemlidir.

Bir Mevsim Sonu, Bir Devre Başlangıcı adlı beşinci bölümde Halil Ramiz'in gündelik yaşamından kesitler sunar; onun basın hürriyetiyle ilgili düşünceleri, parti işleriyle ilgili eleştirileri ve partiden istifası anlatılır. Arsa ve kooperatif işlerinde yapılan vurgunculuğa önemli bir örnek olan "İki Katlı Köşkler Kooperatifi"nin kuruluşu, Müteahhit Sırrı Bey'in Servet Bey ve Mühendis Ragıp Bey'le olan iş ilişkileri, romanın önemli karakterlerinden biri olan Neşet Sabit'in idealizmle politik ihtiras arasında gidip gelen ikircikli tavırları ve Halil Ramiz'in bu tür ilkesizliklere karşı tepkileri okuyucuya sunulur.

Bir Kurban Bayramı ve Kurbanlar adlı altıncı bölümde yine Tahincizade Hacı Emin Efendi ele alınır. Kurban kesmeyi bir ayine dönüştüren ve bir anlamda acımasızlık ve ilkelliğini ortaya seren Tahincizade'nin şahsında gericiler eleştirilir. Bu bölümde ayrıca Doktor Namık Ahmet ve Hemşire Gertrude arasındaki ilişki ve bu ilişki etrafında dönen dedikodular verilir.

İstanbul Esrarı adlı yedinci bölümde, yine toplumsal sorunlar ele alınır. İntihar eden Osman Nuri Bey'in ailesi, özellikle de oğlu Fuat'ın kişiliğine odaklanır. Ayrıca Komiser Hamdi Bey'in cinayetlere varan sapıklığı gerçekçi bir dille anlatılırken üst tabakanın şatafatlı yaşamı, Müteahhit Sırrı Bey'in Tarabya'da verdiği ziyafet örneğiyle gözler önüne serilir; tecavüzden sonra görülmeyen Sevim'in bozulan psikolojisi ve Ragıp Bey'in ona karşı duyguları verilir.

Hayat ve Mektuplar adlı sekizinci bölümde yine Diyarbakır Lisesi Edebiyat Öğretmeni Ahmet Nazmi ile İzmir’de Dış Ticaret Ofisi Müdürü Cahid Halid arasındaki mektuplaşmalar verilir. İki arkadaşın siyasal ve toplumsal sorunlar üzerindeki tartışmaları burada da devam eder.

Bastırılan Bir Skandal ve Bunun Serpintileri adlı dokuzuncu bölümde, ev sahibi olma hayaliyle biriktirdiği parasını “İki Katlı Köşkler Kooperatifi”ne kaptıran emekli Muavin Niyazi Bey’in hukukî ve ahlakî mücadelesi anlatılır. Ayrıca işleri bozulan Sırrı Bey’in yalnızlaşma sürecine tanık olur okuyucu.

Köyden, Kasabadan ve Şehirden başlıklı onuncu bölüm mera davası yüzünden komşu köy Kozak’la düşman olan Atıklar Köyü’nün ileri gelenlerinin kasabaya giderek Kozak çiftliğinin sahibiyile konuşma çabalarının başarısızlığı anlatılır. Ayrıca Halil Ramiz’in Doktor Namık Ahmet’le çeşitli konular üzerindeki fikir alışverişleri verilir.

Kundak Oyunu ve Kundakta Bir Komünist başlıklı birinci kitabın son bölümü, Komiser Hamdi Bey’in “Kundak Oyunu” verdiği cinsel fantezisini son karısı üzerinde denemeye çalışırken başarısız oluşunu ve yakalanışını anlatır. Bu bölümde ayrıca Fuat’ın basın, güncel olaylar, çeşitli düşünce akımları ve inkılâplarla ilgili değerlendirmeleri görülür.

Panorama’nın ikinci kitabının birinci bölümü, *Tanrıların Alacakaranlığında* başlığını taşır. Bu bölümde Atatürk’ün ölümü öncesi yaşananlara ışık tutar. Bu bölümde yine Fuat’ın değerlendirmeleri geniş bir yer tutar. Ayrıca Atatürk’ün ölümü sonrası yaşanacaklardan endişelenen Tahir Bey’in yaşadığı çelişkiler ve Atatürk’ün ölümünü müjde bekler gibi bekleyen babası Tahincizade Emin Efendi’nin ruh hali gözler önüne serilir.

Yeryüzünü Kaplayan Bir Yas adlı ikinci bölüm, Atatürk’ün ölümü ve sonrasında yaşananlar Fuat’ın gözünden oldukça etkili ve gerçekçi bir biçimde sunar. Bu bölümde Fuat, bir anlamda yazarın düşüncelerinin de sözcülüğünü yapar. Aynı bölüm içinde, yurt dışında Sevim’e eşlik eden Ragıp Bey’in gözlemleri ve Sevim’le ilişkilerine yer verilirken yaklaşmakta olan II. Dünya Savaşı’nın etkileri hissettirilir. Burada da Sırrı Bey, Tahincizade Emin Efendi ve Halil Ramiz’in başta savaş olmak üzere çeşitli güncel olay ve sorunlarla ilgili düşünceleri aktarılır.

Savaş Ateşi Dünyayı Sararken adlı üçüncü bölüm tamamen II. Dünya Savaşı öncesine odaklanır. Jandarmaların sınırdan geçirmeye çalıştığı Alman casusları ve onları sınıra götüren kamyon şoförünün söz ve davranışları geniş bir yer tutar. Ayrıca yine Ragıp Bey ve Suat'ın gözünden çeşitli düşünce ve değerlendirmelere yer verilir.

Eski Polis Komiseri Hamdi Bey adlı dördüncü bölüm, cezasını çektikten sonra cezaevinden çıkan Komiser Hamdi Bey'in dışarıdaki ilk gününde yaşadıkları anlatılır.

Walhalla adlı beşinci bölümün ilk kısmında yazarın bakış açısından 1945 ilkbaharı, yani savaşın son anları edebî bir üslupla anlatılır. Yurt içinde yaşananlar ise, Fuat, Ahmet Nazmi, Tahincizade Emin Efendi ve Halil Ramiz'in bakış açılarından verilir. Gericiliğin yeniden dirilmesi, artan ekonomik sorunlar ve halkın hoşnutsuzluğu, Demokrat Parti'nin kurulması, ilkelerinden çoktan uzaklaşmış olan CHP'nin içinde bulunduğu olumsuz durum, haksız kazanç elde ederek zenginleşenlerin sayısının artması gibi olaylar ve bunların eleştirisi, bu bölümün konuları olarak ön plana çıkar.

İstanbul'un Ücra Köşelerinde adlı altıncı bölüm, İstanbul'un varoşlarında yaşananları, Komiser Hamdi Bey'in gözünden dile getirir.

Hortlakların Horası adlı yedinci bölüm, aynı zamanda romanın son bölümüdür ve Türkiye'nin son hallerini gözler önüne serer: Atlantik Paktı, hileli seçimler, okullara din dersleri konulması, İmam Hatip okullarının açılması, gericiliğin yükselişi vb. güncel sorunlar bu bölümde özetlenir. Roman, Fuat ve Ahmet Nazmi'nin gericiler tarafından linç edilmesiyle son bulur.

Sonuç olarak Panorama'da, Nüket Esen'in de dediği gibi, Karaosmanoğlu sözü edilen dönemi politik ve sosyal olmak üzere iki düzeyde irdelemektedir: "Karaosmanoğlu romandaki politik çizgiyi çizerken mebuslardan yola çıkarak idealizmin yok oluşunu ve iktidardaki partide meydana gelen yozlaşmayı anlatıyor."⁴⁶ Burada, özellikle Halil Ramiz ve Neşet Sabit gibi milletvekilleri ve parti il başkanı Tahir Bey'ler davranış ve düşünceleriyle ön plana çıkar. Toplumsal eleştiri ise, kişi kadrosu geniş tutularak çeşitli yönlerden ele alınmıştır:

⁴⁶ Esen,a.g.e., s. 309.

“Taşrada yaşanan ağa-köylü çatışması, İstanbul’da kimsesiz sokak çocuklarının yaşamı, fakir mahallelerde yaşayan aşağı sınıftan insanlar ve aydınların düşünceleri anlatılıyor. Yer yer düzeni bozan olaylara, sapmalara yer veriliyor. Bir komiserin cinsel sapıklığı ve bunun sonucu katil olması, iki sokak çocuğu oğlanın küçük hırsızlıkları ve aralarındaki eş cinsel ilişki, zengin ve şımarık bir kızın bir taksi şoförü tarafından iğfal edilmesi romanda ahlâk çöküntüsünün boyutlarını gösteren vurucu olaylar.”⁴⁷

3.3. Panorama’da Kişi-Yer-Zaman

Panorama, daha önce de belirtildiği gibi kalabalık bir kişi kadrosuyla dikkat çeker. Kişiler politik ve toplumsal konumlarına göre çeşitlilik gösterir. Politik konumda olanlar da yönetenler ve aydınlar olmak üzere iki grupta sınıflanabilir. Yönetici kadrolarında, başta milletvekilleri Halil Ramiz ve Neşet Sabit olmak üzere, Vali İhsan Turan Bey, Belediye Başkanı Kâzım Bey, CHP İl Parti Başkanı Tahir Bey sayılabilir. Bunun dışında milletvekillerinden genel olarak da söz edilir. Aydın sınıfında ise şu kişiler vardır: Milletvekilleri Halil Ramiz ve Neşet Sabit, Doktor Namık Ahmet, öğretmenler Ahmet Nazmi ve Cahit Halit, gazeteci ve çevirmen Fuat ve devlet memurları Selim Sabri ve Ahmet Sabri.⁴⁸

Romanın toplumsal yönünü temsil eden kişiler ise farklı tabakalarda gruplanabilir: Üst tabaka, orta tabaka ve alt tabaka. Üst tabaka daha çok servet ve konumlarıyla ön plana çıkmaktadır: Servet Bey, Müteahhit Sırrı Bey, Mühendis Ragıp Bey, Mansurzade Hüseyin Efendi, Tahincizade Hacı Emin Efendi ve Yanyalı Fazlı Bey bu gruba giren kişilerdir. Orta tabakada, Komiser Hamdi Bey, Osman Nuri Bey, Muavin Niyazi Bey gibi kişiler görülür. Alt tabakayı ise şu kişiler temsil ederler: Sokak çocukları Pertev ve Ziver, Fıtnat Hanım, uşak Ahmet, şoför Hayri Efendi, Hamiyet ve Kevser, polis Naci Efendi, kâtip Seyfi⁴⁹

Tüm bu kişiler toplumsal konumları dışında farklı kişilik, davranış ve düşüncelerle romanda boy gösterirler. Bu kalabalık kişi kadrosu için Ahmet Kabaklı,

⁴⁷ Esen,a.g.e., s. 309-310.

⁴⁸ Esen,a.g.e., s. 309

⁴⁹ Esen,a.g.e., s. 309-310.

“Bu güzellikler, pislikler, bu ahır, konfor, virane, ahşap, asfalt, bu tarla, kahve, plaj, vali konağı, millet bahçesi, gramofon yaygarası, Süleymaniye’nin heybetli gövdesi... Hep bizim ellerdir. Bu haliyle Panorama dilimizin en geniş en gerçek romanıdır denilebilir.”⁵⁰ değerlendirmesini yapar.

Panorama’da olayların geçtiği yerler de çeşitlilik gösterir: Türkiye panoraması genel olarak Ankara ve İstanbul odaklı bir bakış açısıyla çizilir; Ahmet Nazmi’nin öğretmenlik yaptığı Diyarbakır da romanda kısmen yer alır. Bunun dışında, mera davası yüzünden mahkemelik olan Atıklar köyü de olayların geçtiği yerlerden biridir. Köylülerin, Kozak çiftliği sahibi Yanyalı Fazlı Bey’le görüşmek için gittiği kasabannın ise adı verilmez. Kozak ve Sincan köy adları ise sadece anılır. Romanda bazı olaylar yurt dışında, İsviçre’nin Lugano, Zürih, Lozan ve Cenevre şehirleriyle Fransa’nın Cannes ve Paris şehirlerinde geçer; buralar daha çok Sevim’e refakat eden Ragıp Bey aracılığıyla verilir. II. Dünya Savaşı nedeniyle, pek çok ülkenin adı da romanda yer alır. Romanda bazı yerlerin adı belirtilmemiş, (...) kaza merkezi, (...) bucağı, (...) vilayet merkezi gibi üç nokta işaretiyle adsız verilmiştir. Romanda kullanılan yerler kişilerin yaşadığı çevreyle ilintili olarak çeşitlilik gösterir: Parti merkezi, vilayet konağı, Ankara ve İstanbul sokakları, köşk, konak ya da mahalle evleri, karakol, işyeri ve yazıhaneler, hastane, plaj, çeşitli lokanta ve eğlence yerleri vb... Karpiç ve Tokatlıyan Lokantaları, Anadolu kulübü, Millet Bahçesi, Perapalas ve Tokatlıyan Otelleri gibi dönemin ünlü uğrak yerleri de romanın yerleri arasında geçer.

Panorama’da, 1933’ten başlayarak 1950’lerin başlarına kadar yaşanan olaylar anlatılmıştır. Yazar, önemli gördüğü anları, çeşitli olaylar aracılığıyla ve kesitler halinde sunarken kronolojik sırayı gözetmiştir.

3.4. Panorama’nın Yazılış Amacı

Niyazi Akı, Yakup Kadri’ye Panoramaları yazdıran en önemli sebebin, “Cumhuriyetin ilanından sonra, inkılâp mevzuunda ve milli mücadele ruhunda sezdiği gevşeme” olduğunu vurgular. İstiklal Savaş’ının başarıyla sonlanmasını sağlayan ruhun, yeni baştan kurulan vatan için en gerekli olduğu anda eriyip gitmesi yazarı hayal

⁵⁰ Ahmet Kabaklı, “Panorama”, İstanbul, 1955, Cilt 2, Sayı 4, s. 22

kırıklığına uğratmış ve bu romanları yazmaya itmiştir.⁵¹ 1949 ve 1952 de yazdığı Panoramalarıyla bu yeni roman anlayışını edebiyatımızda ilk defa deneyen ve bu tekniğin ilk örneğini veren Yakup Kadri'dir. Zaman, mekân, vaka ve şahıs bakımından evvelki romanlarıyla kıyaslanamayacak kadar geniş ve aynı zamanda sağlam bir bütünlük arz eden Panoramalar daha da devam edebilecek tarzda tertiplenmiştir.⁵²

Yakup Kadri'nin ana davası Türk inkılâbı ve Kemalizm'in ideolojisi meselesidir.⁵³ Bunu romanın genelinde rahatlı görebiliriz. İsviçre'de, elçilik görevindeyken yazdığı bu roman, konu olarak Cumhuriyetin onuncu yılından başlasa da 1940 sonlarıyla 1950 yıllarına, kendi partisi olan Halk Partisi'nin geçirdiği değişikliğe sık sık dikkat çekmesi Panorama'yı birçok yönden olduğu gibi siyasi yönden de eleştiri eseri arasına koyar.

Kemal Karpat'a göre Yakup Kadri, Panorama'da aydınların devrimlere yeterince sahip çıkamayışını ve yaşadıkları çelişkileri anlatır:

“Yazara göre aydınlar ülkücü değildirlers artık, para, ün, kişisel çıkarlar peşinde koşmaktadırlar. Bu aydınlardan bazıları, bir zamanlar uğrunda çarpışılan her ilkeyi unutmuş, çıkarlarını sağlamak için herhangi bir konuda “uzman” sıfatını almışlardır. Üstünlüklerinden ötürü herkese öğüt verir, aslında uzlaşması mümkün olmayan şeyleri birbirine uydurmağa çalışırlar. Utanmış, vicdanı tedirgin olmuş kimseler gibi davranır, bir zamanlar topluma devrim adı altında “saçma tedbirler” kabul ettirmeyi düşündükleri için özür dilerler âdetâ; bir zaman devrimler yolu ile kırdıkları kimseleri sevindirelim diye birbirleriyle yarışırırlar. Devrimlere bağlı kalan bir-iki aydın, bir devrim düşmanı akımı püskürtemez, çarpışma dışı bırakılırlar. (Yakup Kadri'nin son on yıldaki göz kapamalara niçin böylesine öfkelenildiğini anlayabilmek için onun devrimlere ne derece bağlı olduğunu bilmek gerekir.)”⁵⁴

⁵¹ Zeynep Uysal, “Yakup Kadri ve Panorama”, **Varlık**, 2001, Cilt 68, Sayı 1122, s. 32

⁵² Akı, a.g.e, s 163

⁵³ Körükçü, a.g.m.,s. 29

⁵⁴ Kemal Karpat, **Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular**, İstanbul 1971. Varlık Yayınları, s. 80

IV.BÖLÜM

PANORAMA'DAKİ SİYASİ VE SOSYAL ELEŞTİRİLER

4.1 Aydın Eleştirisi

4.1.1 Aydın Kavramı

Yakup Kadri, daha önce Yaban romanında ele aldığı aydın sorunsalını Panorama'da daha geniş bir açıdan, siyasi, toplumsal ve kültürel etmenleri de dikkate alarak daha ayrıntılı bir biçimde irdeler. Romanda bu sorunsalın nasıl ele alındığına geçmeden önce, aydın kavramına değinmek gerekmektedir.

Bilindiği gibi aydın, en geniş anlamda “bilgi edinme ve eğitim yoluyla zihni aydınlanmış kişi anlamına gelir.”⁵⁵ 18. yüzyılda, Fransızca eclairé sıfatından türetilmiş olan bu kavram, Türkçeye Tanzimat sırasında münevver olarak geçmiş, daha sonra da Türkçeleştirilerek aydın biçiminde kullanılagelmiştir.⁵⁶ Bu kavramdan önce, Orta Çağ'ın sonlarına doğru türetilmiş ve sonradan Türkçeye entelektüel olarak geçmiş olan Latince intellectualis sözcüğü ise, “...soyut alanda yer tutan ve mevcut fikirler ve düşüncelerle hesaplaşma uğraşı içinde olan bir kimse” anlamında kullanılmıştır: “Entelektüel kelimesi, Orta Çağın sonlarına doğru, Latince Intellectualis biçiminde türetilmiştir. Bağlantısı akıl ve idrak ilettir. Akıl ise, bilgi edinmeyi bilme ve anlamayı anlama ile bağlantılı olmaktadır.”

57

Entelektüelle aydın arasındaki en önemli fark şudur: Entelektüel, kendi düşüncelerini kendi oluştururken aydın, üretilmiş düşünceyi edinen kimsedir: “Demek ki entelektüelin üretici, aydının tüketici olduğunu ve aralarında derin farklılıklar bulunduğunu söyleyebiliriz. Entelektüel, Orta Çağın sonlarına doğru, eleştirel bakışı ortaya çıkardığı zaman belirmeye başlamış ve bilgiyi naklen değil de, imalen ürettiği zaman bu sıfatı tam

⁵⁵ Mehmet Ali Kılıçbay, “*Türk Aydınının Dünyasını Anlamak*”, **Türk Aydın ve Kimlik Sorunu**, (Haz.Sabahattin Şen), İstanbul 1995, s.175

⁵⁶ Kılıçbay, a.g.m., s.175

⁵⁷ Kılıçbay, a.g.m., s.175

hak eder hale gelmiştir. Bu açıdan, aydın entelektüele nazaran, yalnızca ondan nakil yapan bir cinstir.”⁵⁸

Aydın sınıfına dâhil edilecek kişilerin özelliklerinin tarihsel süreç ve toplumsal koşullar ve ihtiyaçlara göre sürekli değiştiği görülür:

“Niteliği değişmekle birlikte aydın, daha açık bir ifadeyle bilgi ve yetenekçe halktan farklılaşmış bu sosyal kesim, eski çağlarda bir büyücü veya şaman, ortaçağlar kilisesinde rahip, yeni çağlarda medyada gazeteci veya üniversite kürsüsünde profesör; çoğu kere mevcut yönetimden yana tavır almış ve genellikle de yöneticilerin icraatlarını çoğu büyüsel işlemlerle meşrulaştırmaya çalışmıştır. Doğudaki hükümdarların çevresindeki şamanlar, antikitelelerdeki kralların saraylarındaki büyücüler, Batıda yöneticilere yakın filozoflar bu işlevlerini kusursuz yerine getirmişlerdir. Orta çağlardaki din adamı zümresi siyaset olgusuna bazen yakın bazen uzak kalmıştır.”⁵⁹

Modern dönemlerde ise aydın kavramı yeniden tanımlanmış ve önceki dönemlerden farklı olarak içeriği dinden arındırılarak seküler bir şekle sokulmuştur.⁶⁰ Aydın kavramında, kimlerin ya da hangi eğitim düzeyinde olanların aydın sayılabileceği gibi bir tartışma ağırlığını hala hissettirmektedir. Bu kavramın altında kimi kez bir bürokrat, kimi kez bir akademisyen, kimi kez bir mimar ya da avukata rastlayabiliriz. Bu geniş yelpazede bir profesörle ilkökul mezunu bir gazeteciyi aynı etiketle karşılamada bulabiliriz: Aydın etiketiyle. Yani hangi iş ve meslek sahipleri, hangi öğrenim düzeyi aydın sayılmalı, toplumda hangi fonksiyonu yerine getirebilenler bu zümrenin içine katılmalıdır gibi sorunların cevabını vermek kolay olmamaktadır; çünkü bunlar topluma, zamana ve şartlara göre değişiklik göstermektedir.⁶¹

⁵⁸ Kılıçbay, a.g.m., s.176

⁵⁹ Aydın, “*Aydınlar ve Günümüzdeki İşlevleri*”, **Entelektüel ve İktidar**, Ed.Kenan Çağan, Ankara 2005, Hece Yayınları, s.49

⁶⁰ Mustafa Aydın, a.g.m., s.46

⁶¹ Aydın, a.g.m., s.49

4.1.2 Türkiye’de Aydın

Türkiye’de aydın kavramının tarihsel gelişimiyle ilgili az çok bilgi sahibi olsak da daha önceki dönemlere ait bilgiler oldukça yetersizdir. İslâmiyet öncesi devirlerde, aydın olarak adlandırılabilir kişiler muhtemelen şamanlıkla ilgiliydiler ve halkla yöneticiler arasında dengeleme görevi yapıyorlardı.⁶² İslâmiyet sonrasında da bu durum devam etmiş, Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde din adamı konumunda olan kişiler aydın işlevini yüklenmeyi sürdürmüşlerdir. Özellikle Osmanlı döneminde aydın kavramını açık bir biçimde karşılayan “ulema” sınıfı, “kalemiye” ve “seyfiye”yle birlikte yönetimin üçüncü bir kolunu oluşturuyordu.⁶³

Ancak aydının bu din-siyaset ekseninde sıkışıp kalan konumu, tarafsızlık özelliğini olumsuz yönde etkilemiş, onu ilkesel anlamda siyasete bağımlı kılmıştır: “Üst düzey yetkileri devlet tarafından atanan, zirvedeki temsilcisi azledilebilen bir organizasyon, istenen fikri bağımsızlıkta olamaz, otonom hareket edemezdi.”⁶⁴

Gerçekten de bağımsız ve özgür bir karar verme yeteneğinden yoksun kalan ve dinsel konumu gereği hayatın gerçeklerinin çoğu zaman gerisinde kalan aydın, sorunlar karşısında çözüm üretmediği gibi pek çok düşünce ve eylemin de engelleyicisi durumuna gelir. Bu durum özellikle Batılılaşma/modernleşme sürecinde oldukça belirginleşir:

“17. yüzyıldan itibaren sosyal problemlerini kendi kültür kalıpları içinde çözemeyen aydın, yapıcılık gücünü kaybeder, toplumda taklit ve takip edilme imtiyazını yitirir. Dizginleri elde tutabilmek için hırçınlaşır ama bu onu güçlendireceği yerde zayıflatır; mahalli despotluklar türer, kapıkulları haramleşir. Bu olaylar ve Batı karşısında kendine güveni sarsılan aydın tam bir aşağılık duygusuna kapılır. Batılılaşmak gerektiğine inanır ama o ne kendisinin ne de dünyanın problemlerini bilmektedir.”⁶⁵

Modern anlamda Türk aydınının doğuşu da, tüm siyaset kurumuyla birlikte ulema sınıfının da gerilemeye başladığı 17. yüzyılın başlarına kadar götürülebilir. Askerî,

⁶² Aydın, a.g.m., s. 66.

⁶³ Aydın, a.g.m., s. 67.

⁶⁴ Aydın, a.g.m., s. 67.

⁶⁵ Aydın, a.g.m., s. 67-68.

ekonomik ve siyasî anlamda büyük bir çöküş içine giren Osmanlı Devleti'nde okumuş yazmış kitle içinden çıkan bazı kişilerin sorunlara çözüm arama çabaları, doğal olarak yeni bir aydın sınıfının doğmasına yol açmıştır: “Hepsi de devletin içinde olan ve devletten geçinen okumuşların bazıları, o tarihten itibaren, bilgilerini “ideal” düzeni ihya yönünde kanalize etmeye başlamışlardır.”⁶⁶ Bu yeni eğilim, Tanzimat'la birlikte yeni bir ivme kazanmış, Batı'daki gelişmeleri de takip eden, bilgi düzeyi yüksek, eleştirel yönü kuvvetli ve sorunlara aşırı duyarlı yeni ve modern bir aydın sınıfı doğmaya başlamıştır. Ancak bu yeni aydın tipinin en büyük sorunu, içinde buldukları koşulları yeterince özümsememiş olmalarıdır. Bu yeni aydınlar, “Yenilik peşindedir, ne var ki Batılılaşma (daha doğrusu sevdası bu olan) Tanzimat ve sonrası aydını yeni Osmanlılar, Genç Türkler ve benzeri gruplaşmalar, içine düştükleri yabancılaştırma çemberini kırıp Bab-ı Ali'yi aşamamış, halka inememişlerdir. Yaptıkları da sonuç olarak devleti kurtarmaya bile yetmemiştir.”⁶⁷

19. yüzyılın sonlarına doğru, artık Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinin hızlandığı bir dönemde, Batılılaşma çabalarının da etkisiyle ortaya çıkmaya başlayan yenileşme ve gelişme hareketleri Türk aydınını da olumlu yönde etkileyip değiştirmiştir. Var olan ve katlanarak artan sorunlara daha içeriden bakan, siyasal, toplumsal ve kültürel ortama uygun yeni düşünceler geliştirip çözümler arayan Türk aydını, politika, edebiyat, gazete, dergi vb. araçları etkili bir biçimde kullanarak kendini yeniden tanımlama yoluna girmiştir. Büyük çoğunluğu, geçmişin her türlü geriliğini barındıran geleneksel bakış açısını terk etmiş, düşünsel dünyalarını din ekseninden çıkararak seküler bir yaklaşımı benimsemişlerdir. Bunda kısmen başarılı oldukları da söylenebilir. Gerek devlet içindeki özgürlük mücadeleleri, gerek her türlü teknolojik ve maddi gelişimi olumlayıp destekleyen tavırları, gerekse halkı topyekun kurtuluş savaşını yolunda örgütleme çabaları, yeterli olmamakla birlikte, meyvelerini vermiş, Cumhuriyet gibi önemli bir kazanımın elde edilmesinde kilit rol oynamalarını sağlamıştır.

Yazar ve edebiyatçıların yanı sıra Askeriye, Mülkiye, Tıbbiye ve Hukuk'ta okumuş Osmanlı entelektüelleri İkinci Meşrutiyet'e giden yolu açarken Harp dönemi ve Mütareke dönemlerinde ise bu misyonu çoğunlukla gazeteci ve yazarlar üstlenmişler ve Cumhuriyet'in düşünsel birikimlerinde büyük rol oynamışlardır:

⁶⁶ Kılıçbay, a.g.m., s.176

⁶⁷ Aydın, a.g.m., s. 68.

“Harp yıllarında ve mütareke (ateşkes) döneminde Türk kültürünün seçkin isimlerinin hemen hepsi basında görev ve yer alan kalemler olarak dikkat çeker. Gazetecilik mesleğinde çalışmaları ile ünlenen Meşrutiyet entelektüelleri, Cumhuriyet aydınlarının aynı zamanda ilk isimleri olacaktır. Necmeddin Sadık (Sadak), Falih Rıfkı (Atay), Ali Naci (Karacan), Kazım Şinasi (Dersan) Akşam Gazetesini yayınlamaya fikir ve özgürlük hareketindeki yerini alır. Aynı yıllarda Yunus Nadi Yeni Gün’ü çıkarır. Ahmet Emin (Yalman) ve Mehmet Asım (Us) Vakit; Celal Nuri ve Suphi Nuri (İleri) Kardeşler İleri Gazetesini yayınlamaya, Sedat Semavi’nin yayınladığı Güteryüz ve Zekeriya ve Sabiha Sertel’in yayınladığı Büyük Mecmua Dergisi, Cumhuriyete doğru Türk entelektüellerinin her konudaki görüşlerinin ve önerilerinin yer aldığı yayın organlarıdır.”⁶⁸

Tüm bunlara rağmen, Türk aydınıyla ilgili en büyük eleştiri, halktan kopuk oluşuyla ilgilidir. Osmanlı Devleti’nde halk, aydın için Tanrı’nın bir emanetiydi ve bu yüzden hep kurtarılması ve gözetip kollanması gereken bir kitleydi: “Tabii kurtarma madalyonun tersi olarak, halk için neyin iyi olacağını kararlaştırma hakkını kendine almıştır. Cumhuriyet döneminin başlarına ait olan “halk için, halka rağmen” sloganının kökleri burada yer almaktadır.”⁶⁹

Gramsci’ye göre, Aydınlar gerçek anlamıyla bir sınıf değil, ama çeşitli sınıflara bağlı grupları oluştururlar. Aydınla temsilcisi olduğu toplumsal sınıf arasındaki bağ da, özel olarak aydının bu sınıfı türdeş ve hegemonik bir duruma getirmek için üst-yapı içerisinde gösterdiği etkinlikte görülür. Bir temel sınıf toplumun yönetimini eline almak istediğinden, aydınların temel işlevi hegemonya ve egemenliğin uygulanması olacaktır. Aydınlar böylelikle, egemen grubun, toplumsal hegemonya ve siyasal hükümet işlevlerini uygulama memurlarıdır. Diğer bir ifade ile o, aydınları, “üst-yapılar memurları” olarak niteler. Aydınlar sivil toplumla politik toplumun canlı hücreleridirler. Egemen sınıfın, ona kendi rolünün bilincini veren ideolojisini hazırlayan ve bu ideolojiyi bütün toplumsal gövdenin içine işleyen “dünya görüşü” durumuna dönüştürenler, onlardır.⁷⁰ Edward Said aydın tanımını entelektüel kimliği ile verirken onu “belli bir kamu için ve o kamu adına bir

⁶⁸ Yılmaz Karakoyunlu, “*Aydın Geleneğimizin Oluşumu ve Cumhuriyet Aydınları*”, **Türk Aydın ve Kimlik Sorunu**, (Haz. Sabahattin Şen), İstanbul 1995, s.113

⁶⁹ Kılıçbay, a.g.m., s.177

⁷⁰ Hugues Postelli, **Gramsci ve Tarihsel Blok**, çev. Kenan Somer, Ankara 1982, Savaş Yayınları, s. 102

mesajı, görüşü, tavrı, felsefeyi ya da kanıyı temsil etme, cisimleştirme, ifade etme yetisine sahip olan bireydir.”⁷¹ diye tanımlar.

Bu nitelermelerin yanında aydın, Aristotal bir tanımlama yerine tasvir edilmiştir. Bu tasvirlerden birisi Toker Dereli’ ye aittir. Dereli’ye göre “aydın somut olayların üstüne yükselip, soyut düzeyde düşünebilen, toplumun temel yapısı, sorunları ve değerleriyle meşgul olup, başlıca sosyal, ekonomik ve politik gelişmeleri eleştirebilen, genellikle kabul edilmiş görüşleri, açıklama tarzlarını, varsayımları tahlil ve tenkit edebilme, bunlara bir şeyler katabilme ve ya hiç olmazsa, bu görüşleri açıklama biçimlerini veya faaliyetlerini yorumlayabilme gücüne sahip kişilerdir”⁷²

“Batı kültürüne bütün (maddî ve manevî) değerleriyle yönelmemiz, Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Bu yöneliş, Atatürk politikası olarak değerlendirilmelidir. ‘Hayatta en hakiki mürşit ilimdir’ sözünün içeriğindeki hedef, kültür değerlerinin bilimsel düşünce biçiminin benimsenmesine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Atatürk’ün tespit ettiği bilimsel düşünce ve kültür ilişkisi, Cumhuriyet’e gelinceye kadar Osmanlı’nın hiçbir döneminde dikkate alınmamıştır. Osmanlı, Batı kültürünün maddi (somut) ürünleri olan teknolojiyi almaya heveslenmiş; ancak, Batı’nın manevi kültürünün temelini oluşturan ‘bilimsel düşünce’ye fazla itibar etmemiştir. Bilimsel düşünüş modeli, yapısı gereği, birçok inanç ve kabullerden vazgeçmeyi gerektirdiği için Osmanlı’nın aydınlanma gayretlerinde önemli engel haline gelmişti. Millî ve manevî değerlerimiz deyiminin yeterli açıklığa kavuşturulmamış olmasından kaynaklanan bir gereksiz (haksız) tutuculuk meydana gelmiş ve batı kültürünün aslını oluşturan değerlerden uzak kalınmıştır.”⁷³ Osmanlı münevveri devleti kurtarmak istiyordu, Cumhuriyet aydını ise (1923’te yeni bir Türk devleti kurulmuş olduğu için) artık halkı kurtarmak istemektedir. Halk-aydın karşıtlığı, birçok romanın konusu oluyor. En ünlüsü belki de Yakup Kadri’nin Yaban’ı. Roman boyunca aydınları suçlar Yakup Kadri - Tabii Ahmet Celal’in ağzından: Ben, asıl ben, bu toprağın malı olmayan ve hepsi de dışardan gelen maddeler ve unsurlarla yoğrula yoğrula adeta sınaî, adeta kimyevî bir şey halini almıştım. ‘Türk aydını, ‘kendi

⁷¹ Edward Said, **Entelektüel: Sürgün, marjinal, yabancı**, İstanbul 1995, Ayrıntı Yayınları, s. 27

⁷² Aydın, agm, s. 49

⁷³ Karakoyunlu, agm, s. 121

toprağından sökülmiş bir aykırı, bir acayip nebat'a benzer. Yakup Kadri'de Türk köylüsü, kafası aydınlanacak, vücudu beslenecek' edilgin kitlelerdir; 'cehaletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde' bırakılmışlardır. Nedeni? "Bunun nedeni, Türk aydını gene sensin!"⁷⁴

Yakup Kadri, Türk entelektüeli ve Türk aydını hakkındaki görüşlerini Panorama'ya yansıtmadan önce sık sık Kadro'da da belirtecektir.

"Türk entelektüeli, sahte, cılız, ve "çorak" bir âlem içinde, bu âlem kadar sahte, cılız ve çorak bir dille, aldatan kadının, aldatılmış kızın, dar ihtiraslar içinde çırpınan delikanlının, züppe şehir beyinin psikolojisiyle meşgulken, engin deniz gibi uzak, engin deniz gibi yakın halk binbir türlü sesle derin ve nihayetsiz ıstıraplarını terennüm ediyor. Ve sesler tıpkı denizin sesleri gibi beyhude yere havalarda dağılıp kayboluyor. Halbuki, bunlar, asıl hakiki ve büyük millet edebiyatının kendi kendine topraktan fişkırarak tabii ve halis malzemeleridir. Lâkin, Türk entelektüeli bu geniş hazineyi bırakıp kendi yazı odasının çıplak duvarlarından hakikat ve güzellik usaresi çıkarmaya uğraşır. Ve kafasını iki elleri arasında bir kurumuş limon gibi sıkarak, sıkarak."⁷⁵

Yine aynı sayıda Yakup Kadri görüşlerini şöyle devam ettirir:

"Hem kendini, hem âlemi aldatan bu gözbağcısı, ancak, halk dediğimiz büyük kitlenin bir cüzü olduğunu hissettiği gündür ki, kuru kafasını avuçları kanayınca kadar sıkmaktan kurtulacaktır. Yıllardan beri bir türlü bulup ifade edemediği hakikati onda keşfedecek; söyleyemediği dili ondan öğrenecektir. Türk entelektüeli ile halk arasında ne mukadderat, ne sınıf, ne de irfan farkı vardır. Halkın ıstıraplarıyla bizim ıstıraplarımızın sebebi, menşei ve mahiyeti birdir. Aynı iktisadî ve içtimaî kanunlar bizim üstümüzde hükmünü sürüyor. İşte, Türk İntelektüelinin kabul ve tasdik etmediği şey halkala ile kendi arasındaki bu eşitliktir. Başdöndürücü bir gurur ona hep göklerde uçuyorum hissini veriyor. Türk entelektüeli, gerçi göklerde uçuyor. Fakat, sabun köpüğünden bir balon gibi..."⁷⁶

⁷⁴ Fethi Naci, "Müneverden Entele", **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, (Haz.Sabahattin Şen), İstanbul 1995, s. 184

⁷⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Kadro Cilt 1 Tıpkı Basım**, (Haz.Doç Dr.Cem Alper), Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, sayı 2, sayfa 27

⁷⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Kadro Cilt 1 Tıpkı Basım**, Ankara 1932, Haz.Doç Dr.Cem Alper, Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, sayı 2, sayfa 28

Başka bir yerde de şu tespitlerde bulunur:

“İkide bir, Türk münevverleri, kendi aralarında “Bizim de ne vakit büyük şair ve sanatkârlarımız olacak?” diye konuşup dertleşirlerken, ben de kendi içimden, melul melul, bunu, bu müheyyiç ledünü düşünüyorum. Ve diyorum ki “Bizde, henüz o mukaddes cidal bile başlamamıştır. Ruhumuz, tam bir adem ıssızlığı, bir adem durgunluğu içindedir.”

Allah, daha yaratmadı ki, Şeytana: “Secde et!” desin, Şeytan da, secde etmem desin ve bu yüzden o mukaddes harp, o bütün medeniyetlerin, ateşin, nurun ve gölgenin kaynağı olan mukaddes ve bereketli harp patlayıp alevleri vücudumuzu sarsın.”⁷⁷

4.1.3 Eserdeki Eleştiriler

Yakup Kadri, aydına yaptığı eleştiriyi Panorama’da da sürdürür. Bu eleştiride bir özeleştirilme olgusuyla karşı karşıya gelsek bile içten içe “Aydın ne yapsın?” sorusunu da okura hissettirir. Kitapta aydın etiketini temsil eden iki kişi arasındaki mektuplaşmalar dikkat çeker. Bunlar Ahmet Nazmi ve Cahit Halid’tir. Bu iki arkadaşın mektuplaşmaları Yakup Kadri’nin birçok alandaki düşüncelerini ortaya sermesi, bize soru cevaplar şeklinde ülkedeki fikrî durumu göstermesi, aynı kulvardaki insanlar arasında zamanla nasıl değişimler olduğu ve hangi nedenlerin inkılâp ilkelerinin durumunu sorgulamaya yol açtığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ahmet Nazmi, Diyarbakır Lisesi’nde edebiyat ve felsefe öğretmenidir. Kişi olarak romanın sonlarına doğru Fuat ile arkadaşlığıyla karşımıza çıkıyor ve roman sonunda Fuat ile birlikte gericiler tarafından linç edilerek öldürülüyor. Ahmet Nazmi’nin, arkadaşı Cahit Halid’le mektuplaşmaları eserin önemli unsurlarından biridir. Diyarbakır’daki manzaradan inkılâba bakış açısını yansıtır. Ahmet Nazmi mektubunda şöyle der Halid’e :

“Halka doğru gideceğim. Fakat, ona ne vermek , ona ne söylemek için? Belki, benim ona vermek istediğim şey ya hiç işine yaramayacak, ya da onun için bir zehir olacaktır ve her sözüm, belki onu, yanlış bir yere sevk edecektir. Zira ben, bir vakitler bu

⁷⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Kadro Cilt 3 Tıpkı Basım** ,Ankara 1932, Haz.Doç Dr.Cem Alper, Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, sayı 27, sayfa 32

kalkın içinden çıkmış olmamla beraber ondan o kadar uzaklaşmışım, onun gözle görülmeyen, kulakla işitilmeyen iç âlemiyle o kadar bağlarımı kesmişim ki, sesimin bile oraya kadar erişebileceğine zerrece güvenim kalmamıştır.

Senin geçirmekte olduğun imtihan ise, benim bu tereddüt ve şüphelerimi, benim bu çekingenliğimi, bu fikir ve ruh titizliğimi ancak haklı gösterebilir. Kaç yıldır, her fırsat düştükçe sana kendimi tarif etmek alışkanlığını, artık, nezaketsizliğe kadar götürdüm sanırım. Fakat ne yaparsın, ben sana kendimi tarif ederken, biraz da kendi kendimi keşfeder gibi oluyorum. Gerçekten ben bu muyum? Gerçekten benim hareketsizliğimin yegâne sebebi böyle bir “fikrî mesuliyet” endişesi midir? (Gördün mü, tahlilden tahlile, tariftten tarife geçerken nihayet, mea-culpa’sını teşkil eden hukukî formülü buldum) Fikrî mesuliyet endişesi! Evet, bir entelektüel her şeyden önce, halka doğru gitmek, ya da halkı kendine doğru çekmek sanatını, bilgisini, itikadını halka yaymak, sözün kısası, kafasını ve ruhunu halkın menfaatlerine vakfetmek vazifesini yüklenmiştir. Bu noktada seninle tam bir anlayış halindeyim; daha doğrusu bu noktada, seninle (prensip bakımından) hiç bir ayrı gayrılığım yoktur. Hele bu memleket gibi her şeyin yeni baştan yapılması, topraklar kadar kafaların da sürülüp işlenmesi, ekilip yeşertilmesi, âdeta, bir yangına yetişmek derecesinde “âcil!” zaruret şeklini aldığı bir yerde bu, istilâya uğramış bir vatani kurtarmaya koşmak vazifesi kadar söz götürmez, itiraz ve itiraz kabul etmez bir boyun borcudur. Bunun içindir ki, çok defa, tarihin büyük fikir, iman ve ideal fedaileri bana, cenk meydanlarında en yüksek yiğitlik hârikaları göstermiş kahramanlardan çok daha yüce görünmüştür.”⁷⁸

İstanbul’da felsefe profesörü olan Ahmet Nazmi, romanın sonlarına doğru, rahatı için düşüncelerinden taviz vermesi nedeniyle Yakup Kadri’nin eleştirilerine maruz kalacaktır. Bunu da Fuat ile olan arkadaşlığı aracılığıyla sunar yazar. Osman Nuri Bey’in oğlu olan Fuat, babasının ölümünün ardından yüklendiği aile reisliğini daha sonra aydınların durumu karşısında da yüklenir. O ıstırap çeken bir aydındır, o inkılâbın değerlerini savunma uğrunda kendini yalnız hisseden bir aydındır ve yine o bir gazetecidir. Kısacası romandaki birkaç Yakup Kadri’den biridir Fuat.

Fuat bin bir türlü düşünce yumağı altında dolanırken sokak çocuklarının kayıtsızlığını ona bu yükün karşısında tercih edilebilecek bir hayat gibi gelir. Aydın

⁷⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Panorama**, İstanbul 1971, Remzi Kitabevi, s. 180

yorgunluğu ve bilinçsiz yaşama hayali. Çünkü o çocukları mekân ve zaman dışı bir ortamda, aile, toplum, gelenek ve görenek gibi prensiplerden arınmış içlerinden geldikleri gibi yaşayan kişiler olarak görür. Yine bu kişiler sebebini bilmeden çekişiyor, farkına varmadan sevişiyor, karınları acıkınca çalıyor ve kafaları kızınca vurmaya hak tanıyorlardı Fuat'ın gözünde. Bu kayıtsız yaşam yorulmuş bir aydın için nerdeyse imrenilecek bir hayattı.⁷⁹

Yakup Kadri bazı aydınların sırf rahatları için kendi düşüncelerinden, görüşlerinden ödün verdikleri söyler. Bunun da en bariz örneği Fuat'ın arkadaşı Ahmet Nazmi'dir. Sokakta kaygısızca, düşüncesizce ve sefil bir halde yaşayan çocukları bu kişilerden çok üstün görür.

“...felsefe profesörü Ahmet Nazmi Beyefendi gibi rahat bir ömür sürebilmek için kendi fikirlerinin, kendi kanaatlerinin, kendi görüşlerinin zıddı bir âlemle uyuşup bağdaşmak zilletine katlananlardan değildiler...”⁸⁰

Cahit Halid, İzmir'de Dış Ticaret Ofisi Müdürüdür. Aynı zamanda Ahmet Nazmi'nin arkadaşı, romanda da mektup arkadaşıdır. İnkılâbın ateşli bir savunucusu olan Cahit Halid mektuplarda inkılâp kavramı ve ruhu üzerinde düşüncelerini aktarır sık sık. Bir dergi kurma çabalarından, o dergiye yapılan eleştirilerden bahseder (Kadro dergisine gönderme yapılır buralarda). Yakup Kadri kendi düşüncelerini çoğu kez Cahit Halid kanalıyla aktarır. Ahmet Nazmi ile Cahit Halid arasındaki mektuplaşmalardan inkılâp hakkındaki tartışmalardan Kadro hareketinin kurulması ve ona yapılan eleştirilere kadar birçok durumu sunar Yakup Kadri bize. Bu mektupların birçoğunu “İnkılâp” bölümünde sunacağız. Bu mektuplaşmaların yanı sıra Ahmet Nazmi'nin Fuat ile olan arkadaşlığı yine iki aydının çatışması ve çelişkileri ile Cahit Halid'le kesilen mektuplaşmalarının devamı niteliğindedir. Fuat ile Ahmet Nazmi'nin buluştukları kıraathanede halkın durumundan yola çıkarak aydına dönen bir eleştiri ile karşılaşırız:

“Tam bu sırada, kıraathanenin durmakta çalmakta olan radyosundaki alaturka müzik faslı sona erip, ajans haberleri okunmaya başladı. Felsefe doçentiyle Fuat, susarak kulak kesildiler. Bu haberler, harbe dair son derece dikkat çekici ve alâka uyandırıcı bir

⁷⁹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s. 484

⁸⁰ Karaosmanoğlu, a.g.e, s. 484

sürü haberler veriyordu. Hele bunların birincisi, insanın yüreğini ağzına getirecek kadar önemliydi. Zira, Müttefik Orduların, Sicilya'ya ayak bastıkları bildiriliyordu. Felsefe doçenti, bir yandan dikkatle dinliyordu; öbür yandan, bu havadisın kıraathane halkı üzerindeki tesirini görmek için, aynı dikkatle, etrafına bakıyordu. Saz faslının devamınca nisbî bir sükût içinde radyoyu dinler görünen bir halk kümelerinde, şimdi, mikrofondan gelen seslere karşı belli bir kayıtsızlık göze çarpıyordu; bu kümeleri teşkil eden küçük insan guruplarından birtakım havaî konuşmaların ve gülüşmelerin birer vızıltı ve mırıltı halindeki yankıları işitiliyordu.

Kimileri esniyor, dalgın dalgın tavana bakıyor, kimileri de kalkıp gitmeye hazırlanıyordu. Felsefe doçenti bu manzarayı gözünün ucuyla Fuat'a işaret etti:

“- Ne dersiniz?”

Fuat hazin hazin gülümsedi:

“- Bunlar mı? Marmara insanı...” dedi.

“- Hattâ Marmara bile değil, Kurbağalıdere, Kurbağalıdere!..”

Felsefe Doçenti bunu söyleyerek âdeti üzere bir kahkaha salıverdi. Fuat yeni arkadaşının, aralarında geçen birkaç ciddî mubahase esnasında, işi böyle şakaya döküp gülüşlerini şimdiye kadar hep hoş görüp geçmişti. Fakat nedendir bilinmez, bu sefer Felsefe Doçentinin bu “Kurbağalıdere” nüktesiyle bu gülüşünü pek yerinde bulmadı. Gerçi, bu nükteye meydan veren kendisiydi ama, “ Marmara insanı” sözü daha ağzından çıkarken söyleyip söyleyeceğine pişman olmuştu. Halkla bu şekilde alay etmek selâhiyetini nereden almıştılar? Eğer bu halk, anakronik ve geri bir yığın halinde kalmışsa, samimi bir entellektüel için buna gülmekten ziyada ağlamak lâzım gelmez miydi? Düşünen ve bilen kafalar, ellerinde bulunan en modern yayım vasıtalarından faydalanıp bu halka, yaşamakta olduğumuz tarihi günler hakkında hiç bir fikir vermemişlerse, yazarlarımız âmmenin ruhunda bu devrin heyecanını uyandırmamışlarsa, suç kimdeydi? Bu memleketin geniş dünya meselelerine ne kadar kapalı kaldığını, bu memleket âmme efkarının geniş dünya meseleleri karşısında herhangi bir refleks ve tepkiden ne derece mahrum olduğunu Fuat,

hiç şüphesiz ki, şu felsefe doçentinden daha iyi görüp öğrenmişti.”⁸¹ Kılıçbay, halkın bu kayıtsızlığı ile ilgili şu yorumda bulunur:

“Batı’dan kaynaklanan, ama şiddetle benimsenen başka bir denge modeline geçiş çabası, bir el yordamı süreci içinde yürütülmüş, halktan gelen maddi ve Aydınlanma hareketinden gelen felsefi taleplere dayanmamıştır. Çünkü halk, Osmanlı sisteminde hiçbir zaman siyasetin bir unsuru olmamıştır. Halk bu sistemde kaale alınan bir unsur olmayıp, kelimenin tam anlamıyla yönetilen grup olarak kalmıştır. Felsefi talebin olmamasının nedeni ise, Osmanlı toplumunun tam anlamıyla felsefesiz bir toplum olmasıdır. Bütün bilginin nakli olduğu bu yapılanma içinde, Batı Avrupa’ da yaşanan türden bir felsefi yoğurmanın izine bile rastlanmamıştır. Bu iki mirasın yokluğu, yani halkın siyasetin aktörü olmaması ve felsefesizlik, bütün yenileşme ve değişme taleplerinin a fortiori tepeden gelmesine yol açacaktır. Bu nedenle, Türk Batılaşmasının halktan kopuk olduğu iddiaları havada kalmaktadır, çünkü istenilseydi bile böyle bir bağlantı kurulamazdı.”⁸²

Gün gazetesinde dedikodumsu bazı fıkralar yazmaya başlayan Selim Sabri ile An gazetesinde tarihi olayları basit ve abartılı bir şekilde anlatan İdris Hulûsi’nin yazılarının büyük rağbet görmesi ve okurlarından sürekli takdir almalarını eleştiren Fuat için Yakup Kadri şu öneride bulunuyordu:

“ Şu halde, demek oluyor ki, topluma sesini duyurabilmesi için, Fuat’ın da bu çeşit yazarlar derecesine inmesi; işi, ya Selim Sabri gibi bir nevi mahalle karısı fassallığına dökmesi, ya da İdris Hulûsi gibi bir takım kabadayı palavraları savurması lâzım geliyordu”.⁸³

Ancak bunun ardından hemen aydınına sahip çıkacak bunu asla yapamayacağını bildirecektir. Bununla birlikte böyle devam etmesinin “aydın snopluğu” olarak algılanması tehlikesini de gözler önüne sermekten kaçınmıyordu.

“...Hayır, bin kere hayır; Fuat buna razı olamazdı. Devlet düşkününü bir aile çocuğunun türlü türlü sosyal zilletlerine katlanmaktan hiç bir izzetinefis acısı duymamış;

⁸¹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s. 383-384

⁸² Mehmet Ali Kılıçbay, “Atatürkçülük ya da Türk Aydınlanması”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, (Haz. Ersin Kalaycıoğlu), İstanbul 2000, Alfa Yayınları, s. 159

⁸³ Karaosmanoğlu, a.g.e, s. 385

tabanı delik kunduralar, havı dökülmüş esvaplarla dolaşmaktan yerinip yüksünmemiştii ama, fikri asalet bahsinde en ufak bir gönül alçaklığına, mesleki onurundan en küçük bir fedakârlığa tahammülü yoktu. Lâkin, Fuat'ın bu haline, acaba, bir nevi entellektüel kibirliliği, bir nevi bilgiçlik çalımı, kısaca bir kendini beğenmişlik manası verilmez miydi? O da, birkaç saat önce, annesine o kadar nefretle ve merhametsizce anlatmaya çalıştığı (snopluk) illetiyle bulaşık sayılmaz mıydı? Zira Fuat, pek iyi bilirdi ki, bu illetin yuvaları ve sirayet sahaları yalnız salonlar değildir. Nice kütüphaneler, nice laboratuvarlar, nice yazı odaları bunun musaplarıyla dolup dolup taşmaktadır ve bunlar yüksek kat pencerelerinden aşağıdaki halk yığınlarına bakarak “Hamdolsun, biz, şu güruhtan değiliz!” derler.”⁸⁴

“Entelektüelin kamusallığının derecesi, hatta kabulü, kamuda ona duyulan ihtiyacın yanısıra, kendisine entelektüellik atfedilen kişinin bu ihtiyaca cevap verme niyeti ve oranıyla da doğrudan ilgilidir. Ancak burada kritik nokta, galiba bu birliktelikten (sıfat ve kişi) mutlu bir sahiplenme, benimseme ilişkisinin çıkmasının gerekmediğidir. Genel kabul böyle bir “benimseme”yi nahoş karşılar. Dolayısıyla, sanıldığı aksine, entelektüel gündelik deyimle “ukala”, “ her işe maydanoz olma” yı takıntı haline getiren değil, bir bakıma başka türlü olamayandır. O halde nasıl bir şeydir entelektüel?

Entelektüelin varlığı üzerinden “entelektüellik” adlı bir uzmanlık alanının, bir mesleğin ortaya çıkmadığı yeterince açıktır. “Entelektüelin konumu her şeyden evvel bir ontolojik varoluş, duruş ve tutum olarak görülmelidir. Entelektüel, belli bir mesleği olsa bile, kapsadığı varlık sahası ile onun üzerinde olan, ona aşkın olandır. İlgi alanı dar anlamda icra ettiği mesleğiyle sınırlı değildir; aksine, kamusal merak ve bilgi alanının tümüdür. Bu düzlemdeki varoluşu dar anlamda olguların bilgisiyle sıkı sıkıya ilişkilidir, ama onunla da sınırlı değildir. Entelektüel bilgilenmiş olmaktan ziyade evrensel hakikate yönelik merak duygusu ve anlama ihtiyacının peşinden giden, sürüklenen kişidir. Cevaplar sunmaktan ziyade sorular üretir, rahatlatmaktan ziyade sorgular. Bu yüzden entelektüelin bizatihi varoluşu içinden çıktığı kamu için rahatsızlık vericidir.”⁸⁵

⁸⁴ Karaosmanoğlu, a.g.e, s. 385

⁸⁵ Oktay Özel, “*Tarih, Tarihçi ve Entelektüel kurumsallık Bağlamında Türkiye’den Güncel Değınmeler*” **Doğu Batı**, 2006, sayı 36, s. 71

4.2 İnkılâp Eleştirisi

Vedat Nedim Tör, Türkiye’deki inkılâbın özgünlüğünden bahsederken onun kendine özgü bir inkılâp olarak görür.

“ Her İnkılâp yeni Bir Devlet tipi yaratma ve kurma savaşıdır... Cihanda müstemlekeci ve müstemleke milletler tezaadının tasfiyesi tarihini, Türk İnkılâbı açmıştır... O halde, İnkılâp Türkiye’ sinin Devleti, ne Fransız İnkılâbının doğurduğu bir Burjuva Devleti, ne de komünist inkılâbının kurduğu bir Proletarya Devleti olabilir... Yeni Türk Devleti, geri teknikli bir yarı müstemleke milletinin, millet olarak hem iktisaden, hem de siyaseten kurtuluşu davasının tarihte ilk mümessilidir.”⁸⁶

Yakup Kadri, Panorama’da İnkılâbın tanımı yaparken onun genel nitelikleri hakkında da bilgi verir. Yine bizdeki inkılâbın diğer inkılâplardan farkını Cahit Halid’in Ahmet Nazmi ile mektuplaşmasında dile getirir. Bu farklılıklar Kadro’da geniş olarak işlenmiştir. İnkılâbın kimi çevrelerce benimsen şu düşünceler Panorama’da geniş bir şekilde yer alır:

“... Bu ne sert, ne haşin mantık diye söylenme! Madem ki inkılâptan bahsediyoruz; ben yeryüzünde yumuşak ve tatlı mantıklı bir inkılâp tanımıyorum...”⁸⁷

“...Madem ki inkılâptan bahsediyoruz, madem ki inkılâpçıyız diyoruz; ister istemez, kafanın bu tez ve antitez idmanlarını şöyle bir yana bırakıp yalnız bir taraflı olmak ve dünyayı yalnız bir zaviyeden görmek mecburiyetindeyiz. İsa’nın müritlerine dediği gibi, ya “Evet, evet!” ya “ Hayır, hayır!” hem “Evet!” hem “Hayır” ya da kâh “Evet kâh “Hayır!” bu, ne yapacağını bilmeyenlerin, bu kararsızların, imansızların, zayıf ruhların kârıdır...”⁸⁸

“...gerçek ve samimî bir inkılâpçı ne kendisinden başka türlü düşünenlerin tenkidini hoş görmek, ne de bir sürü müstehase realitelerin muhalefeti karşısında irkilmek

⁸⁶ Dr. Ömür Sezgin, “*Kadro Hareketi*” **Kadro Cilt 1 Tıpkı Basım**, (Haz.Doç Dr.Cem Alper),Ankara 1932, ,Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, s. 19

⁸⁷ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.93

⁸⁸ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.94

hakkına maliktir. O, sırtına aldığı tarihî vazifeyi herkese ve her şeye rağmen başarmak zorundadır. Herkese, her şeye ve hattâ bazen de kendine rağmen...”⁸⁹

“... Anadolu’daki sünnet düğünlerinde olduğu gibi, davul zurnayla pilâv zerdeyle herkesin gönlünü hoş ederek bir inkılâp yapmayı ben de isterdim. Fakat, heyhat ki, biraz önce söylediğim gibi, insanlık tarihi boyunca böyle örnek bir inkılâp görülmuş şey değildir...”⁹⁰

“...İnkılâbın bir zorlama ameliyesi olduğunu kabul etmekle beraber, Rusya’da, Almanya’da birçok barbarca tezahürlerini görüp işitmekte olduğumuz bir terör rejimi taraftarı da değilim ve tıpkı senin gibi, halkın polis ve jandarma yumruğuyla ileriye doğru itilebileceğini asla ihtimal vermeyenlerdenim...”⁹¹

“Bizce teşkilatın içine alınacak olan gövdeler değil, kafalardır. Kumanda talimatları, kumanda basamakları, hep kafalar için ve kafalara göre olmalıdır. Hem bunun bir sebebi de, bizim inkılâbımızın hakiki bir inkılâp olmasıdır. Kanlı cepheden kusursuz millet yapısına kadar bir yol uzanır ki, bunu sökmek uğurunda yapılan yürüyüşün heybeti bir iki sosyalist liderini Roma’dan kaçırmak için yapılan nümayişe hiç benzemez. Kanlı cepheden kusursuz millet yapısına kadar sığın sahaya, bir ad olsun diye “İnkılâp” diyoruz. Yoksa o, İnkılâp’ tan da üstün bir şeydir. Ona bir milletin kendini tarih içinde buluşu da diyebiliriz. Ona bir milletin bütün cihana yepyeni bir görüş getirmesi de diyebiliriz. Ona bir milletin, kendi dili ve kendi tarihi içinde inanılmaz bir güç ile uyanırken, Millet istiklâli mefhumuna, ancak kendi tarihine denk gelen bir gençlik vermesi de diyebiliriz. Böyle bir davanın teşkilat içine alınmış neferleri, elbette süsün şatafatlı üniformalarına değil, ancak mesuliyet gibi ağır ve bedelsiz bir andın manevî zırhına girebilirler”⁹²

Demek ki İnkılâp denilen olgu, kendiliğinden gelişip büyüyecek, halkın destekleriyle var olacak kadar basit bir süreç sonunda ortaya çıkmaz. Topyekun bir eylemdir, aydın ve yönetici kitlenin yanında halkın da desteğini almak zorundadır. Kadro

⁸⁹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.94

⁹⁰ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.94

⁹¹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.95

⁹² **Kadro Cilt 2 Tıpkı Basım** ,Ankara 1932, Haz.Doç Dr.Cem Alper,Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, sayı 17, sayfa 3-4

dergisinin ikinci sayısındaki başyazıya baktığımızda İnkılâp hareketindeki durgunluğun kimseyi aldatmaması gerektiği uyarısında bulunur Yakup Kadri:

“Cephenin bugünkü durgunluğu kimseyi aldatmasın. İnkılâp, bütün hızı ile devam ediyor. Yapının en çetin muvazene hesaplarını tatbik etmek sırası gelmiştir. İnkılâbın öylece fikriyatını yapmak lazım ki, cihana “tezatsız yeni millet”i vermek için canından kanamağa katlanmış olan Türk Milleti, bu işte her hangi bir tağşiş teşebbüsünün kale duvarına çarpan bir zehirli ok gibi ikiye bölüneceğinden emin olsun.”⁹³

Daha bir yıl bile geçmeden, Kadro'nun onuncu sayısında Yakup Kadri ümitsizliğini şu sözlerle ifade edecektir;

“Bizim şu mahut Caddei-Kebir'den adı *resmen* istiklâl caddesi olmuş; fakat caddenin bu yeni adı, posta müvezzillerle tramvay konduktörlerinden başka kimse bilmiyor. Bazı şeylerin adı değişmekle mahiyetlerini değiştirebileceği zannı, inkılâp hareketinin, bizde, yarım yamalak kalmasına sebep olan âmillerden biridir. Türk inkılâpçıları lüzumundan fazla optimisttirler. Bunlar arasında birçokları, hükûmetin, bilmem kaç yıl evvel verdiği bir kararın veya meclisten çıkmış bilmem hangi kanunun hayatta bir tatbik ve tahakkuk sahası bulduğuna kanidir. Halbuki, bugün, inkılâbımızın bu onuncu yılında, hileişer'iyesiz şapka ve kasket giyenler, kanunu- medeniye göre evlenip boşananlar, ve yeni harflerle yazıp okuyanlar bütün Türkiye'de on bin kişiyi geçmez. Bütün Anadolu kasabalarında, Ankara'nın, İzmir'in, İstanbul'un bütün kenar mahallelerinde kadınlar sımsıkı kapalıdır. Kocalarına şeraitçe bağlıdır.”⁹⁴

Yakup Kadri, bu görüşlerini, nerdeyse 16 yıl sonra Panorama'da bu inkılâbın sonunun Tanzimat hareketleri gibi olmasından endişelenen Halil Ramiz'in sözleriyle yeniden dillendirecektir.

⁹³ **Kadro Cilt 1 Tıpkı Basım** ,Ankara 1932, Haz.Doç Dr.Cem Alper,Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, sayı 2, sayfa 3-4

⁹⁴ **Kadro Cilt 1 Tıpkı Basım** ,Ankara 1932, Haz.Doç Dr.Cem Alper,Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, sayı 10, sayfa 42

“... Kemalizm prensipleri çorak vatan topraklarına kök salmak şöyle dursun, henüz birkaç kişinin elinde evrilip çevrilmeye mahkûm birer laboratuvar nebatı halinde kalmaktan kurtulamamıştır..”⁹⁵

“... Herkes şapka giyiyor, sakal ve bıyıklar traş edilmiştir, kadınlar peçelerini sıyırmışlardır, soirée’ler soirée’leri, balolar baloları takip ediyor, okullarda kızlar oğlanlarla bir sırada ders okuyor, spor meydanlarında yarı giyimli yarı çıplak birbiriyle boy ölçüşüyor; yerde otomobil, havada uçak kullanmasını biliyor ve paraşütle atlayan kahraman gençler arasında artık hiç bir cins farkı kalmamıştır. On yıl içinde, bozkırın ortasında, bin yıllık İstanbul şehrinden daha mükemmel, daha medenî binaları, caddeleri ve meydanlarıyla bir devlet merkezi kurulmuştur. Yüzlerce, binlerce kilometrelik demiryolları, bir vücuttaki şahdamarları halinde dağınık vatan parçalarını birbirine bağlamak üzere doğuya, batıya, dal budak salıyor.

Evet, bunların hepsi gerçektir. Fakat birer tarihî vakıa olarak bunların kıymeti nedir? Festen şapkaya geçmenin, kavuğu atıp fesi giymekten daha büyük bir ehemmiyeti var mı vardır? Tanzimatçı dedelerimiz de tepeden tırnağa kıyafet değiştirmişlerdi; sakal ve bıyıklarını o devrin Avrupa modasına göre kesip taramışlardı. Dazlak kafalarının saçlarını enselerine kadar uzatmışlardı. Garp sisteminde okullar, kışlalar, hastaneler açmışlardı, tersaneler, tezgâhlar, fabrikalar kurmuşlardı. Harem kapılarını aralamışlar, kızlarına okuyup yazma öğretmişler, musiki dersi verdimişlerdi. Lâkin, bütün bunlar, elli altmış yıl sonra bir Yeniçeri kıyamından farkı olmayan “31 Mart”ları bir kabakçı Mustafa isyanından ayırt edilemeyen Babiâli baskınlarını önleyebildi mi?...”⁹⁶

İnkılâbı Tanzimat hareketine benzeten yalnızca Halil Ramiz değildir. Yakup Kadri, bunu bir endişeden uzak daha çok eleştirel olarak Ahmet Nazmi’nin diliyle de ifade eder:

“...maziyi kökünden tasfiye etmemiş, dış örgüsünü kendi bünyesine göre yeni baştan dokuyamamış ve öncü kadrolarını hâlâ teşkil eyleyememiş olan İnkılâp âkıbetinden

⁹⁵ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.32

⁹⁶ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.32-33

nasıl emin olabilir? Ona, Tanzimat hareketinin üçüncü bir tekerrüründen başka ne anlam verebilirsin?...”⁹⁷

Halil Ramiz de romandaki “Yakup Kadri”den biridir. İnkılâp ilkelerine gönülden bağlı bir milletvekili olan Ramiz, kitabın sonlarına doğru iyice yalnız kalır. Parti İdare Heyeti Azası olan Halil Ramiz’in partide Merkez İdare Heyet’inde görevlerinden biri de basın ve eğitim işleridir. Başlarda yönetimle arası çok iyiyken bazı çıkar çevrelerinin çeşitli oyunuyla parti yönetimi tarafından gözden düşürülür. Halil Ramiz’in nasıl milletvekili olduğunu Yakup Kadri şöyle açıklar:

“...Halil Ramiz, gerçi diğer birkaç bahtiyar gibi şefin ne çocukluk, ne gençlik, ne de silâh arkadaşıydı. Memleket gazetelerinin “Mûtat zevat” unvanını verdiği şahsiyetlerden de değildi. Hattâ Millî Mücadele’nin ilk günlerinden beri onun maiyetinde çalışanlarından biri de sayılamazdı. Hattâ Ramiz, Şefin, Kurtuluş’tan biraz sonra, İzmir’de ya bir tören veya herhangi bir siyasî toplantıda rastgelip tanıdığı gençlerden biriydi. O sıralarda, yegâne sıfatı ateşli ve milliyetçi bir mektep öğretmenliğinden ibaret olan Halil Ramiz, söylediği heyecanlı bir nutukla onun gözüne girmiş ve ilgisini çekmiş; nitekim çok geçmeden de mebusluğa seçilmişti...”⁹⁸

Yakup Kadri, inkılâbın büyüklüğünü takdir eder aslında ama bu büyük eserin temelinden şüphelidir. Bu endişesini Halil Ramiz’in bu tarz ifadeleriyle sık sık paylaşır bizimle:

“... Bununla beraber Halil Ramiz- gittikçe artan bu kötümserliğine rağmen- Kemalizm inkılâbının meydana koyduğu eserin azamet ve mehabetini takdirden vazgeçemiyordu. Lâkin bu eser, ona tepesi yerde, temelleri havada ve her an devrilmek tehlikesi içinde bir Ehram gibi görünüyordu...”⁹⁹

⁹⁷ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.101

⁹⁸ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.31

⁹⁹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.34

“...Boş yere kendimizi aldatıp durmayalım; biz tepeden inme bir inkılâbın köksüz öncüleriyiz ve sayımız o kadar az ki, her an milyonların içinde kaybolup gitmek tehlikesine maruz kalabiliriz...”¹⁰⁰

Aslında bu görüş Yakup Kadri'nin bütün kitaptaki görüşlerinin bir özeti niteliğindedir. Yakup Kadri, inkılâbın kalıcılığı endişesini o noktaya getirir ki Halil Ramiz bu büyük eseri ve yapılan işleri bir tiyatro dekoruna benzetir, oyunun sonunda kaldırılacak bir tiyatro dekoruna:

“... Öbür iki arkadaşı, Rasim ve Sakıp Beyler de birer iskemle alıp oturdular. Bir büyük çınarın gölgesi altındaydılar. Bu çınar zaten Millet Bahçesi'nin göze çarpan tek ağacıdır. Vaktiyle şehirden epey uzak olan bu noktada, yaz günleri kasaba eşrafının toplanıp hoşbeş ettiği bir kır kahvesi varmış. Şimdi bunun etrafı beton binalarla çevrilmiş, çimden parterlerle bezenmiştir; biraz ötede eski bir çeşme bir fiskiyeli havuz haline döndürülmüştür. Ve daha öteye yine betondan bir kaide üstüne bir Atatürk büstü kondurulmuştur. Halil Ramiz, bir dibinde oturduğu yüz yıllık bu koca çınara, bir de yaşları henüz beş on yılı bulmamış bu yeni yapılara bakıyordu. Genç milletvekili, bütün bunları sanki ilk defa görüyor gibiydi ve kendi kendine söyleniyordu: “Şu beton binalar, şu parterler, şu fiskiyeli havuzlar, şu tunçtan Atatürk büstü, bu koca çınarın yanında ne kadar uydurma, ne kadar dermeçatma, ne kadar iğreti ve fani gözüküyor! Sanki bu şeyler bezden ve mukavvadan birer tiyatro dekorudur. Oyun bittikten sonra, sanki bir el bunları birer birer yerlerinden söküp çıkaracak, derleyip toplayarak bir kenara yığacak...”¹⁰¹

İnkılâbın kalıcılığından bürokratların da endişesi vardır. Buradaki endişe Halil Ramiz'deki gibi bir endişe değildir. Daha çok çıkar gözetilerek duyulan bir endişedir. Bu örneği Servet Beyin kişiliği ile verir Yakup Kadri. Servet Bey banka idare meclisi reisidir. Osmanlı kadrolarından Cumhuriyet'e aktarılan bir bürokrat olan Servet Bey, çıkarıcı ve devlet imkânlarını kullanarak zengin olmuş biridir. Yasadaki boşluklardan da faydalanıp bazı müteahhit ve mühendislerle arsa spekülasyonluğuna uzanan çıkar ortaklığı yapan Servet Bey Cumhuriyet'in kalıcılığı konusunda başlarda şüphelidir. Servet Bey'in diğer

¹⁰⁰ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.48

¹⁰¹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.50-51

bürokratlar gibi inkılâbın devamlılığı ve kalıcılığı konusundaki düşüncelerini Ankara'ya yerleşmekteki kararsızlığı ile çıkar karşımıza. Bu şüphesini şöyle aktarır Yakup Kadri:

“... Bereket versin ki Servet Beyler, ömürlerinin bu işkenceli devrini çabuk atlattılar. Yarısı İstanbul'da geçen bir yıl sonunda Yenişehir'deki büyük tip evlerden birine sahip olmuşlardı. Gerçi banka idare meclisi reisi; temelli olarak Ankara'da yerleşip yerleşmemeye kendince tam bir karar vermiş değildi. Bazı ihtiyatlı kimselerle beraber o da buranın daimî hüküm hükümet merkezi kalabileceğine bir türlü akıl erdiremiyordu...”¹⁰²

Panorama'da inkılâbın kalıcılığından emin olan neredeyse tek kişi Neşet Sabit'tir. İçişleri Encümeni Başkanı olan Sabit, çıkarıcı, inkılâp kadrosunda ama menfaati için her şeyi yapan bir karaktere sahip olan biridir. Samimi bir inkılâpçı olmayan Neşet Sabit Halil Ramiz'le başlarda arkadaştır ama Neşet Sabit'in tutumları ikili arasındaki ilişkilerin de bozulmasına neden olur. Onun kişiliği Halil Ramiz'in gözüyle sunulur bize:

“... Onun benliğinde, iki ayrı adam, birbirine zıt iki Neşet Sabit sinsi bir mücadeleye tutulmuş gibiydi. Bunlardan biri aydın, idealist ve hayata yüksek prensipler zaviyesinden bakan Neşet Sabit, öbürü de nice zamandır bir Vekâlet koltuğu kapmak hırsıyla yanıp tutuşan ve böyle bir ikbale tırmanmasını bilmişlerin birçoğu gibi, birtakım politika cambazlıklarını siyasî olgunluğun esaslarından sayan Neşet Sabit'ti...”¹⁰³

Neşet Sabit, inkılâbın kalıcılığından o kadar emindir ki bu fikrini Mansurzade Hüseyin Efendi ile aralarında geçen konuşmada kesin cümlelerle dile getirir:

“... İnkılâp olup bitmiş, inkılâp prensipleri kanunlaşmış; sağlam temeller üstünde yeni ve ileri bir cemiyet binası kurulmuştu. Bunun alt katında bazı fosiller daha birkaç zaman için bir şeyler homurdanabilirdi, artık hiç bir yankı uyandıramazdı. Ancak şu halının üstündeki adam gibi, insana ya gülmek arzusu, ya da baş ağrısı verebilirdi...”¹⁰⁴

İki arkadaşın mektuplaşmaları inkılâp hakkındaki görüşleri ortaya serer. Ahmet Nazmi ve Cahit Halid'in bazen birbirini suçlayacak kadar sertleşen ifadeleri inkılâp için birlikte yola çıkan kişiler arasında oluşan görüş farklılıklarını göstermesi açısından da

¹⁰² Karaosmanoğlu, a.g.e, s.18

¹⁰³ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.117

¹⁰⁴ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.14

önemlidir. Dicle'nin bulanıklılığı ve evrenselliğinin zıtlığını inkılâp için kullanır Ahmet Nazmi. İnkılâbın halka yansımaması, uygulayanlarca yanlış hareket edilmesi ve plansız bir inkılâp hareketine girişildiğine yönelik eleştiriyi Ahmet Nazmi'nin gözünden aktarılır. Ahmet Nazmi, İnkılâbın, bulunduğu yer olan Diyarbakır'da yansımalarının görülmediğini anlatır.

“...Nitekim, bir gün gelecek, yine bu cins adamlar içinde, yaşadığımız bu devirden bahsederken, meselâ diyecekler ki: “ Türkiye’de, misli görülmemiş bir inkılâp oldu; yüzyıllardan beri Ortaçağın karanlıkları içinde bir hamleyle silkinip kalkınarak en ileri bir medeniyet aydınlığına doğru yürüdü.” Halbuki, silkinip kalkan kim, yürüyen kim? İleri medeniyet aydınlığı nerede?...”¹⁰⁵

“...Yıllar yılıdır, geceli gündüzlü haykırıp durduğumuz (İnkılâp) kelimesinin daha (i) harfi bile buraya aksedememiş. Kabahat kimde? Bu halkta mı? Hayır, bin kere hayır; kabahat, bir inkılâbın plansız, teşkilâtsız ve tekniksiz yapılabileceği hayaline kapılanlardır. İki üç maddelik bir kanun, vâliye, polise, jandarmaya birer emir...Her şey olup bitmiş farzediyoruz; bu kanunların, bu emirlerin- kafaların içi şöyle dursun- hatta dışını bile değiştiremediğini görmek istemiyoruz. Umumî müfettiş bey, - halkı Avrupaî yaşayışa alıştırmak için- misafirlerini akşam yemeğine smokinle kabul ediyor; bizim, lisenin müdürü ise, bütün gün mektebin içinde ökçesiz terliklerle dolaşiyor; biri, yeni sosyal nizamı kurmak, öbürü kafaları işlemek gibi iki çetin vazifeyi üzerlerine almış bulunan bu adamların her ikisi de bence, başka başka bakımlardan inkılâp metodumuzdaki aynı “axiome” hatasının kurbanıdır. Ne o, ne de bu bir şey yapmaya muvaffak olamayacak; her ikisi de, ağır çarkı, boşlukta döndürüp duracak...”¹⁰⁶

Devrimin kurumlarının ve kendisinin bütünüyle göstermelik ve işlevsiz olduğu eleştirisinde bulunan Ahmet Nazmi bunu şöyle ifade eder:

“... Sana, bu satırları, içinde in-cin top oynayan, Halkevi'nin çırılçıplak bir odasında yazıyorum. Bu çizgili kâğıtla, içi hâreli zarfı, biraz evvel aşağıdaki bakkaldan satın aldım. Kusura bakma. Bu kültür ocağında kitap filân şöyle dursun, hattâ kâğıt kalem bile bulmak mümkün değil. Bahsettiğim geniş odanın ortasında bir büyük masa duruyor;

¹⁰⁵ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.90

¹⁰⁶ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.91

bunun üstünde, İstanbul'dan, Ankara'dan gelmiş birtakım eski gazetelerle mecmualar hiç el değmeksizin kendiliğinden yıpranıp solmaktadır. Tanrım, hepimize sabır ve selâmet ihсан eyleye, âmin!"..."¹⁰⁷

Yakup Kadri, benzer bir eleştiriyi Kadro'nun on üçüncü sayısında Ankara, Moskova, Roma yazılarında şöyle değerlendirir:

"Eğer Türkiye, bu yapıcılık işinde, diğer iki inkılâp memleketinin gösterdiği akıl durdurucu neticelere varmamış ise bunda iki sebebin tesirini aramak lâzımdır. Bunlardan biri, sistemsizlik (yani plânsızlık); öbürü de memleketin umumî verim kabiliyetindeki halsizliğidir.."¹⁰⁸

Ahmet Ağaoğlu daha Büyük Zafer'den önce 1922 yılında Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yazdığı "İhtilâl mi, İnkılâp mı?" başlıklı yazılarında Millî Mücadelenin niteliğini araştırırken şöyle diyor:

"İhtilal mi yapıyoruz? İnkılâp mı?"

Bizce yapılan hareket ne ihtilaldır, ne inkılâptır. Fakat ikisini de kucaklayan gayet geniş ve derin bir hadisedir...

Zaten hadiseyi yaratan kitle hadisenin bu genişliğini sezerek buna ne ihtilal ve ne de inkılâp demiştir, daha manalı, daha geniş "Milli Hareket" ismini vermiştir.

İhtilal isyan manasında daima geçici, belli ve sınırlı bir hadiseyi ifade eder. İhtilaller her zaman ani olur ve sınırlı gayesini elde etmeğe ya muvaffak olur, ya olmaz ve fakat her zaman yine ani olarak söner.

Bizim yaptığımız böyle bir şey değildir. Biz yapılan zulüm ve hareketlere, tecavüzlere karşı isyan ettik. Fakat bugün gerek içerde bütün hepimiz ve gerek dışta bütün ecnebler biliyoruz ki takip ettiğimiz gaye yalnız dıştan gelen zulüm ve hakaretleri, tecavüzleri karşılamaktan ibaret değildir, hedeflerimiz daha geniştir.

¹⁰⁷ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.92

¹⁰⁸ ¹⁰⁸ **Kadro Cilt 2 Tıpkı Basım**, Ankara 1932, Haz.Doç Dr.Cem Alper,Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, sayı 13, sayfa 80

İnkılâp ise revolüasyon manasına gelen belli bir toplumun manen, maddeten inkişaf ederek yükseldiği halde kendisinin tabi olduğu idare şeklini, siyasi ve sosyal müesseselerin değiştirilmesini önleyen sebepleri kaldırmak için yaptığı isyana denir.

Herkes itiraf eder ki bizim yaptığımız hareket ne böyle bir idealden doğmuştu ve ne de başlangıçta bu gibi emellere erişmek içindi. Her ne kadar bugün biz şimdiye kadar arkasında yürüdüğümüz müesseseleri esaslı şekilde değiştirmeğe doğru gidiyorsak da hareket noktamız, ilk gayelerimiz bu değildi.

Demek ki biz kelimenin hususi manasıyla inkılâp da yapmıyoruz.

O halde yaptığımız nedir?

Yaptığımız milletinde gayet doğru olarak tarif ettiği Milli Hareketdir¹⁰⁹

İleriki sayfalarda Ağaoğlu şöyle devam eder:

“Halk ve yönetici kadronun Milli Mücadele de ele verişi diyebiliriz ki sadece zafere kadar sürdü. Bu kısa sürede Halkçılık Programı gibi halk kitlelerinden alınan ilhamlardan doğmuş hükümet programlarına rastlıyoruz. Ama zaferle beraber birbirini tutan ellerin yavaş yavaş gevşediği ve sonunda birbirinden ayrıldığı görülecektir. Sebep veya bahane de inkılâplardır.”¹¹⁰

Bununla birlikte Yakup Kadri Panorama’da, inkılâba yapılan eleştirileri Cahit Halid’in söylemleriyle cevaplama durumunda kalacaktır:

“...İnkılâbımızdan bahsederken, “Hiç tekniksiz inkılâp olur mu?” diyorsun! İyi ama, sen de kendin için henüz bir yaşama tekniği bulmuşa benzemiyorsun. Başlıca derdin, bulunduğun yerde bir fikir muhitinden, teneffüs ettiğin havada bir entelektüel unsurdan yoksunluktur. Fakat, bu derde bir deva aramak için en ufak bir zahmete katlanmaktan da çekiniyorsun. O muhiti senin yaratman, o havayı senin entelektüelleştirmen lâzım gelebileceğini aklından geçirmiyorsun. İstiyorsun ki bu, kendiliğinden hasıl oluversin, ya da başkaları bunu sana hazırlayıp, “Buyurun efendim, her şey tamam!” desinler. Böyle bir

¹⁰⁹ Samet Ağaoğlu, **Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru**, İstanbul 1972, Baha Matbaası, s.10

¹¹⁰ Ağaoğlu, a.g.e, s.44

ruh halinin “ bir inkılâp plansız, teşkilâtsiz, kadrosuz” yürüyebilir “ hayaline kapılanların” gafletinden farkı ne? Eğer Mustafa Kemal’in açtığı çığırda yürüyen sen ve ben yaştaki, senin ve benim kafamdaki gençler omuzlarına aldıkları tarihî mesuliyetin mehabetini teker teker hissetmemişler ve yüreklerinin azmini buna göre bilememişlerse, pek tabîdir ki bir takım prensiplerin formüllerinden ibaret olan kanunlar, vâlilere, polislere, jandarmalara verilen emirler bence, yedi yüz şu kadar bin kilometrekarelik bir geniş ülkenin yeni baştan kurulması ve on sekiz milyonluk bir milletin yekpare bir blok halinde harekete getirilmesi mânâsını ifade eden Kemalist İnkılâbını yürütüp başarmaya kâfi gelmez...

“ Nice çetin zorluklarla, tıpkı bir harp meydanında gibi, savaşıyorsun, boğuşuyorsun. Dişinle, tırnağınla didişeceksin. Bazen ölesiye yaralanacaksın. Fakat bir an umutsuzluğa düşmeden, bir kere, “Uff!” demeden kavgana devam edeceksin. Yoksa Türkiye’nin yüz elli yıldan beri dördüncü ve sonuncu olarak giriştiği bu kurtuluş ve kalkınış hamlesi de kendisiyle beraber tarihin uçurumuna yuvarlanıp gider....”¹¹¹

Cahit Halid’deki heyecan yola beraber çıktıkları arkadaşlarda pek kalmamıştır. Bu milli mücadele ruhunun inkılâba pek yansımadağı, en azından bir süre sonra bu heyecanın bittiğini Ahmet Nazmi’nin şu sözleriyle belirtir Yakup Kadri:

“...Müfettiş Bey, bana İnkılâbın tamamlandığını söylemişti. Bu söz şekli ve özü bozularak ifade edilmiş bir gerçektir. Evet, bugün bence de inkılâp devri kapanmıştır. İnkılâp donmuş, taş kesilmiştir. O, daha bulûğa ermeden, daha ilk adımında ihtiyarlamış; Arterio-Skleroz iletine tutulmuş, daha doğrusu bir nevi “çocuk felci”ne uğramıştır. Her şeyden önce, bu halin sebeplerini araştırmak, her şeyden önce bu derde bir deva bulmak lâzım geliyor. Kendinden geçmiş Şeyda bir kafil halinde, emsalsiz bir önderin arkasından Milli Mücadele’nin sarp dağlarını aştıktan sonra, aynı şevk, aynı aşk ile güzel, zengin ve ileri bir (ülke) nin fethine çıkmıştık. Ölümle dirim arasında geçen yılların bütün yorgunluklarını unutmuş, hızını hiç kaybetmeyen bir hamleyle – tıpkı Darülfünun’dan çıktığımız günlerin ertesi – kimimiz geceleyin Üsküdar sırtlarını aşarak, kimimiz kötü tekne içinde Karadeniz’in dalgalarını yarıp geçerek, kâh yaya, kâh eşek ve katır sırtında küme küme Anadolu’ya gittiğimiz devir gibi bu yola da, bağrımız yalnız ümit, yalnız idealle dolu, revan olmuştuk. Güzel, zengin ve ideal bir ülke...Onu, Anadolu denen bu

¹¹¹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.93

çorak toprakları, bu kül ve kireç yığınları içinden, geceyi gündüze katarak dişlerimiz, tırnaklarımızla söküp çıkaracaktık. Önder, ikide bir ardına bakıp bu işin, düşmanı denize dökmekten daha zor olduğunu, fakat mutlaka bunun da üstesinden geleceğimizi söylüyordu. Ben içimden, “ Üzülme; sen yalnız yürü!” diyordum. Ve Milli Mücadele destanının nice sahneleri gözümün önünde canlanıyordu; Ecevit Dağı’nın yokuşlarını tırmanırken, mermi yüklü kağnıları güden çatlak tabanlı Anadolu kadınlarının arasında gördüğüm yüksek ökçeli iskarpinlerini ellerine alıp yürüyen ipek çoraplı nazenin İstanbul kızları; han odalarının tuğla döşemeleri üstünde askere çağrılmış köy delikanlılarıyla sırt sırta, koyun koyuna kıvrılıp yatarken rasladığım şehirli aydın gençler, o zamanki gülümser yüzlerini, yılların ötesinden tekrar bana doğru çeviriyor: “ Biz niye hep birlik buradayız, yine O’nun arkasından aynı ümit, aynı cüret, aynı şevkle yürümekteyiz!.. İleri, zengin ve güzel vatan yolunda...” diyor gibiydiler.

Lâkin birden bire ne oldu bilmem, son yıllarda artık bu yüzleri hiç göremez, bu sesleri hiç işitemez oldum. Kendimi hep olduğum yerde tepinen, nereye gideceğini bilemez başıboş bir kalabalığın içinde buluyorum...”¹¹²

“...İstiklâl Harbi esnasında mektepten kaçıp hemen yalınayak ve başıkabak bir halde, Anadolu’ya geçtiğimiz zaman da, ben, kendi içimden bir toprak parçasını değil, bir “fıkr”i, bir imanı müdafaa edenler arasına katılmanın gururunu duyuyordum. Gerçi, şimdi de, birbirimize, - hatta sen bana, ben sana- “İstiklâl Harbi”nin ekonomi, kültür ve medeniyet sahasına hâlâ, durmadan devam etmekte olduğunu söylüyoruz ve birbirimizi durmadan silâh başına davet ediyoruz ama, yine içimden bir ses bana diyor ki: “Bu, tastamam aynı şey değildir.” Neden tastamam aynı şey değildir? Çünkü, “istiklâl Harbi”nin ilk safhasında hepimizi harekete getiren bir tek emir, bir tek “ Mot d’ordre” vardı; - ya kurtuluş, ya ölüm!- Bu, basit bir sözdü ve basit olduğu derecede münakaşa götürmezdi. Halbuki, şimdi, yani bizim tabirimiz üzere – İstiklâl Harbimizin bu ikinci safhasında- Mot d’ordre’ler birken iki, ikiyken üç, üçken on üç oldu ve sayıları arttığı nisbette cevherlerindeki duruluk da bulandı. O kadar bulandı ki, artık suyun dibini göremez, unsurunu tayin edemez oldum...”¹¹³

¹¹² Karaosmanoğlu, a.g.e, s.98-99

¹¹³ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.181

İnkılâplarda en büyük tehlikenin karşısında düşmanın kalmaması olarak görür Kadro hareketi. Hatta inkılâpların yaşamak için düşman yoksa üretmek zorunda olduklarını belirtir Türk inkılâbın düşmansız kaldığı yönündeki görüşleri kabul etmeyen Kadro düşmanın varlığını “İşte, bir kara kuvvet ki, ikide birde yılan ıslığını duyurur. İşte, bir Galata ki, dışarıdaki Efendileri için çalışmaktan bir an vazgeçmemiştir. İşte, bir Osmanlılık, bir “milletten öte”ye hayranlık ki, ya cüppesinin altında bir mecelle, ya silindir şapkasının altında bir tomar kapitülasyon taşır. Ve nihayet, işte, bir tabiat ki, bizlerden cevrini esirgemez ama, kıymet ve servetlerini esirger.”¹¹⁴ olarak gösterilir.

4.3 CHP Eleştirisi

Yakup Kadri Panorama’da çok ciddi bir şekilde parti eleştirisinde bulunur. Bu eleştirisini birçok alanda sunar okuyucusuna. Bu eleştirilerden; partinin yönetim takımı, kendi çıkarlarını doğrultusunda hareket eden milletvekilleri, inkılâp ruhunu yitirmiş milletvekilleri, aslında hiç de CHP’li olmayan ama CHP bünyesine maddî sunumlarla kabul edilmiş ve ilk fırsatta özlerine dönmeye çalışan parti il -ilçe yöneticileri, basiretsiz ve dolandırıcı kişileri bürokrat kadrosuna katan, onları orada tutan yöneticiler nasibini alacaklardır. Yakup Kadri’nin inkılâp hareketlerindeki öncü kişiliği, CHP içindeki yeri ve parti yönetimi ile yaşadığı sorunlar dikkate alındığında eleştiriler daha da çok önem kazanmaktadır. Ayrıca Yakup Kadri’nin gözlemlerinin dönemin siyasetini ve yaşanmışlıklarını yansıtıyor olması ve hâlâ bugünkü siyaset çevrelerinde de yaşanıyor olması eleştirilerin bir diğer önemli yönünü oluşturur.

4.3.1 Parti İçi Eleştiri

Panorama’da CHP/yönetim eleştirisi tavandan tabana, muhtardan milletvekilleri ve bakana kadar geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Yazar sorunu bir bütün olarak gördüğü için eleştirilerini de neden-sonuç ilişkisini gözeterek ve genelde parçadan bütüne giderek dile getirmeye çalışır. Örneğin, şehrin belediye başkanı ve hizmetlerinden hoşnut olmayan partililerin tepkileri ve buna yöneticilerin tepkisiz kalmasıyla ilgili şu sahne bu durumu çok güzel özetler:

¹¹⁴ **Kadro Cilt 2 Tıpkı Basım** , (Haz.Doç Dr.Cem Alper), Ankara 1932, Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, sayı 14, sayfa 4

“...Meselâ bu sefer, Halk Partisi’nin bazı genç unsurları Belediye Reisini değiştirmek arzusundaydılar; bunun için de ellerinde oldukça sağlam belgeler vardı. Şehrin pisliği, bakımsızlığı, tozu, çamuru artık en vurdumduymaz, en hırtlanba yerliler tarafından bile çekilmez bir hale gelmişti. Tek gezinti ve nefes alma yeri olan Millet Bahçesi’ni yabancı otlar bürümüştü. Dış mahallelerde çirkef suları sokakların ortasından akıp gidiyordu. Geceleri ışıksızlıktan kafalarını duvarlara vuranların, ayaklarını taşlara çarpanların ya da bir çukurda kol bacak kıranların sayısı gittikçe artıyordu. Lâkin bütün bunlara rağmen, hantal ve ihtiyar Belediye Reisi lök gibi terinde oturmakta, her vartayı kendiliğinden hiç bir müdafaada bulunmaksızın atlatıp gitmektedir. Onu kim tutuyordu? Hangi kuvvete dayanıyordu? Kimse bilmezdi. Bilinen bir şey varsa, o da Valinin bu meseleyi kökünden halletme teşebbüsüne taraftar görünmeyiş ve Parti Başkanının her işde olduğu gibi bunda da düşüncesini gizler bir vaziyette kalışıdır...”¹¹⁵

Evet, herkes rahatsızdır belediye başkanından, ama başkanı denetlemesi, hatta görevden alması gereken vali aynı görüşte değildir. Vali bu işlerden rahatsız olmadığı gibi bu belediye başkanının yerine gelecek yeni başkanın yapacağı iyi şeylerin kendi yaptıklarını gölgede bırakacağı endişesini taşımaktadır. Aynı şekilde il başkanı da bu konuda duyarsızdır:

“...Halk Partisi İl Başkanının aynı mesele karşısında durumunu da yine aynı gençler şu kısacık cümleyle izah ederlerdi: “Tahir Bey menfaati lehinde ya da aleyhinde olmayan hiçbir şey için parmağını bile kıpırdatmaz.”...”¹¹⁶

Anlaşıyor ki, partinin gençlik kollarıyla, belediye başkanıyla, parti tarafından atanan valiyle ve partinin il başkanıyla oluşan bünye oldukça sağlıklı bir durumdadır. Tüm bu gruplar, olaylara vatan, inkılâp ya da bir ülkü peşinde değil de bir çıkar planıyla yaklaşmaktadır.

Yakup Kadri, Halil Ramiz’in parti genel sekreteriyle yaptığı konuşmadan bize parti yönetimine yönelik eleştirisini sunar. Yerel yönetimin seçtiği belediye başkanının (çağdaş bir isim olan Dr Namık Ahmet) merkez tarafından seçimin uygunsuz olduğu bahanesiyle düşürülüp yerine başka birinin getirilmesi, üstelik çıkar ilişkilerine dayanan bu değişikliği

¹¹⁵ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.43

¹¹⁶ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.44

vatandaşı düşündükleri için yaptıklarını söyleyen bir üst yönetim kimliği sergilenir bu konuşmada. Parti genel sekreteri, Halil Ramiz'e şunları söyler:

“...”- Malûm ya, bu, parti disiplinine aykırı bir harekettir. Biz, vilâyetlerin mahallî işlerine doğrudan doğruya karışmak istemiyoruz. Çünkü, her vilâyetin mesuliyet ve selâhiyet sahibi adamları vardır ve size (.....) Vilâyet merkezi belediye seçimiyle meşgul olmak vazifesi de verilmiş değildi. Bundan başka, durup dururken, hiç yoktan bir buhran çıkarmanın, vatandaşlar arasında bir huzursuzluğa sebebiyet vermenin mânâsı ne?...”¹¹⁷

Parti yönetimi tarafından insanların nasıl gözden düşürüldüğünü Halil Ramiz'in başına gelen olaylarla gösterir Yakup Kadri. Yapılan haksızlıklara isyan eden Ramiz genel sekretere istifasını sunar. Zaten bir süredir şeflerin sofrasından uzak tutulmuş olan Halil Ramiz için bunlar son hamleler olacaktır:

“... Genel sekreter, kendisine verilen o zehir zemberek istifanameyi, hemen yazıldığı günün akşamı, lâzım gelen tefsirlerle Şef'e arzetmiş ve İçişleri Bakanı da aynı akşam “Halil Ramiz meselesi”ne dair elinin altında bulunan resmî malûmatı kendi mütalâalarıyla tuzlayıp biberleyerek sofranın üstüne sermekte kusur etmemiştir. Halil Ramiz, bu sahenin nasıl geçtiğini,- o mecliste hazır bulunan ahabplarından birinin ağzından dinlediği için- pek iyi biliyordu. Gerçi Parti ve Meclis muhitinden olmayan, meselenin esasına da tam bir vukufu bulunmayan bu ahabı görüp işittiklerini kendisine epeyce karışık ve eksik bir tarzda anlatmıştı. Fakat, aynı yerde aynı sofrada, yıllardan beri buna benzer nice olayı yakından görmüş olan Halil Ramiz, kendi kuyusunun ne kadar maharetle kazıldığını, aleyhinde neler söylenip neler yapıldığını şahsî tecrübelerine dayanarak kolayca gözünün önüne getirebiliyordu...”¹¹⁸

Yine, parti içi demokrasinin olmadığı ve genel sekreterin mutlak otoritesi, Halil Ramiz özelinden anlatılır. Halil Ramiz uğradığı haksızlığı parti grubunda dile getirmek istemektedir, ancak bunu başarıp başaramayacağı konusunda endişeleri vardı. Bu endişe parti içi demokrasinin olmadığını hissettirecek şekilde verilir:

¹¹⁷ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.107

¹¹⁸ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.123

“... Ya hiç söz söylemezlerse? Ya kaç kere, başkalarına yapıldığı gibi, ona da kürsüye çıkmak ve ağzını açmak imkânı verilmezse? Çünkü bu hakkın, bu “söz hürriyeti hakkı”nın kullanılması da birtakım bürokratik kayıtlara, şartlara tabidir. Başkan sorabilir: “Hangi mevzuya dair söz istiyorsun?” ve Halil Ramiz: “Şahsıma ait bir meseleye” ya da “Partinin iç tüzüğüne dair” tarzında bir cevap verince, “ Bugünkü gündemde böyle bir madde yoktur!” diyebilir ve aynı zamanda içtima salonunun her yanından, “Evet, gündemde yoktur, gündemde yoktur, olamaz!” sesleri yükselir. Haydi, farzedelim ki Başkan, boş bulunup Halil Ramiz’e kürsüye gelmek müsaadesini verdi. Bununla iş bitmezdi. Zira, her vakit disiplin namına hareket etmesini seven Genel Sekreter, kendi izni ya da tasvibi olmaksızın atılacak herhangi bir adımı bir isyan teşebbüsü telâkki eder ve bunu daha başlangıçta- sağdan soldan bağırımlar, çağırımlar ya da sıra kapaklarını vurmalar şeklinde- disiplin anlayışıyla hiç de alâkası olmayan birtakım birleşik fevranlar çıkararak önlemenin yolunu bilirdi...”¹¹⁹

Partinin bünyesine aldığı, ama asla partiyle ve inkılâplarla uzaktan yakından bir ilgisi olmayan, hatta tam tersine inkılâplara karşı olan bu kişilerin partiye dahil edilmelerini eleştirir Yakup Kadri. Bu dahil edilmeler çoğu kez onlara maddi çıkarlar sağlanarak gerçekleştirilmiştir. Çıkar ilişkisiyle partiye girmiş milletvekilleri, sarığını cübbesini bırakmış evleri dükkanları CHP’ye fahiş fiyatla kiraya vermişlerdir.

“...Halil Ramiz pek iyi hatırlıyordu. Bu mebus, henüz sakalını yolmazdan ve sarığını çıkarmazdan önce, medreselerin kapatılmasına en şiddetli bir tarzda muhalefet edenlerden biriydi. O devrin Millî Eğitim Bakanı kürsüden söz söylerken, iki de bir oturduğu sıradan ileriye doğru uzanıp cezbesi tutmuş bir Rufai dervişi gibi, kendinden geçerek:

“- Allah var, Allah var...Allahtan kork!...” diye bar bar bağırıyordu.

Şimdi yanında bulunan diğer iki mebus da, -Halil Ramiz yine pek iyi hatırlıyordu- o korkunç sahneye tahammül edemeyip, biri öbürünün ardı sıra toplantı salonunu terk etmişler ve birkaç gün sonra da bir yangından kaçarcasına soluğu seçim bölgelerinde almışlardı. O zaman bunlardan biri top sakallı bir hacı, öbürü de abanî sarıklı bir şeyhti ve

¹¹⁹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.122

bu sonuncu dağ mahallesindeki harap tekkesini oldukça yüksek bir fiyatla Halk Partisine kiralamak suretiyle o zamanlar susmuş olmanın mükafatını görmüştü...”¹²⁰

Yeni harfleri bilmeyen ve öğrenmeye de pek niyetli olmayan bir vilâyet parti başkanı Tahir Bey’i görürüz CHP bünyesinde.

“... Yeni harfleri hiç bilmeyen, öğrenmeye de niyeti olmayan bu Vilâyet Parti Başkanı, merkezle bütün hususî muhaberelelerini ve merkezdeki yüksek zevata gizli maruzatını hep amcasının oğlu Hayri’nin makinede yazdığı mektuplar sayesinde temin edebilirdi...”¹²¹

Taner Timur’un tespitiyle, CHP egemen sınıflardan servetlerini ancak parti ve devlet yardımıyla sağlamış, korumuş ve geliştirmiş bir kesimi saflarında tutabilmişti.¹²²

Bu durumun diğer bir örneği de, Tahir Bey karakterinde yansıtılır. CHP il parti başkanı olan Tahir Bey, aynı zamanda her hareketiyle gerici ve yobaz bir kişiliği yansıtan Tahincizade Emin’in oğludur. Şapka Kanunu’ndan sonra evinden dışarıya bile çıkmayan Tahincizade Emin, her ne kadar toplum hayatından uzak yaşasa da oğulları kanalıyla sürekli hayatın içinde kalır. CHP parti başkanı Tahir ve diğer oğlu Nuri Beyler aracılığıyla sürekli talimatlar vererek dışarıdaki işlerini yürütür. O makamların başkaları tarafından doldurulmasını, hâkimiyetin elinden gitmesini istemez. Çıkarları için her türlü kötülüğü yapabilecek bir karakter olan Tahincizade’nin zenginliği de biraz buradan gelmektedir. Bu samimiyetten yoksun kadroların ilk zorlukta nasıl kaçtıkları, kötü bir iş yapmış olmanın pişmanlığı içinde kendilerini nasıl kurtarma çabaları içine girdikleri yine Tahir Bey özelinden verir Yakup Kadri. Atatürk’ün hayatından ümit kesilmesinin ardından devlet erkânının rejim telaşına düşmesinin yanında CHP il başkanının (Tahir Bey) parti başkanlığından duyduğu pişmanlığı ve halka ne diyeceği endişesini taşımasını şöyle aktarır Yakup Kadri:

“... Tahincizade Hacı Emin efendinin oğlu ise, bütün iradesini kaybetmiş bu valinin karşısında bir kara bulut gibi yığılıp kalmıştı. Zira, şimdiye kadar nice nimetlerinden

¹²⁰ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.51

¹²¹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.141

¹²² Taner Timur, **Türkiye’de Çok partili Hayata Geçiş**, İstanbul 1994, İletişim Yayınları, s. 20

faydalandığı ve için için çökmesini dilemekle beraber, yine gözü bağlı bir itaatten ayrılmadığı, hatta çok zaman şerrinden korktuğu “devlet nufuzu”, “devlet kuvveti” denilen şeyin nihayet, İhsan Turan Beyefendinin şahsında sarsılmaya başladığını görür gibi oluyordu ve bu görüş, onda, birbirini tutmaz, birbirinin zıddı bir sürü duygular, düşünceler, endişeler uyandırıyor. Meselâ, şu tamimin verdiği habere sevinmesi gerekirken- babası bugünü dörtgözle beklemiyor muydu?- işte yüreği nedamete benzer bir azabın pençesinde kıvranmaya başlıyordu; yıllardan beri istemeyerek, sevmeyerek ve içinden sövüp sayarak bağlandığı bir hayat şartlarının zincirinden nihayet kurtulacağım diye ferahlamak üzereyken işlediği suçların hesabını vermek ve cezasını çekmek gününün yaklaştığını hisseden bir suçlu gibi, soluğu tıkanıp kalıyordu...”¹²³

Romanda çıkarıcılığıyla ön plana çıkan diğer bir kişilik de Yanyalı Fazıl Bey’dir. O da bulunduğu ilçenin parti başkanıdır. Sahip olduğu konumu kullanarak zenginleşen Fazıl Bey’in yaptıkları da parti eleştirisine bir örnek teşkil eder:

“...Yanyalı Fazıl Bey isminde bir adam, Ankara’da yüksek mevki sahibi olan akraba veya hemşerilerinden birinin nüfuzuna dayanarak haksız yere birçok (emval) ve (emlâk)e elkoymuş ve bununla da kalmayıp, kendisini Parti Başkanlığına geçirttikten sonra, halkı her yandan istediği gibi kasıp kavurur olmuştu Bunun yüzünden üç Kaymakam yerinden oynamış, birkaç memur azledilmiş ve Fazıl Bey, Nihayet dileğine göre bir idarenin kurulmasına muvaffak olmuş, ortalığa bir müddet rahat gelmişti. ...”¹²⁴

Panoram’nın genelinde dile getirilen irtica tehlikesi de yine CHP’nin ilkesiz tutumuna ve verdiği tavizlere bağlanır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında uygulanan katı laiklik anlayışı, zamanla siyaseten bir boşluk doğurmuş, bu da din alanında, örneğin ilkokullarda seçmeli din dersi okutulması gibi yeni uygulamaları gündeme getirmiştir. Bunda 1946 seçimlerinde Demokrat Parti’nin gösterdiği başarının da payı büyüktür. Sonuçta, 1 Şubat 1949 tarihli ve 70-5426 sayılı özel genelgesi ile seçmeli din dersleri eğitim sistemine dahil edilirken dinin siyasete karıştırılması olgusu da yeniden gündeme gelmiştir:

“1946 seçim sürecinde, DP’nin kamuoyunda başarı göstermesi sonucu CHP, laiklik karşısında daha liberal bir tutum takınmış ve dini konularda halka yönelik bazı taviz

¹²³ Karaosmanoğlu, a.g.e, s. 290

¹²⁴ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.52

girişimlerinde bulunmuştur. Bu anlamda, CHP'nin parti olarak dini istismar etmesi DP'den önce başlamıştır. CHP 1947 'de din adamlarından yararlanma yolunu tutmuş ve bazı imamlar, camilerde DP'yi yeren, CHP'yi öven konuşmalar yapmaya, öğütler vermeye başlamışlardır.

1947 yılında toplanan CHP Kurultayında laiklik sorunu en çok tartışılan konu olmuştur. Partinin gelenekçi cephesi açık olarak laikliği reddetmemiş, uygulanmasını sert ve gerçek laikliğe aykırı bularak yumuşatmak istemiştir. Bu gruba göre, din sosyal bir kuvvettir ve bu kuvvete önem veren milletler daima güçlü ve payidar olmuşlardır. Halbuki, toplumumuz dinin gelişmesine kayıtsız kalmaktadır.”¹²⁵

CHP'nin dine yaklaşımı din dersleriyle sınırlı kalmamış, İmam Hatip okulları ve İlahiyat Fakültesi kurulması, türbelerin yeniden açılması, medrese kökenli Şemseddin Günaltay'ın başbakanlığa getirilmesi gibi uygulamalarla iyice tavizkâr bir hal almıştır:

“Yine, CHP'nin iktidarda olduğu 1945-1950 döneminde, ilk defa 1948 yılında hacca gideceklere döviz müsaadesi verilmiştir. 1 Şubat 1949'da ilkokul programlarına isteğe bağlı din dersleri konulmuştur. 1949 yılı başında, İmam Hatip kursları açılmış ve daha sonra bu kurslar İmam-Hatip okulları haline getirilmiştir. Ankara Üniversitesi Senatosu, 7 Ocak 1949'da İlahiyat Fakültesinin açılmasına karar vermiş; Mart 1950'de çıkarılan bir kararname ile 1925 tarihli Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılmasına dair kanun çerçevesinde kapatılan 19 Türbe açılmıştır.”¹²⁶

CHP'nin 1946 seçimleri sonucu muhalifleri de şaşkırtan ve olaya kuşkuyla yaklaşmalarına rağmen memnun olmalarına yol açan ilkokullara din derslerinin konulması ve imam hatip okullarının açılması olayını Tahincizade Emin Efendinin gözünden şöyle değerlendirir Yakup Kadri:

“...Bereket versin ki, son zamanlarda beklenmedik bir iyi hâdise, Hacı Emin Efendinin sınırlarındaki bu gerginliği yarıdan yarıya gevşetmişti: Hükümet, bir kanunla, ilkokullara din dersleri koyuyor ve memleketin muhtelif yerlerinde İmam-Hatip Okulları açıyordu. Tahincizade, bunu işittiği zaman, önce kulaklarına inanamadı. “Yine bir fırıldak

¹²⁵ H. Bayram Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal tartışmaları**, İstanbul 1988, Birey Yayınları, s. 30

¹²⁶ Kaçmazoğlu, a.g.e, s. 31

çeviriyorlar; bakalım ne çıkacak içinden?” dedi. Serbest Fırka oyununda olduğu gibi, (Hacı Emin Efendiye göre, Serbest Fırka, bir oyundan ibaretti) yine herkesin nabzını yoklayacaklar; çocuklarına, dinini diyanetini öğretmek isteyenleri yakalayıp hapselere tıkacaklar. İmam-Hatip Okullarına yazılmak teşebbüsünde bulunanları ipe çekecekler diye düşündü. Zira, her tarafta, yeniden “Amme” cüzleri, “İlmihal” kitapları, yangın ve yağmur duaları basılıp satılmaya, bazı yerlerde, tektük “sübyan mektepleri” dahi açılıp hatimler indirilmeye başlanmıştı.

Tahincızade, gerçi Halk Partisi hükümetinin bu işe gönül rızasıyla cevaz verdiği kani değildi. İçinden. “Âkıbet ayakları suya değdi. Milletın zoru karşısında...” diyordu ve böylece, geriye gide gide, yıllar yılıdır hasretini çektiği dünyaya dönmekten başka yapacak şey kalmayacağına inanıyordu...”¹²⁷

“1945-1950 döneminde CHP'nin sola yönelik politikaları, bir anlamda, 1950-1960 dönemine hazırlık niteliğindedir. 1945 yılında, CHP iktidarına karşı, solcu ve sağcı basının birleşerek liberalizm ve demokrasi konusunda muhalif yayına başlamışlardır. Bunun karşısında, CHP bazı önlemler almaya ve solu tasfiye etmeye yönelmiştir. 1946'dan sonra, tek parti döneminde gerçekleştirilen bazı uygulamalar kaldırılmıştır: özellikler kendilerini solcu olarak niteleyen partiler kapatılmış, toprak reformu, Köy Enstitüleri gibi devrim hareketleri komünistlikle suçlanıp bunların tasfiyesine gidilmiştir. Bundan sonra toprak reformu yerine tarım reformu, devletçilik yerine özel teşebbüs ve yabancı sermaye, bağımsız dış politika yerine uydu dış politika, Köy Enstitüleri yerine İmam-Hatip okulları ve hürriyet yerine ağırlaştırılan 141 ve 142. maddeler getirilmiştir. Bu dönüşümlerin tümü CHP içinde ve CHP döneminde gerçekleştirilmiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte, gerek iktidar, gerekse ana muhalefet partisi, büyük toprak ve ticaret çevrelerinin çıkarlarını savunmaya çalışmışlardır.”¹²⁸

4.3.2 Milletvekili eleştirisi

Panorama'da milletvekili eleştirisi farklı yönlerden aktarılır. Tek düze görünüm sergileyen bu grubun ekonomik farklılıklarına dikkat çeker Yakup Kadri. Meclisi oluşturan

¹²⁷ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.462-463

¹²⁸ Kaçmazoğlu,a.g.e, s 27

ve tek tipmiş gibi görünen bu milletvekillerinin gerek maddi, gerek siyasi, gerekse yönetime yakınlığıyla ilgili bir hiyerarşi içinde olduklarını vurgular.

“...Ve yine bu saatte İstasyon Caddesinin Büyük Millet Meclisiyle Parti binası arasındaki tatlı meylini, bir takım ağırbaşlı, ağır yürüyüştü kimselerin iki yana sallana sallana ve her iki adımda bir durup konuşarak çıkmakta oldukları görülür. Bunlar, başlarını çevirip sağa sola bakmazlar bile. Rahat ve kalantor gösterişlerine rağmen için için kaygılı bir halleri vardır. Umumiyetle fazla kalınlaşmış gövdelerini güçlkle taşıyor gibiydiler; hepsi tavır ve ededa, kılık ve kıyafette o kadar birbirleriyle eşittir ki, yabancı bir göz bunları bir tatil günü sivil elbiseler giyinip gezintiye çıkmış, aynı kışladan, aynı rütbeden, hattâ aynı bölükten bir alay yedeksubaya benzetebilir. Halbuki hepsi de başka başka yaşlarda, başka başka mesleklerde, başka başka seçim bölgelerinden gelme mebuslardır. Meselâ kimi emekli vali veya general, kimi medreseli hoca, kimi köy ağası veya kasaba eşrafıdır ve aralarındaki yaş farklarını en az on beşten başlayarak otuz beş yıllarla saymak lâzım gelir. Bütün ömürlerini bir çatı altında geçiren ve – aynı fikirler değilse bile- aynı kaygılarla, aynı emeller, aynı sözler içinde haşırneşir olan bu mebusları bir ailenin fertleri gibi görünüşlerine rağmen , birbirinden ayıran farklar şu saydıklarımızdan ibaret değildir. Birtakım siyasî ve malî hiyerarşiler bunları muhtelif sınıf ve derecelere taksim etmişler. İçlerinde itibarlıları, gözdeleri, zenginleri olduğu gibi,sıralarda el kaldırıp indirenleri ve başlarını sokacak iki odalı ev bulmakta, kış gelince kömür tedarik etmekte zorluk çekenleri de vardır. Nitekim, o ağır adımlarla Parti binasının köşesine varınca birinci sınıf mebusların birdenbire değişip çevikleşen bir yürüyüşle Bankalar Caddesine saptıkları, öbürlerinin ise daha ziyade ağırlaşan adımlarla Samanpazarı’na oradan Hal’e doğru yol aldıkları görülür. Bunlar, biraz sonra, evlerinin gündelik yiyecek ihtiyaçlarını tedarik için o kasap benim, şu manav senin diye dolaşıp dururken, öbürleri ya Karpiç’in içki sofraları, ya Anadolu kulübünün oyun masaları etrafında toplanıp eğlenecekler...”¹²⁹

Ancak eğlence amacıyla buralara giden milletvekillerinin eğlenceden öte bir beklentileri olacaktır. Bu milletvekillerinin tek derdi “Şef’e yakın olma gayretidir. Karpiç’te ve Anadolu kulübünde akşam içkilerini yudumlayan milletvekillerinin eleştirisi bu yönüyle aktarılmıştır Panorama’da. Milletvekillerinin kulakları sürekli telefondadır ve her biri köşkten aranmayı bekler. Yiyip içtiklerinden de tam bir tat alamazlar bu yüzden.

¹²⁹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.29

“... Eğlenecekler mi? Hiç denilemez. Zira, umumiyetle yüzlerinde öyle bir üzüntü, hal ve tavırlarında öyle bir tedirginlik göze çarpmaktadır ki, bunların ferah bir gönülle yiyip içeceklerine, gülüp oynayacaklarına ihtimal vermek mümkün değildir. Hepsinin kulağı kırıste, bir yerden pek ehemmiyetli bir haber bekliyor gibidirler. İki de bir sırayla kalkıp telefon başına giderler. “Alo, alo; Hanım! Beni arayan oldu mu? Olmadı demek! Eğer olursa ben arkadaşlarla karpıç’teyim, oradadır, dersin... Sekiz buçuk, dokuza kadar. Yok, yok – fazla gecikmem.”, “Alo, alo; kimsin? Ha, Ayşe, beni arayıp soran oldu mu? – Sen belki işteydin. Bir de Hanıma sor. Evde yok mu? Pekâlâ; iyi dinle: Arayan olursa, Kuluptedir, dersin. Anadolu Kulübü. Unutma sakın: Anadolu Kulübü!”

Vakit vakit garsonlardan biri, onlara doğru yaklaşır veya gözleriyle aralarından birini araştırır gibi oldu mu, hepsinin başı telâşla ondan yana çevrilir. Kimi gözleriyle, kimi kendini tutamayıp yüksek sesle sorar: “Telefon mu? Beni mi çağırıyorlar?”

Garson, bazen cevap bile vermez; bazen de, masanın başında oturanlarından bir tanesine sokulup kulağına bir şey fısıldar. Bu zat, elindeki kadehi ya da iskambil kağıtlarını hafif bir titreyişle önüne bırakarak ve ayakları birbirine dolanarak hemen telefona koşar. Bir dakika sonra gözlerinde boş yere gizlemeye çalıştığı bir sevinç parıltısıyla arkadaşlarının yanına döner; tıpkı garsonun biraz önce kendisine yaptığı gibi, onlara doğru eğilip yavaşca: “Beni Köşk’ten çağırıyorlar! Müsadenizle!” der. Bunun üzerine, öbürleri melûl melûl birbirlerinin yüzüne bakakalırlar.

Bunlar için artık bütün akşam, içilen rakı gibi zehir, oynanan oyun bir işkence olacaktır. Hepsinin içini bir kurt kemirmeye başlayacaktır: “Acaba neden çağırılmadık? – Acaba bir yanlışlık mı oldu?- Acaba hizmetçi kız, Anadolu Kulübü yerine Anadolu Oteli mi dedi? – Acaba, acaba, acaba...”

Hele bunlardan bazısı, birkaç günden ya da bir haftadan beri hiç çağrılmamakta ise, eza daha büyük, daha derin, daha devamlı bir ıstırap halini alır. Geceleri göze uyku girmez. Gündüzleri ne yapılıp ne edileceği bilinmez. Allah esirgesin, bir de bu çağrılmamak felâketi, iki aya, üç aya dayandı mı, o felâketzeden artık hiç hayır kalmaz. O felâketzede,

bir karasevdaya tutulmuş gibi sararıp solmaya, eriyip bitmeye başlar ve akıbet, içi boşalmış bir torbadan ya da bir hayaletten farkedilmez olur...”¹³⁰

4.4 Bürokrat Eleştirisi

4.4.1 Memur Eleştirisi (Yolsuzluk)

Devlet kademesindeki rüşvet olaylarının eleştirisi Panorama’da birçok yerde çıkar karşımıza. Basit memurların bile zengin olması Niyazi Bey örneğiyle gösterilir. Otuz yıllık memur Niyazi Bey, memuriyetin durumunu göstermesi açısından iyi bir örnektir. Bir yanda otuz yıl çalışmasına karşın bir herhangi bir mal varlığı edinememiş bir memur tipi diğer yanda çok az aylık almasına rağmen kısa sürede ev alabilecek duruma gelebilen bir memur grubu:

“... Fakat, muavin Niyazi Bey, otuz yıl memurluk denilen nankör mesleğin bütün kahırlarına sessizce göğüs gerip dış sıklmaya razı olduysa, bu, boşuna ve sebepsiz bir kahramanlık değildi. Muavin Niyazi Bey, bu uzun vadeli, bu büyük fedakârlığı, aynı derecede uzun vadeli, aynı derecede büyük iki amaç için göze almıştır: Oğullarını yetiştirip bir baltaya sap etmek ve günün birinde dilediği gibi bir ev sahibi olmak! (...) Tanıdıklarından, bildiklerinden tek kişiye rasgelmiyordu ki, -hiç değilse- beş on metrekaare bahçeciğiyle dört odalı bir yuvaya başını sokmuş bulunmasın. Elli altmış lira aylıkla tapu kâtiplerinden, mahkeme mübaşirlerinden tut da, kendi derecesinde olan memurlara kadar niceleri ise apartmanlar yaptırdılar, köşk, konak sahibi oldular. Nasıl oldular? Muavin Niyazi Bey, bunu düşünmek bile istemiyordu. Düşünse neye yarardı? Gemisini kurtaran kaptandı; atı alan Üsküdar’ı geçmişti...”¹³¹

Diğer bir örnek de Ragıp Bey bir mitingde tesadüfen karşılaştığı eski arkadaşı müteahhit Sırrı Bey’den birçok şey duyduğu rüşvet olayıdır. Bu kez olayın içinde üst düzey memurlar da vardır. Ayrıca Sırrı Bey hükümetin ve rejimin bu tür olaylar yüzünden kepaze olduğundan bahseder. Sırrı Bey bu kanalı kullanarak Servet Bey ile bazı işler yapar, birlikte büyük bir projeye girer ve borçlanır; ancak Servet Bey tarafından resmen

¹³⁰ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.30

¹³¹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.189

dolandırılarak yalnız bırakılır ve tüm servetini yitirir. Bir dönem sonra da rejime muhalif olur. Ragıp Bey'in bir zamanlar yanında çalıştırdığı Hayri Bey'le ilgili söyledikleri, kısa yoldan zenginleşmenin çarpıcı bir örneği olarak çıkar okuyucunun karşısına:

“...- Bizim Seyfi'yi de tanırsın ya; işte onunla ve onun arkadaşı Nâsır'la beraber muazzam bir lastik ve benzin dalaveresi çevirdiler. İş gazetelere filan düşer gibi oldu ama, çok sürmeden örtbas edildi. Söylemeye ne hacet! Bu gibi vurgunlar birkaç büyük memurun, birkaç nüfuzlu şahsiyetin parmağı olmadan yapabilir mi? Benim gibi birçok kişinin sebebi felâketi olan “iki Katlı Köşkler” skandalı da senin Servet Beyin güzel hatırı , için böylece kapatılıp gitmedi mi?”¹³²

Üst düzey yöneticilerin kısa bir sürede zenginleşmesi örneği yine Servet Bey karakteriyle verilir:

“... Yarıısı İstanbul'da geçen bir yılın sonunda Yenişehir'deki büyük tip evlerden birine sahip olmuşlardı...”¹³³

Kanunlar arasındaki boşluk ve bu boşluktan kendi menfaatleri doğrultusunda faydalanan bürokratlar eleştirisinde de Servet Bey karakterinden yararlanır Yakup Kadri. Servet Bey, yönetim kurulunda olduğu ve yolsuzlukla sonuçlanan İki Katlı Köşkler projesinden yasadaki boşluklardan faydalanarak sıyrılmamasını bilen bir bürokrat örneğidir romanda:

“... Servet Bey, buradaki kendisini herhangi bir geniş yürekli, soğukkanlı kumandan kadar emniyette hissediyordu. Tâbiyenin bütün formülleri onun elinde değildi ama; kanunların bünyesindeki esneklikten ve mevzuatın zayıf taraflarından istifade etmeyi kendine hücum hazırlanan şu başıbozuklardan her halde yüz kat daha iyi bildiğine kaniydi. Hele bu kanunlar, bu nizamlar arasındaki tezatları, birbirini tutmayan tarafları, hiç kimse, Servet Bey kadar bilmezdi...”¹³⁴

Bürokratların torpil eleştirisi de Servet Bey örneği ile verilir. Servet Bey'in Ragıp Bey'le uzun bir döneme dayanacak olan çıkar ilişkisinin temelinde ise arsa

¹³² Karaosmanoğlu, a.g.e, s.433

¹³³ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.18

¹³⁴ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.312

spekülasyonu ile birlikte bürokrasi-çıkar ilişkisi yatar. Ragıp Bey, Servet Bey'e arazi ve arsa işlerinde yol gösteren iş bilir bir müteahhittir. Servet Bey'i birçok arsanın ve evin sahibi yapmıştır. Onun sayesinde servetine servet katan Servet Bey de bu iyiliklerin karşılığını vermekte tereddüt göstermemiştir. Bürokratik birçok sorunun çözümü ondadır.

“...Gerçi Servet Bey de ona, bankayla münasebetlerinde pek çok kolaylıklar göstermekte ve hükümet hesabına giriştiği bazı mühim teşebbüslerde, gidip bir vekille görüşmek, inatçı bir müsteşarı yola getirmek ya da bir komisyon azalarının oylarını kazanmak , sonra yapılan bütün mukaveleleri, hiçbir noktasına ilişemeyecek bir şekilde bizzat kaleme almak gibi yardımlarda bulunmaktadır. Lâkin, zavallı Servet Bey, kaç kişiye buna benzer iyilikler etmiştir ama, pek az karşılığını görebilmiştir. Ragıp Beye gelince – sanki onunla kendi arasında zımnî bir iş ortaklığı varmışcasına – daima her külfetini bir nimetle ödemekten çekinmemiştir. Arsa spekülasyonlarında kendine ipuçları vermiştir; yaptırdığı binaları hesaba uymayacak derecede ucuza çıkarmasını bilmiştir ve çizdiği planların ücretine dair herhangi bir bahsin açılmasına bile rıza göstermemiştir ...”¹³⁵

Servet Bey'le Ragıp Bey'in çıkar ilişkisi uzun yıllar sürer. Tanışmalarından kısa bir süre sonra Servet Bey'in aile dostu konumunda görürüz Ragıp Bey'i. Servet Bey'in kızına sevdalı olan Ragıp Bey, Servet Bey'in eşi ve kızına refakat ettiği Avrupa'da da onun birtakım kirli işlerini yapacaktır. Servet Bey'in II. Dünya Savaşı sıralarında, savaş çıkma tehlikesine karşı Türkiye'deki paralarını İsviçre'de yatırıma dönüştürme işi bazen bilinçli bazen de bilinçsiz olarak yine Ragıp Bey'in işi olacaktır:

“...Ay geçmez, hafta geçmezdi ki, Servet Bey, ona en dolambaçlı yollardan, en karışık bir banka muamelesine ya da en akla gelmedik bir “esham” alım-satımına dair birtakım ricalarda, emir ve havalelerde bulunmasın; ya da bu gibi şeylere ait “urgent” kaydıyla bir malumat, bir haber, bir tuyau bildirmesini istemesin...”¹³⁶

“... Servet Bey, ona, kâh Zürih'te bir halı tüccarının adresini veriyor; gidip onunla görüşmesini ve arzusunun yerine getirildiğine dair kendisine haber verilmesini, buna mukabil de ondan alacağı cevabı filan vasıtasıyla hem bildirmek lütfunda bulunmasını; kâh Bal'de, adı pek işitilmemiş bir küçük bankanın müdürüyle temasa gelerek, tarafından

¹³⁵ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.21

¹³⁶ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.310

selâm söylemesini ve “emanetleri bir müddet daha muhafaza ediniz!” demesini rica ediyor; bazen de hiç ihtiyata lüzum görmeyip, filan ve filan eshamdan derhal şu kadar altın satın almasını bildiriyordu. (...) Oysa, Servet Beyin durumu haddizatında bu kadar karışık, dolaşık, ve hele birtakım tıbbî tefsirlere yol açacak derecede patolojik değildi. O da memleketin birçok zenginleri gibi, harp patlarsa ilk ağızda Türkiye'nin dünya haritasından silineceğine, para ve mülkiyet haklarını tanımayan bir rejim altına gireceğine hükmetmiş; şimdiden, tedbirlerini almaya başlamış ve Ragıp Beyin acayip bulduğu bu yollardan parasının büyük bir kısmını dışarıya kaçırmanın çaresini bulmuştu. Hem de nereye ? Savaşa girmeyeceğine yüzde yüz iman ettiği İsviçre'ye. Ragıp Beyin, şöyle tahminî bir hesaba göre, bir buçuk milyona yakın Türk liracıklarını bu sayede ya frank, ya dolar, ya da esham ve tahvilât şekline girerek ve karısıyla kızının tedavisi, oğlunun tahsili için diye gönderilen on binlerin, yirmi binlerin artıkları halinde bir ana koynundan daha emniyetli Federal bankaların kasalarında mışıl mışıl uyuyup semizlemekteydi.”¹³⁷

4.4.2 Arsa Spekülatörlüğü eleştirisi

Servet Bey ile Müteahhit Sırrı Bey'in arsa spekülatörlüğü ilişkisi bürokrasinin bu alanda ne kadar kirlenmiş olduğu gerçeğini yansıtır. Servet Bey, Sırrı Bey'in tavsiyesi ile yaptırdığı evin sorunlar çıkarması üzerine onu ziyarete gittiğinde yaptıkları konuşmayı Yakup Kadri şöyle gösterir:

“... “- Vakıa o evlerin inşaatı biraz aceleye geldi; derme çatma oldu; ömürleri sürse sürse yedi sekiz yıl sürer.” dedi. Ciddi bir tavır takınmış, Şark illerinin o ağdalı şivesiyle ağır ağır konuşmaya başlamıştı. “Sürmez, sürmez emme, yıkıldıktan sonra bile arsalarını satsan, verdiğin paranın iki mislini alırsın. Onun için, mingayri haddin, size dostça bir nasihatte bulunmama müsaade buyurursanız, derim ki, biraz daha dişinizi sıkıp bekleyin; ötesine berisine az buçuk tamir koyduktan sonra o eve gelecek yıl otuz bine müşteri buluruz.”

Ve hadiseler, birbiri ardı sıra müteahhit Sırrı Beyin ne kadar haklı olduğunu ispat etti. O gün bugündür, Servet Bey, bina ve arsa spekülasyonunun başka bir şeyle meşgul

¹³⁷ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.310-311

değildir. Yenişehir'deki ev şimdi bütün konforu ve bütün gösterişiyle dört katlı bir apartman haline gelmiştir. Kavaklıdere'deki bağlarından birine kurduğu bir konak yavrusunu elçiliklerden birine kiraya vermiştir. Kendisi de Kocatepe'de yaptırdığı bir büyük eve geçip oturmuştur.

İşte Servet Bey şu anda bile gazetesinin son sütunlarında ya bir banka tarafından müzayedeye çıkarılmış bir ev ya da acele satılık bir arsa ilanına rastgelmek için göz nuru döküp durmaktadır...¹³⁸

Birçok milletvekilinin arsa alım-satımıyla uğraşıp ev apartman sahibi olmasına rağmen bu tür çıkar ilişkilerinde gözü olmayan Halil Ramiz'in yardımcısı Ahmet tarafından eleştiriye uğraması, arsa spekülörlüğü konusunda Yakup Kadri'nin okuyucusuna sunduğu eleştiri örneklerinden biridir:

“... Hattâ, Ahmet, efendisine arada bir akıl hocalığı da eder; tasarruf dersi verir ya da bütün meclis arkadaşları gibi, onun da henüz neden arsa alım-satımlarına girişmediğine, neden ev, apartman sahibi olmadığına, neden hâlâ kiracılıktan kurtulmadığına hayretini ifade eden sözler söylerdi...”¹³⁹

İnkılâp ekibinin arsa spekülörlüğü ile yıpranıp gitmeleri Yakup Kadri'nin eleştirdiği en önemli konulardan biridir. Yakup Kadri arsa spekülörlüğünü çoğu yerde kullanır; bu o kadar büyük bir hastalıktır ki nerdeyse inkılâbı yıkan en önemli unsur, inkılâp kadrolarının arsa spekülörlüğüne düşmüş olmasıdır.

Doktor Namık Ahmet, hazırladığı “Köy Teşkilatı” projesi için, pek çok arkadaşını siyasi entrikalara kurban etmiş ve sonunda istediği bakanlık koltuğuna oturmuş olan Neşet Sabit'le görüşmesini Halil Ramiz'e anlatırken uğradığı hayal kırıklıklarını şu şekilde dile getirir:

“... “-Bilir misin,” dedi. “ Senin Neşet Sabit'le aramızda geçeni?”

- Haydi, bizim Neşet Sabit diyelim; dostumuz Vekil tayin olunduktan iki üç ay sonraydı. Hatırlarsın; o mesele için Ankara'ya gitmiştim ve giderken kendime ait binbir

¹³⁸ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.20

¹³⁹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.102

türlü dert arasında – sana kaç kere bahsedip de hâlâ okuyamadığım- bizim şu meşhur “Köy Teşkilatı” projesini de yeni Dahiliye Vekilimize arz için yanıma almayı unutmamıştım. Bir defa muhterem dostumuz işinin çokluğundan beni bir hayli bekletti...”¹⁴⁰ diye başladığı şikayetleri bir bir sıraladıktan sonra yöneticilerin bulaştığı arsa spekülâtlüğünün inkılâbın yıpranmasında ne kadar etkili olduğu tespitinde bulunur. Bu tespiti, Neşet Sabit’in Ankara’nın hükümet merkezi olması kararlaştırıldığı bir sırada bir Amerikalı iş adamının nerdeyse tüm şehri içine alabilecek bir kompleks kurma teklifinde bulunmasıyla dalga geçerken yapacaktır.

“...Önce: Urbanizim bakımından olsun, sıhhat ve rahatlık bakımından olsun, ortaya bu kadar “inestetik”, bu kadar “irrasyonel” bir şehir çıkarmak hatasına düşmezdik. Saniyen: - bu kelimeyi, Neşet’in gözleri içine bakarak, iki defa tekrar ettim-.Saniyen: İlk inkılâp ekibimizin en hamleli unsurlarının arsa spekülâsyonları içinde yıpranıp gitmelerini önler ve bu suretle “ Milli Mücadele” ahlâkının devamını temin etmiş olurduk...”¹⁴¹

4.4.3 Yönetici - Bürokrat Eleştirisi

Yakup Kadri, Panorama’da İnkılâbın özünü anlayamayan ve buldukları makamları keyfi isteklerine göre kullanan bürokratların eleştirisini de verir.. Yazar, hem keyfi hem de köhne bir yapı taşıyan bürokrasiyi son derece ağır sözlerle eleştirmekten çekinmez. İlin en büyük mülki amiri sıfatını taşıyan valinin, inkılâbın ruhundan habersiz ve samimi olmayan davranışlarını, aydın bir kişilik olan Dr. Namık Ahmet’in sözleriyle ulaştırır okuyucuya. Namık Ahmet, eşiyile konuşmasında vali ile arasında geçen konuşmayı nakleder. Bu konuşma valinin bir nikâh olayını görmezden gelmesine yöneliktir. Bu aslında Yakup Kadri’nin samimiyetsiz gördüğü tüm kişi ve kurumlara eleştiriden de öte bir haykırışı, bir serzenişidir:

“...Namık Ahmet:

- Aman birader, bir küçük formalite eksikliği yüzünden bu kadar heyecana düşme!” dedi. “Bu lâik Cumhuriyet rejiminde köylülerimizin imam nikâhıyla hâlâ dört karı

¹⁴⁰ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.230

¹⁴¹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.234

aldıklarından haberin yok mu? Geçenlerde beni lütfen huzurlarına kabul buyuran Vali Beye bundan bahsettiğim zaman “Müşarünileyh” bana ne cevap verdi, bilir misin? “ A doktor, dedi. Hem bizim en büyük derdimiz, nüfus meselesidir, dersin; hem de nüfusun artmasına hizmet edenlerin önüne geçmek istersin !”

Neriman Hanım, öfkelenmiş gibi görünerek:

“- Ben onun bu fikirde olduğunu karısına söyleyeyim de görür o!” dedi.

Başladığı bahsin kesildiğini istemeyen doktor, hareminin araya giren bu şarkısını bir parantez gibi kullanarak sözüne devam etti:

“- Fikir mi? O bile değil. Sadece fikirsizlik! Fikirsiz bir adam ne yapar? Her şeyi alaya alır; hiç bir şeye ehemmiyet vermez. Hayatın bütün olayları karşısında kayıtsız ve alâkasızdır. Zira, bunların mana ve mahiyetlerini takdir etmek; bunlar lehinde ya da bunlar aleyhinde icabına göre bir vaziyet almak için insanın muayyen bir fikir sahibi olması lâzım gelir. Vali bu sözü bana bir şaka tarzında söylemeyip de, düşünerek, inanarak söylemiş olsaydı, onu takdir eder, onunla münakaşaya girişmekten büyük bir zevk duyardım. Oysaki, Beyefendi hazretlerine, dört karı almak ya da almamak: nikâhı Şeriata ya da Medenî kanuna göre kıydırmak, kıydırmamak vız geliyor; bunlar, ona bahse değer şeyler gibi görünmüyor bile. Ama bu, yalnız bizim Vali’ye mahsus bir hal mi? Böyle olsa oper de başıma koyardım. Daha doğrusu, “Ne yapalım; bu vilâyetin talihine vurdumduymaz ve hiç bir şeyi ciddiye almaz herifin birini göndermişler. İnşallah; yakında defolur gider de yerine bir iyisi gelir.”der geçerdim. Oysa, heyhat! Memleketi ve İnkılâp dediğimiz şeyi tehdit eden tehlike bu kadar “mevzi” değildir. Hepimizin mukadderatını içine almış bu koca devlet binasının her katında her odasında, her hücrelerinde büyük ya da küçük her mesuliyet makamında böyle bir alaycı adam oturuyor. Olmaya ki, bunlardan birine gidip de ciddî bir memleket problemi hakkında bir fikir, bir görüş anlatmaya kalkışsanız, derhal karşınızdaki zatın dudakları bükülmeye, gözleri ufalıp ufalıp birer pire gibi deriniz üstünde dolaşmaya başlar. Siz buna rağmen yine bir saat, iki saat söylersiniz, söylersiniz. Sonunda ne bir “Evet!”, ne bir “Hayır!” Ama ahbablık, arkadaşlık, yarenlik nişanesi mi dediniz? Bini bir

paraya... O omuz okşamalar, o arka sıvazlamalar, o sizi, - kolunuza girip- merdiven başlarına kadar geçirmeler!...”¹⁴²

Yine yönetici bürokrat eleştirisinin diğer bir örneği de Vali İhsan Turan’dır. Bu valinin inkılâbı nasıl anladığını gösteren Yakup Kadri, inkılâbın neden halka yansıyamadığı sorusuna da cevap verir nitelikte yapacaktır eleştirisini:

“...Valilerin oturacağı büyük binanın yapılıp kurulması nihayet geçen yıl sona ermişti. Bir sürü idarî ve siyâsî sebepler yüzünden nice zamandır tamamlanamayan, hep sürüncemede kalan ve kaç devlet amirinin başını yiyen bu kocaman yapıyı bitirmek, döşeyip dayatmak ve parlak bir törenle açmak şerefi şimdiki Vali İhsan Turan Beye nasip olmuştu. Lâkin, İhsan Turan, bunu yapmakla halkın duasını mı aldı? Kendisine aferin mi dediler? Ne gezer! Yeni vazifesine başlar başlamaz, güya memlekette halledilmesi gereken başka bir mesele yokmuş gibi, ayağının tozuyla konak işine sarılışı ancak itibarının kırılmasına sebep olmuş ve halk arasında bazı söylentilere yol açmıştı. Binaya lüzumsuz yere birtakım süsler yaptırdığı, Ankara’dan yol paraları vererek birtakım yabancı ustabaşılar, bezgiciler çağırdığı, her kata bir banyo koydurduğu ve mobilyalarını Avrupa’dan getirttiği söyleniyordu. Hattâ bu yüzden ona şöyle bir ad da takmışlardı: “Lüküs Vali”.

Bütün bunlar İhsan Turan’ın kulağına gitmekle beraber onu, doğru bildiği yolda azimle yürümekten alıkoyamıyordu. İnkılâpçılık başka türlü olur mu? Gazi her söylenene kulak assaydı, şu büyük eseri meydana getirebilir miydi?...”¹⁴³

Sistemi bilerek ya da bilmeyerek baltalayan yöneticileri de eleştiren Yakup Kadri bunu Cahit Halid’in sözleriyle aktarır:

“...Cahit Halid bir tereddüt anı geçirdikten sonra, kendi kendine: “Hayır,” diyordu. “Kabahat, bu sistemde değil, onu yanlış kullananlardadır. Onu, gerek bilerek, gerek bilmeyerek baltalayanlardadır. Bütün yemiş verecek dallarını kesip, onu, küskütük, kupkuru bir ağaç haline sokanlardadır. Bu adamlar, başka türlü hareket edemezlerdi. Zira kendileri de küskütük, kupkuru birer ağaçtan farksızdılar. Ne başına geçtikleri dev işlerin

¹⁴² Karaosmanoğlu, a.g.e, s.228-229

¹⁴³ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.41

azametini anlamıştılar; ne ruhlarında bunun heyecanını duymuştular. Babiâli denilen bir devlet türbesinin, bir irade ve enerji zindanının küfü ve rutubeti içinde ankiloze olmuş kol ve bacaklarıyla geldiler. Hayır, gelmediler; getirildiler ve inkılâp ruhunun hızına göre bir yıldırım süratiyle dönmesi gereken idare çarklarının başına çöktürüldüler.”¹⁴⁴

Cahit Halid’e göre bir inkılâp, onca çabanın, yirmi beş yıllık çabanın hantal bürokrasiye kurban gitmektedir:

“... Cahit Halit: “İşte” diyordu; “Türk inkılâpçısı, bugün bu hatasının cezasını çekiyor. İşte, yirmi beş yıllık emekler, bu yüzden heba olmuş; yirmi beş yıllık nice yüksek ve asil emeller, bu yüzden boşa çıkmıştır. Yalnız bu kadar mı? Heyhat; köhne bürokrasinin mevzuat ve şekil skolastiği, yirmi beş yıl içinde inkılâpçının ahlâkını da bozmuştu. Onu, kendi bünyesi gibi amelimanda, kalıp, hantal bir hale sokmuş ya da sadece kalıplaştırmıştır.”

Cahit Halit şimdi ellisini boylamış bir yaşlı insandır. Fakat, genç ve akıncı ruhu, hâlâ içinde fikir fikir kaynayıp duruyor. Ama, neye yarar? Bu ruh, yirmi beş yıl, hep böyle boş yere kaynadı durdu. Bir zamanlar, İzmir Dış Ticaret Ofisi’nde vazife görürken amirleri ona, taşkın mizaçlı, haddini bilmez bir memur gözüyle baktı; Parti, mahallî teşkilât içindeki birçok hareketlerini siyasî disipline aykırı buldu ve fikirlerini yaymak için çıkardığı bir dergide, her yazdığına ters mana veriliyordu... Nihayet, serbest hayata çekilip bir kooperatifin umumî kâtibi olduğu zamandan beri de hâlâ bu bürokratik kafanın baskısı altında bunalmaktadır.”¹⁴⁵

Bir diğer bürokrat eleştirisi de ukala, kendini beğenmiş ve halktan uzak devlet erkânına yöneliktir. Bu eleştirisini Halil Ramiz özelinde, ona Atatürk’ün sağlık durumunu soran arkadaşlarına vereceği cevabı ararken verir Yakup Kadri:

“(....) İli Belediye başkanı seçimi hâdisesinden beri Halil Ramiz’le hemen hemen selâm ve sabahı kesmiş bulunan Şeyh Sakıp Hoca, Rasimler, Hacı Faik’ler bile İstanbul’dan yeni dönen ve oradayken sık sık Dolmabahçe Sarayı’na gelip gittiği işitilen bu

¹⁴⁴ Karaosmanoğlu, a.g.e, s. 471-472

¹⁴⁵ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.473

boykotlu arkadaşın yanına sokularak, aynı ahret suallerini tekrar etmekten kendilerini alamadılar.

Bunlardan biri:

“- Hiç ümit yok mu?” diye soruyordu.

Öbürü:

“- Biz işittik; geçen günkü ameliyattan sonra biraz kendine gelmiş, hatta açılış nutkunu bizzat hazırlamaya başlamış, sahi mi?” diyordu.

Üçüncüsü âdeta yalvarır gibi söze karışıyordu:

“- Kuzum Ramiz Bey; bize sadra şifa verecek bir şey söyle!”

Halil Ramiz, ne diyeceğini şaşırıp kalmıştı. İyidir mi desin? Kötüdür mü desin? İkisi ortası bir halden mi bahsetsin? Yoksa, şu ön safta dolaşan devlet erkânının ukalâca edasını takınıp hiç bir mana ifade etmeyen birtakım laflar mı söylesin?

4.5 Demokrat Partinin Kurulmasına Giden Süreç ve Çok Partili Dönem Eleştirisi

Kısaca “halk idaresi” denilen demokrasi, eski Yunanca’dan gelme bir sözcük olup Devlet İdaresi rejimi olarak “halkın, halk için egemenliği” şeklinde tanımlanabilir. Demokrasi bir “hürriyet rejimi” fakat aynı zamanda bir “sorumluluk rejimi”dir. Bu, “halkın halk için egemenliği” olduğuna göre, çoğunluğun azınlık üzerine ya da bir azınlığın çoğunluk üzerinde egemenliği değil, çoğunluk idaresinin bütün halk yararına olan egemenliğidir; ve bu sebeple de toplumdaki bütün sınıfların yararına hizmet eden bir denge rejimidir.¹⁴⁶ Ancak bu denge gözetilmez ve çoğunluk azınlığın üstünde egemenlik kurmaya başlarsa, demokrasi büyük bir tehdit altına girecektir:

“Böyle olmaz da tersine olursa, o zaman çoğunluğun oylarıyla demokrasinin “sorumluluk” ve “açıklık” unsurları ortadan kalkar ve bu rejim ya “ çoğunluk istibdadı ve

¹⁴⁶ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **Devirden Devire C 3**,Ankara 1976,Bilgi Yayınları, s.36

sorumsuzluk” ya da yalnız varlıkların hâkimiyeti anlamına gelen “plütokrasi” rejimine dönüşür ki, bunların her ikisi de demokrasiyi çok kısa zamanda “dikta” sathı mâiline götürür”¹⁴⁷

Türkiye’de demokrasi tartışmalarının uzun bir geçmişi varsa da siyasal anlamda bir demokrasi geleneğinin kurulma denemesi ancak 1946 yılında, çok partili hayata geçiş kararıyla gerçekleşmiştir. Gerçi daha önce yaşanmış bir Serbest Fırka örneği vardır; fakat bu deneme, dönemin koşullarının da gereği olarak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Hem II. Dünya Savaşı’nın yarattığı ekonomik ve uluslar arası sıkıntılara hem de Tek Parti yönetiminin sorumsuz ve denetimsiz olmasının yarattığı sorunlara çare olarak, 1939’da toplanan 5. CHP Kurultayı’nda, iktidarı kısmen de olsa denetleyecek bir organ kurulmasına karar verilmiş ve böylece “Müstakil Grup” adıyla meclis çatısı altında yeni bir oluşuma izin verilmiştir:

“Kurultay tarafından seçilen, farklı siyasal felsefelere sahip 21 milletvekilinin meydana getirdiği bu organ, Parti Grubu’nda görüşmelere ve oylamalara katılmayacak; fakat Meclis’te görüşmelere ve oylamalara katılacaktı. Bu durum Müstakil Grup’un denetleme olanaklarını sınırlamakla beraber, 1930’daki durumun aksine, uluslararası gelişim ve Türkiye’deki bu kontrollü muhalefet fikrinin, giderek başka bir biçimde gerçek bir muhalefete dönüşmesine yol açmıştır.”¹⁴⁸

Kısmî ve denetimli muhalefetin elbette demokrasiyle bir ilgisi yoktur ancak bu deneyim meclis çatısı altında, sonradan Demokrat Parti adını alacak örgütlü bir oluşumun da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle 1945 yılında mecliste görüşülmeye başlanan “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, bu süreci hızlandırıcı bir etki yapacak ve Türkiye’de örgütlü bir muhalefetin önünü açacaktır.¹⁴⁹ Çiftçiyi topraklandırma düşüncesi, başta toprak ağaları olmak üzere belli zümrelerin tepkisini çekmiş ve CHP’ye karşı büyük bir muhalefet dalgası oluşmaya başlamıştır. Bu durumu iyi değerlendiren Adnan Menderes, “millî egemenlik”, “meclisin üstünlüğü”, “demokratik rejim” kavramlarını kullanarak bu muhalefetin desteğini almayı başarmıştır:

¹⁴⁷ Velidedeoğlu, a.g.e, s. 37

¹⁴⁸ Taner Timur, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, İstanbul 1994, İletişim Yayınları, s. 10

¹⁴⁹ Timur,a.g.e, s. 14

“1945 Mayıs’ında, Aydın milletvekili Adnan Menderes BMM’deki konuşmalarıyla siyasi çevrelerin dikkatlerini üzerine çekmeyi başardı. Bütçe görüşmeleri sırasında A. Menderes, “Dünyada yeni açılmakta olan safhanın icaplarına ve gerçeklerine uyarak yepyeni bir zihniyetle hareket olunması...” öneriyordu. Fakat asıl çıkışı ÇTK görüşmeleri sırasında yaptı. Türkiye’de en radikal toprak reformu denemesi olan ÇTK, özellikle 17. maddesi dolayısıyla, bütün toprak ağalarını ürkütmüş ve kızdırmıştı. Bu kızgınlık dalgası, Kanun’un görüşülmesi sırasında, tek parti döneminde pek benzeri olmayan bir “muhalifet korosu” şeklinde ortaya çıktı. Ancak çeşitli muhalif seslerden sadece A. Menderes’ inki, Toprak Reformu’ na muhalifeti “milli egemenlik”, “Meclis’ in üstünlüğü” ve “demokratik rejim” gibi ilkelerle birleştirmek inceliğini gösterdi.”¹⁵⁰

Aynı yıl, Demokrat Parti’nin kuruluşunu hızlandıran başka bir gelişme daha yaşanır. 7 Haziran 1945’te Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü demokrasi, seçim sistemi ve parti içi muhalifetin özgülleştirilmesiyle ilgili bir önerge verirler. Önerge 11 Haziran 1945’te CHP Genel İdare Kurulu’nda görüşülüp reddedilir, Menderes, Köprülü ve Koraltan partiden ihraç edilir. Böylece Türkiye’de yeni bir dönemin başlangıcının temelleri atılır:

“Dörtlü Takrir sahiplerinin siyasi gelişimleri de şöyle olmuştur. Bunlardan A. Menderes ve F. Köprülü, önergenin reddinden sonra Vatan Gazetesi’nde muhalif yazılar yazmaya başladılar. Bu yazılarda esas itibarıyla, Dörtlü Takrir’deki ana fikirleri işliyorlardı. Bu açık muhalifet üzerine Parti Divanı toplanıp 21 Eylül’de oybirliğiyle bu iki milletvekilinin partiden ihracına karar verdi. Bunun üzerine R. Koraltan basına bir beyanat vererek arkadaşlarının partiden çıkarılmasının tüzüğe aykırı olduğunu ileri sürdü ve o da partiden çıkarıldı. Nihayet kısa bir süre sonra C. Bayar’da Parti’den istifa etmiş ve böylece dört milletvekili yeni bir parti kurabilecek duruma gelmişlerdir.”¹⁵¹

İşte bu yeni partinin doğuş heyecanını Tahincizade Hacı Emin Efendi ve çevresiyle verir Yakup Kadri. Bu çevre oldukça dindar, Tahincizade’nin kimliği ile şekillendirilmiş, dolayısıyla her fırsatta şeriat özlemi duyan bir çevredir. Eski Halk Partisi İl Başkanı olan

¹⁵⁰ Timur,a.g.e, s. 12

¹⁵¹ Timur,a.g.e, s. 15

oğluyla konuşurken hem bu heyecanı hem de şeriat beklentisini şöyle dile getirir Tahincizade:

“...Eski Halk Partisi Başkanı, kafasını önüne eğip:

“- Yok hani, demek istemiştim ki; henüz vaziyet belli değil...Yeni partinin kurucuları, malûm ya, daha düne kadar Halk Partisi'nin mebusuydular ve bunlar, sizin umduğunuz gibi, Atatürk'ün yolundan ayrılacağız demiyorlar; şeriatı getireceğiz demiyorlar.”

“- Derler mi ya? Tabii demezler. şimdiden niyetlerini açığa vurup da daha ilk adımda tuzağa mı düşünler? Sehpa yolunu mu boylasınlar? Acırım senin aklına Tahir Bey, acırım senin aklına...Hâlâ politikacılığın ne demek olduğunu anlayamamışsın. Yahu; gözünü aç şeraitte bile hile mübahtır!..”

Ve oğlunun daha bir şey söylemeye kalkıştığını görerek:

“- Dur, dur;” dedi.” Evvelâ, şu sualime cevap ver bakayım: Muhalif gazeteler “ yirmi beş yıldır süren bu istibdat devri kapanmalıdır!” , “halk hürriyetine kavuşmalıdır!” diyorlar. Bunun manası ne?”

Tahir Bey susmuş, önüne bakıyordu.

“- Gördün mü bir yol? İşte, cevap veremiyorsun bana.Öyleyse dinle; ben sana anlatıvereyim, bunun (mânahnü fihisini): Bu, o demektir ki, herkes dininde diyanetinde, kılığında kıyafetinde, işinde gücünde, mal ve mülküne tesahübde serbest olacak, biz de bundan başka bir şey mi istiyorduk?..”

“-İnşallah düşündüğün gibi olur.”

“- Bunun inşallahı, maşallahı yok !.. Bir Yandan Atatürk'ün yolundan ayrılmayacaklar diyorsun, öbür yandan bu” yirmi beş yıllık istibdat devrinin” on beş yılından kimin mesul olduğunu unutuyorsun...”¹⁵²

Olaylar ise Tahincizade'nin bu söyleminin tersinde gelişir; çünkü Celal Bayar parti programını bizzat İnönü'ye götürmüş, İnönü'nün soruları üzerine, laiklik, eğitim ve dış

¹⁵² Karaosmanoğlu, a.g.e, s.419

politika konularında teminat vermiş ve gerekli onayı almıştır. Hatta bu arada, İnönü'ye de, DP rozetini göstererek “Paşam bunu yakanızda görmek bize, şeref verecektir” diye takılmıştır. Bütün bunlar göstermektedir ki DP adım adım, Milli Şef'in hoşgörüsü, izni ve desteği ile kurulmuştur. Bunun için de 1944 ve 1945'lerden itibaren özel olarak Celal Bayar uygun görülmüş ve kendisi çeşitli şekillerde teşvik edilmiştir.¹⁵³

Neşet Sabit de yeni kurulan partiye geçer. Bu arada “Demokratlar” tabiri de Panorama'da ilk kez kullanılır. Ancak Halil Ramiz'in bu gelişmelere çok da şaşırmadığı açıktır:

“...Gerçi, başka bir arkadaşı, Neşet Sabit de, Halk Partisi'ni bırakmış, Demokratlar arasına katılmıştı. Fakat Halil Ramiz, bunda şaşılacak bir şey bulamıyordu. Zira bu eski Bakan'ın son yıllardaki hal ve tavrı, Halk partisi aleyhindeki düşünceleri ve nihayet bu partinin liderine karşı beslediği şahsî dargınlık, onu nasıl olsa böyle bir harekete sevkedecekti...”¹⁵⁴

Yeni partinin katılımcıları farklı çevrelerden oluşmaktadır. Hem CHP muhalifleri bu parti saflarındaydılar hem de CHP'nin kendi içindeki muhalefeti. Örneğin, eskiden beri CHP düşmanı olan Tahincizade ile idealist bir Halk partiliyken sonradan küsüp partiden ayrılan Doktor Namık Ahmet aynı safta görülebiliyordu. Yani CHP muhalifleriyle CHP'ye muhalifler artık aynı saftaydı.

Yakup Kadri çok partiye geçişi bu dönemde çok da uygun bulmamaktadır. Bunu da Halil Ramiz'in ağzından aktarır. Halil Ramiz Türk milletinin böyle zor bir dönemde birlik olacağına ikiye, üçe hatta dörde ayrılacağını düşünmektedir:

“... -doğrusunu söylemek gerekirse- Halil Ramiz, dünyanın şu karanlık ve karışık anında, Türk milletini ikiye, üçe, dörde ayıracak, şahsî ihtiraslara, kinlere, gayızlara meydan açacak ve milli birliği sarsacak bir iç politika mücadelesinin alıp yürümesini de tehlikeli görüyordu. İşte, bu mücadele şimdiden bir sen-ben kavgası halini almış, saçsaça, baş başa bir kör dövüşü şekline girmiş değil miydi? Muhalif ya da muvaffak bütün ağızlar

¹⁵³ Timur,a.g.e, s. 16

¹⁵⁴ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.419

birbirine ateş püskürüyordu. Birkaç ay içinde tezyif ve iftira çamurlarıyla lekelenmedik tek isim, kirlenmedik tek alın kalmamıştı...¹⁵⁵

“Samet Ağaoğlu’na göre Demokrat Parti hareketi yüzyıllar boyu içinde tek halk hareketidir. Ağaoğlu’na göre: “1852’den 1946’ya kadar memleketimizde 104 parti ve parti niteliğinde teşekkül kurulmuştur. Bunlar arasında İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf, Cumhuriyet Halk Partisi gibi iktidara geçmiş olanlar dahil hiç birinin doğuşu Demokrat Parti’nin doğuşuna benzemez. Hepsi yöneticilerin, politikacıların, biraz da aydınların kendi aralarında, bir kısmı şahsi rekabetlerle, bir kısmı ideolojik gayelerle yaptıkları birleşmelerdir.”¹⁵⁶ Ancak Ağaoğlu’nun bu görüşleri karşısında gerek Taner Timur gerekse Bayram Kaçmazoğlu farklı değerlendirmelerde bulunacaklardır.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 19 Mayıs 1945 tarihli konuşması, ayrıca, Eylül 1945’te Başbakan Şükrü Saraçoğlu’nun verdiği bir demeç, Türkiye’nin artık demokrasiye geçme hazırlıkları içerisinde olduğunu göstermektedir. Demokrat Parti’nin programı hükümete verilmeden önce Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün vizesinden geçmiştir. DP Programını İsmet İnönü’ye bizzat Celal Bayar götürmüştür. Bayar, İnönü’ye laiklik, eğitim ve dış politika konularında güvence vermiştir.¹⁵⁷

“1945 yılındaki bazı gazete ve dergilerin, “Türkiye, demokrasi yolunda adımlar atmazsa, dışardan buna zorlanacak ve güç durumunda kalacaktır”, havasını yansıttıkları görülmektedir. Böyle bir durum, Türkiye’de oluşturulmaya çalışılan demokrasinin, toplumsal alt yapının bir ürünü olarak gerçekleşmediğini kanıtlamaktadır. Başka bir deyişle, Türkiye’de demokrasi bir üst yapı kurumu olarak tepeden inme ve bürokrasinin kararıyla gündeme gelmiştir. Bu nedenle, Türkiye’nin demokrasi tarihi, toplumsal tabandan gelen halk hareketleri ve toplumsal sınıfların bir kazanımı olarak değil, yöneticilerin algılama biçimleri ve izin verdikleri sınırlar çerçevesinde oluşmuştur.”¹⁵⁸

Muhalefetin başlıca söylemi “yirmi yedi yıllık istibdat devri”ydi. Cumhuriyetin tüm yıllarını istibdat dönemi olarak gören bu düşüncüyü Yakup Kadri çok büyük bir haksızlık

¹⁵⁵ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.424

¹⁵⁶ Ağaoğlu, a.g.e, s. 9

¹⁵⁷ Kaçmazoğlu, a.g.e, s.24

¹⁵⁸ Kaçmazoğlu, a.g.e, s. 23

olarak değerlendirmektedir; çünkü bu yirmi yedi yıllık dönem birçok şeyin başarıldığı büyük bir devrimi içerisine alıyordu. Tüm bunların görmezden gelinmesi Halil Ramiz'in şu sözleriyle eleştirilecektir:

“... Yirmi yedi yıllık istibdat devri... Lâkin, Milli Mücadele destanı bu devrin içinde değil miydi? Türk milleti, asırlarca süren ümmet kaosundan millet sentezine bu devirde girmemiş miydi? Ana Yurdumuz, bir yarı sömürge derecesinden müstakil bir vatan mertebesine bu devirde ermemiş miydi? Bizi ortaçağ karanlıklarından medeniyet dünyasının aydınlığına doğru alıp götüren sayısız ruh ve fikir hamleleri bu devirden başka bir zamanda mı olmuştu? Şurada, şu koca çınarın gölgesi altında, hâlâ ezeli bir baharın ışıklarını saçan şu aziz kafanın sahibi bu yedi yıllık tarih safhasından başka hangi çağın şereflerini temsil ediyordu...”¹⁵⁹

1945-1950 tarihlerindeki bir başka gelişme, Türkiye'nin 1945 yılında demokrasiye geçme kararından sonra, İslamî içerikli gazete, kitap ve özellikle dergi sayısındaki hızlı artıştır. Bu yayınların bir kısmı faaliyetlerini, doğrudan doğruya, Atatürk ilkeleri ve Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen devrimlerin eleştirisine yöneltmişlerdir:

“1945'te Türkiye'nin demokrasiye geçme kararıyla din de ön plana çıkmıştır. Bu dönemde dinin sadece dar bir alanda ve ibadetlere getirilen kısıtlamalar kapsamında ortaya çıkmadığı; geniş bir yelpazede tartışmaya açıldığı görülmektedir. Örneğin 1945-1950 tarihleri arasında kurulan 24 partinin çoğunluğu İslamî eğilimlidir. Bu partiler, din, gelenek ve laiklik konusuna programlarında yer vermişlerdir. Geçiş döneminde kurulan 24 partiden çoğunun İslamî eğilimli olması da göstermektedir ki, çok partili sistemde, dinsel ağırlık gündemi belirleyecek ve 1950-1960 dönemine damgasını vuracaktır.”¹⁶⁰

Yakup Kadri, bir Demokrat Parti mitingini ve bu mitingdeki havayı Mühendis Ragıp Beyin gözlemleriyle sunmaktadır. Demokrat Parti mitingine gelen insanların sevinç ve coşku yerine hınç ve kırıp dökme duyguları içinde olduğunu görürüz. Bu miting sessiz kalmış topluluktan çıkan ilk seslerin ne kadar tepki dolu olduğunu gözler önüne serer.

¹⁵⁹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.427

¹⁶⁰ Kaçmazoğlu, a.g.e, s. 28

“... Ragıp Bey, haziran ayının sonlarına doğru yakın tarihimizde herhangi büyük bir hâdisenin vukubulmadığını bilmeyecek kadar âvâreleşmemişti. Hem, gözleri önünde serilen bu manzarada birleşmiş bir sevince ya da milli bir törene delâlet eder hiçbir işaret yoktu. Bütün bu insanlar, buraya öyle bir şevk ve sevinçle olmak şöyle dursun, tam tersine, bir şeyler kırıp, bir şeyler devirmek hırsıyla toplanmış gibiydiler. Bu dalgalanan bayraklarda, bu sallanan plakartlarda, bu Haut Parleur’lerin püskürdüğü seslerde, hatiplerin jestlerinde, bağırışlarda ve hattâ bunlara tutulan alkışlarda meydan okuyucu, tehdit edici bir mana vardı...”¹⁶¹

“Halk” neden popülist denklemin böylesine önemli bir ögesi? Basit bir yanıt, “halk” kavramının, popülizmin istediği ölçüde esnek ve bükülgen bir kavram olmasıdır. Buna göre, popülizm şekillendirilebilir araçlara ihtiyaç duyar ve “halk” da tam böyle bir araçtır. Ancak “halk” kavramının esnekliği yüzünden kullanıldığını söylemek, bu fikrin belirli bir anlamı olmadığı anlamına gelmez. “Halk”ın önemli bir özelliği onu oluşturan kişilerin sayısıdır. Terimin kullanımı, halkın kalabalık ve çoğunlukta olduğunu ima eder. Bunun pratik bir faydası vardır: “onlar” kalabalık olduklarından, onlar adına konuşan kişilere daha fazla meşruiyet sağlarlar ve tamamen kazanıldığı takdirde, karşısına çıkacak her gücü alt edecek bir potansiyel kitle teşkil eder.”¹⁶²

“Onların suskun ve razı yurttaşlar olarak geçirdikleri yıllarda ellerini güçlendirir. Seslerini duyurmayı hak ederler, çünkü uzun zamandır suskun kalmışlardır ve bu suskunluklarıyla milletin üretken yüreği olduklarını kanıtlamışlardır. “Karizmatik liderliğin dini liderlikle güçlü benzerlikleri vardır. “Karizma” kelimesi “inayet” (grace) kelimesinden gelir ve karizmatik liderler takipçilerinden dini bir adanmışlığı çağrıştıran ve imana dayalı bir sadakat görür. Willner’ in belirttiği gibi, karizmatik liderlerin takipçileri, “liderlerine adanmışlık, huşu, hürmet ve kör bir imanla, kısacası dini inanışa benzeyen duygularla karşılık verir.” Liderlere de neredeyse insan üstü ve takipçilerinin sıradanlığıyla karşıtlık oluşturan güçler atfedilir”¹⁶³

¹⁶¹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.430

¹⁶² Paul Taggart, **Populizm**, İstanbul 2004, Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 116

¹⁶³ Taggart, a.g.e, s. 128

Demokrat Parti sistemden umudunu kesmiş taraflar için son umut olarak görülür. Partiye kayıtsız şartsız ve sorgusuz katılımın temelinde bu kurtulma gayretini görmek mümkündür. Yakup Kadri, bunu Müteahhit Sırrı Bey'in ağzından duyurur:

“...- Ne partisi olacak a Ragıpçığım;” dedi. “ Demokrat Parti işte...Milletin son umudu bunda kaldı. Bundan da bir şey çıkmazsa koyuver gayri eşeğin kuyruğunu...”¹⁶⁴

Yine bu etkiyi Sırrı Bey ve Ragıp Bey iletişiminde sunar Yakup Kadri:

“- Bırak, beni söyletme birader;” dedi. “ Bilmezsin, işin içinde daha neler var. Bu hükümet, bu rejim boşuna böyle kepaze olmadı. Bereket versin ki, nihayet milletin gözü açıldı da bir muhalefet partisi kurdu. Gördün ya, deminki galeyanı? Bu, aylardan beri, memleketin her tarafında, hep böyle ve durmadan kabarıyor, durmadan kabarıyor...Kimseler önüne geçmez gayri, bu selin...Hepsini silip süpürecek; ne kadar Servet Beyler varsa hepsini silip süpürecek...”¹⁶⁵

“DP liderlerinin seçim başarıları, Türk komünal felsefesini ve köyler ve kasabalardaki liderlik geleneğinin temellerini pragmatik ve gerçekçi bir şekilde anlamalarından kaynaklandı. Onlar, bu anlayışlarına dikkate değer sayıda köylüye biraz yardım ve doyum getiren bir iktisadi teşvik eklediler. Menderes, sadece Türk köylerinde hüküm süren komünal geleneklere güvenmedi; dahası siyasal eşitlik, oy verme hakkı ve genel seçimler gibi modern kavram ve uygulamaların kullanımı yoluyla bu gelenekleri yeniden canlandırdı. O, sonunda, halka eşitliği, hakları ve özgürlükleri refahla ve maddi ilerlemeyle eş tutmayı öğretti. Sonra, bu suretle formüle edilmiş talepleri kendi siyasal amaçları için sömürdü; ancak böyle yapmakla Menderes, Türk siyasetini talep oluşturma ve tatmin etmenin yeni bir aşamasına taşıdı.”¹⁶⁶

¹⁶⁴ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.432

¹⁶⁵ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.434

¹⁶⁶ Kemal H. Karpat, **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**, İstanbul 2003, İmge Kitabevi Yayınları, s. 297

4.6 Toplum Eleştirisi

Yakup Kadri, Panorama’da aydınları, bürokrasiyi, CHP’yi nasıl eleştiriyorsa aynı ölçüde halkı da eleştirir. Bu eleştirilerini “kendisi” olan kahramanlarla yapar çoğu zaman. Bu eleştiriler o dönemim toplumsal yapısını, düşüncesini göstermesi açısından son derece önemlidir. Halil Ramiz’in ekonomik kalkınma davasını anlattığı grubun, kendi güncel sorunları yanında böyle bir davayı göremeyişini eleştirir bir yerde Yakup Kadri. Halil Ramiz kapitülasyonlardan, Millî Mücadele’den, Kurtuluş Savaşı’ndan, iktisadî esaretten ve bu mücadelenin bir vatanperverlik mücadelesi olduğundan bahsederken halkın bunlardan ne anladığı ya da bunlara ne kadar önem verdiğini gösteren bir diyalogu gözler önüne seriyor. Burada bir toplumsal vizyonsuzluk eleştirisi karşılar okuyucuları:

“ Sen neler sayıklayıp duruyorsun, efendi? Hele bir gözlerini aç etrafına bak. Biz nerdeyiz, sen nerdesin? Biz ne düşünüyoruz, sen neler söylüyorsun? Güzel laflar ettin, âlâ; biz de alkışladık. Fakat lafla peynir gemisi yürümez. Yok ‘Milletçe kalkınma’, yok ‘Kurtuluş Savaşı’, yok ‘Kapitülâsyon devri’ bizim biricik kaygımız olan bağlara münasebeti ne?”

Bağlar, evet bir bağ işinden bahsedilmişti. İki yıldan beri, bağlara ya kum basmış, ya hastalık gelmiş, mahsul alınamamıştı. Üç yıl önce, gerçi mahsul boldu, iyiydi. Boldu, iyiydi ama, fiyatlar düşüktü. On para kâr getirmede. Hükümet başta olmak üzere, bu felâketi işitmeyen, bilmeyen kaldı mı? Fakat işte Maliye, zavallı bağcılarının yakasına yapışmış, illâki taksitler diyor; işte Ziraat Bankası bağlara haciz koymuş, satılığa çıkarmak istiyor. Mebus Beyler, vatan şarkıları çağdırmaktan vazgeçip bu derde bu derde bir deva bulmalıdırlar.

Bu dert! Lâkin bu dert de halkın binbir türlü derdi gibi Halil Ramiz’in “Milletçe bir ekonomik kalkınma” dediği büyük dâvânın içinde değil miydi? Bu hakikati onlara nasıl anlatmalı? Halil Ramiz’de artık ne düşünmeye, ne de düşündüklerini toparlayıp söylemeye tâkat kalmıştı...”¹⁶⁷

Olayları kavramada başarısız olan ve olayları çok dar açıdan gören halk kitlelerinin hangi değer yargıları ile yaklaşım gösterdiğini yine olumsuz karakterlerden biri olan

¹⁶⁷ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.45-46

Tahincizade örneğinden yola çıkarak gösterir Yakup Kadri. Tahincizade her türlü dalavere ve oyunlarla elde ettiği servetinin sayesinde halktan ve devlet erkânından övgü almakta, hatta onun yaptığı bütün pis işler örtülmektedir:

“ Tahincizade Hacı Emin Efendi, okuması yazması pek kıt olmakla beraber, bütün bu meselelerde çok defa, medreseden icazetli, mektepten diplomalı Avukat Hafız Necati'ye ders verecek kadar bilgi ve tecrübe sahibidir. Bugün milyonlara vardığı söylenen bu zenginliği Emin Efendi, kolaycacık kazanıvermedi. Babasının ölümünde, kendi payına düşen mirasın değeri olsun olsun yirmi otuz bin liradan ibaretti. Nitekim, hâlâ çarşıda Kavaflar sokağının köşesindeki küçücük tahinci dükkânında saç sakal ağartmakla devam eden kardeşi, bu servetin üstüne henüz on para ilave edememiş, çocukları bir yanda, kendi bir yanda miskin miskin küflenip gitmişlerdi. Halbuki, Emin Efendi, feleğin binbir çemberinden geçerek; kâh kuvvetlinin önünde diz çöküp yüz suyu dökerek, kâh zayıflara çelme vurup tuzak kurarak, kâh mahkeme kapılarında sürüm sürüm sürünerek, türlü zahmet türlü meşakkatle nihayet bu mertebeye ulaşmış, evlât ve iyalenin geleceğini sağlamış ve bütün vilâyet halkının saygısını kazanmıştı. Bu halk ondan bahsederken: “ Hacı Emin, Allahın sevgili kuludur, derdi. Her zaman tuttuğu toprak altın olur. Her nereye elini atsa bet bereket getirir. Elini nereye uzatsa boşa gitmez. Her zorluğun içinden tereyağından kıl çeker gibi sıyrılır. Düşman atıldıktan sonra, memlekette nice kimseler iftiraya uğradı. Fakat Hacı Emin ne etti, ne eyledi, ilk giren askerimize lokma, helva dağıttı. Subay ve komutanları evine misafir aldı ve bu işin içinden tertemiz çıkıverdi. Ee bu kadar namaz ve niyaz boşuna mı? Üç kere Hac yolunu boylamalar, yılda hiç olmazsa dört beş defa Mevlût okutmalar, hatim indirtmeler boşuna mı?”¹⁶⁸

İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Almanya ve diğer tehditlere karşı tarafsız yol izleme telaşındaki o dönemin hükümetinin uyguladığı ekonomik kararları eleştirirken cehaletini sergileyen halkı yine Tahincizade özelinden vermeye çalışır Yakup Kadri: Dünyadan bihaber yaşayan ve düşünen halkın eleştirisidir bu:

“ Neymiş? Yok, yok muharebe varmış. Yok memleket büyük bir tehlike karşısındaymış. Devlet bu tehlikeyi önlemek için bilmem kaç yüz bin kişilik bir ordu toplamış; her şeyden önce bu ordunun yiyeceğini, giyeceğini, topunu tüfeğini düşünmek

¹⁶⁸ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.36

lâzımmış. Harp varmış, var emme, bize dokunan kim? Bizim canımıza, malımıza hangi devlet göz dikmiş? Bu malûm değil. Yıllarca Almanya, Almanya diye herkesin gözünü korkuttular. Bir de baktık ki, bu da yalanmış. Almanlardan bize hiç bir zarar gelmezmiş. İşte ümmeti Muhammet’i ezmek için şimdi bakalım ne bahane bulunacak?

“- Moskof gâvurunu unutuyorsun, efendi bubal!...”

“- Hadi be sen de. Sersem sersem dırlanıp durma. Hitler, bizim üstümüze Moskoflara el uzattırır mı?”

Tahincizade Hacı Emin Efendinin iç ve dış politikaya dair bu mütalâaları, yalnız Anadolu’nun küçük şehir ve kasaba eşrafi çevrelerinde yer etmiş bir dünya görüşünün mahsulü değildir.

O sıralarda, böyle düşünenlere, böyle görenlere bazı seviye farklarıyla memleketin bellibaşlı merkezlerinde de bol bol rasgelmek mümkündü. Bu gibiler, Alman diktatörünün başka milletlere imza ettiği bir nice barış, dostluk ve “adem-i tecavüz” paktlarını daha mürekkepleri kurumadan birer birer nasıl yırtıp sepetlere attığını hatırdan çıkararak, ya da sadece bilmemezlikten gelerek, onunla bizim aramızdaki bu son anlaşmanın ortadan kaldırdığına tam bir kanaat getirmiş ve geniş bir soluk almışlardı...¹⁶⁹

Yine aynı toplumsal dar bakış açısını Tahincizade örneği ile eleştirir. Muhalif düşünenlere yönelik bu eleştiri bir Arap hayranlığını ve Arapların Osmanlı’ya ihanetini haklı gösterme derecesine kadar ulaşmasını örneklemektedir. Tahincizade kişiliğinde verilen bu görüşün toplumsal desteğine yöneliktir eleştiri aslında:

“...Hacı Emin Efendiye göre, Eğer Alman İmparatoru gibi “ mümin” ve kuvvetli bir dostla ittifakımıza ve Sancak-ı Şerifin çıkmasına rağmen, o savaşı kaybedip bozguna uğradıysak, bunun biricik sebebi, Kâbe-i Mükerrerme’de namaza giren Enver Paşa maiyetindeki zabitlerimizden çoğunun abdestsiz olmalarıydı. O gün, zaten Hacer-i Esvet yerinden oynar gibi sarsılmaya başlamış ve zezem kuyusunun suyu bir hıçkırık sesi çıkararak çekilivermişti.

¹⁶⁹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.363

“Evlâd-ı Arap bunu görünce işi anladı “ Türklere olan oldu!” deyip kendi başlarının çaresini aramak yolunu tuttu ve neticede bizi bütün Makamat-ı Mukaddese’den sürüp çıkarmak zorunda kaldı. Maazallah öyle yapmasalardı halleri bugün bizim hallerimize dönerdi. Oralarda da ne dinden, ne diyanetten eser kalırdı.

Tahir Bey yavaş bir sesle:

“- Öyle ama, onlar da bu işi İngilizlerin yardımıyla yaptılar ve sonunda onların kucağına düştüler.” Diyecek oldu. Vay efendim, bunu söyleyen sen misin? Hacı Emin Efendi, çok hiddetli zamanlarındaki vaziyetini alıp,- yani- iki dizi üstüne yükselerek ve boynunu ileriye doğru uzatarak:

“ Sus behey cahil, sus!” diye haykırdı. “Bu ettiğin küfrü, bereket, benden başka duyan olmadı. Yoksa şer-i şerife göre şahit ispatla karın senden boş düşerdi. Evlad-ı Araba dil uzatmak. “ Ben Araptanım!” diyen Peygamberimiz Efendimize küfür etmekle birdir. Şöyle can ve gönülden bir kelime-i şهادet getir bakayım! Seninle ancak ondan sonra konuşabilirim”

Tahir Bey, başını önüne alıp babasının emrini yerine getirdi.

“ – Ha şöyle, Şimdi beni can kulağıyla dinle bakayım: O senin dediğin şeyi uyduran İttihatçılardır; yani bu şimdikilerin ağabeyleri...”¹⁷⁰

Muhaliflere yönelik diğer bir eleştirisi de, onların dünya olaylarına, özellikle Almanya’ya ve Hitler’e sadece din gözüyle bakmalarındır:

“ Emin Tahincioğlu, (yani soyadı kanunundan önce Tahincızade Hacı Emin efendi) az kalsın, ağılından bir koyuna kıyıp, kendi eliyle kurban kesecekti. Küçük gözlerinin içi, sanki şapka kanunu kalkmış gibi, pırıl pırıl ışıdayarak:

“- Gördün mü?” dedi oğlu Tahir Beye. “Nihayet, benim sözüme geldiler, seninkiler... Almanya’dan şaşmamalı. Geçen gün, bizim Hafız Necati söylüyordu; Hitler, “

¹⁷⁰ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.317-318

Benim için Hazreti Muhammetten üstün peygamber yoktur.” demiş. Din-i İslâmı o yükseltecek. Vakti saadetteki gibi...”¹⁷¹

Yakup Kadri, devrimlerin, dolayısı ile Atatürk’ün toplum tarafından yalnız bırakılmasını ise Ahmet Nazmi’ye Atatürk ve Musa benzetmesinden yola çıkarak eleştiri getirir:

“...Etrafına iyi bak; şimdiki şartlar içinde bu fedakârlığı kimseden bekleyebilir misin? Bu yeni seferberliğe, senin tabirinle bu ekonomik kalkınma seferberliğine kimleri çağırabilirsin? Heyhat! Dünkü kahraman inkılâp önderleri bile bugün ipekli robdöşambırlarına bürünmüş, fağfur banyolu kaşanelerinden dışarıya başlarını uzatmak istemez oldular. Bir zamanlar, mektep sıralarından dağlar aşarak ateş siperlerine koşuşan gençlerin gücü şimdi Barem merdivenlerinin basamaklarında emeklemekten başka bir şeye yetmiyor.

“Halk ise, Tih Sahrası’nda kıtlığa uğramış Benî İsrail gibi eli böğründe, gökten inecek “ kudret helvasını” bekliyor ve ümitlerinin boşa çıktığını görünce Musa’dan yüz çevirip onun gösterdiği nice mucizeyi unutup homurdanmaya başlıyor. Kayadan sular fişkirtan, denizler ortasında yollar açan, nice müdafaasız boynunu Firavunların satırından kurtarmış olan Musa, şimdi çölde tek başına kalan bir adamdır...”¹⁷²

Yine Ahmet Nazmi, Atatürk’ün ve onun eserinin gençler tarafından da yalnız bırakılacağını söylerken gençliğe yönelik eleştirisini sergiler Yakup Kadri:

“Bu muvazaalı rejimin, bu tezatlarla dolu cemiyetin içinde yetişen gençlik- hani şu, Gazi’nin Cumhuriyeti emanet ettiği gençlik!- saflarında ise ya birtakım küçük egoistler, ya benim gibi canından bezmişler, ya da korkunç oportünistler yetişip duruyor”¹⁷³

Halkın vurdumduymaz oluşunu, olayları kavrayamamasını ve yalnızca kendini düşünmesini ise An Gazetesi yazarı Fuat’ın gözüyle yorumlayıp eleştirir:

¹⁷¹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.361

¹⁷² Karaosmanoğlu, a.g.e, s.100

¹⁷³ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.101

“Zira, içimizden bir çoğunun, alevleri sınırlarımızı yalamaya başlayan dünya yangınından sanki hiç haberi yokmuşcasına; sanki; bütün bir medeniyet âleminin nice asırlık cemiyet binalarıyla daha dün yerin dibine çöküp gittiğini unutmuşcasına; sanki, daha düne kadar hayalimizin bile erişemeyeceği bir refah ve mutluluk içinde yaşarken bu aç, çıplak kalmış ve ilk çağların köle sürüleri gibi zincire vurulmuş milyonlarca insanın iniltileri hiç kulaklarına değmemişçesine öyle bir yalnız kendi başının derdine düşüşü, öyle bir yalnız kendi halinden şikâyet edişi vardı ki, Fuat bunun açığa vurduğu sosyal tedirginlikle yeryüzünü kana boyayan insanlık trajedisi arasında bir alâka bulmak şöyle dursun, hatta, o tedirginlik dediği şeye, memleket ölçüsünde bile bir mana veremiyordu. Bu zaviyeden Türkiye, onca başka bir kürede, hiç bilmediği, tanımadığı bir diyar gibiydi ve burada yaşayanların bizim küremizdeki tarih devirleriyle, sanki, hiç bir münasebeti yoktu Daha doğrusu, burada herhangi bir tarih devri, henüz başlamamış denilebilirdi. Hiç kimse, nereden gelip nereye gittiğini, ne edip işleyeceğini bilmiyordu ve her kafadan bir ses çıkıyordu”¹⁷⁴

Halkın olaylara ve kişilere verdiği değerın onların sosyal statüsüne göre değişmesini eleştirir Yakup Kadri. Haksızlık varsa ve bu, önemli bir kişinin başına geliyorsa başka, önemsiz bir kişinin başından geçiyorsa başka algılanmasına yönelik eleştirisini de Hamdi Bey örneği ile verir. Hamdi Bey’in hikâyesinde işlediği cinayetler onun önemine göre değerlendirilip kurbanların durumunun göz ardı edildiğini görürüz toplum tarafından. Daha sonra da Hamdi Bey’den daha önemli bir fail Hamdi Bey’i unutturacaktır topluma.

“Zira, “Ankara cinayeti”namı verilen bir başka dava, bir başka skandal, bir başka adalet meselesi, neredeyse, bir, bir buçuk yıldan beri halkın tüm ilgisini, bütün merak ve tecessüsünü kendi üstüne çekmiş, toplamış bulunuyordu. Çünkü bu dava “Kundak oyunu” davasında olduğu gibi, yalnız kat kat esrar perdelerinin cazibesine bürünmekle kalmıyor, aynı zamanda türlü türlü politika ihtiraslarını durmadan körükleyen ateşli bir havanın kızgın soluğunu da üflüyordu. Yüksek bir makamda bulunan birinin oğlu, meşhur bir doktoru tabancayla dört yerinden vurarak öldürmüştü. Bunun yanında, üç genç kızı patiska çarşafılarına sarıp tabanlarının altından gıdıklaya gıdıklaya katılmanın da sözü mü olurmuş? Hem bu genç kızlar kimlerdi? Neyin nesiydiler ? Bilinmiyordu bile. Olayın kahramanına

¹⁷⁴ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.365

gelince bu, nihayet, Hamdi adını taşıyan binlerce insan arasında bir insandı ve yüzlerce polis komiseri içinde bir polis komiseriydi...¹⁷⁵

4.7 Basın Eleştirisi

Aydın ve gazeteci etiketi Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren Cumhuriyetin ilk yıllarına uzanan süreçte hatta günümüzde de birlikte anılmaktadır. Bir devrimin, bir inkılâbın aydın etiketini taşıyan gazeteci tarafından savunulması ve hakla sunulması oldukça önemli bir unsurdur. Bir mücadelenin başlamasının duyurulması, o mücadelenin her adımının haber verilmesi ve destek bulma çabaları basının gücüyle daha kolay olmaktadır. Sonrasında da halkın eğitiminin devamlılığı yönünde düşünülür her zaman basın.

Türk inkılâbında da basın aynı şekilde kullanılacaktır. İnkılâp öncesinde daha Millî Mücadele döneminde basının gücünü ve etkisini çok iyi bilen Atatürk'ün bizzat kendisinin talimatı ile gazeteler çıkarılacaktır.

“Ankara'nın iki gazetesi, Hakimiyet-i Milliye ile Yunus Nadi' nin Ankara'ya naklettiği Yenigün, diğer bütün Kemalist basın için yönlendirici olmuşlardır. Yeni Adana, Açıksoz (Kastamonu), Sebilürreşat (Ankara), Babalık (Konya), Öğüt (Konya), İstikbal (Trabzon), Işık (Giresun), Albayrak (Erzurum), Milli Mücadele basınının başlıcalarını oluştururlar.

İstanbul'da, Peyam-ı Sabah, Alemdar, İstanbul ve Aydede'nin dışındaki bütün basın Ankara ' yı destekliyordu. Necmettin Sadık (Sadak), Falih Rıfkı (Atay), Ali Naci (Karacan), Kazım Şinasi (Dersan)'ın Akşam'ı, Asım ve Hakkı Tarık (Us) kardeşlerle Ahmet Emin (Yalman)'ın Vakit'i, Velit Ebüzziya'nın Tasviri, başyazılarını Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) ve Falih Rıfkı'nın yazdıkları İkdam, Sedat Simavi'nin dergisi Güleryüz bunlar arasında sayılabilir. Bunlar hem azınlıkların artık tamamen maskeleri atıp Türk 'ü yoketme planlarını açıklayan yanlarıyla, hem de İttihatçı psikozuna tutulmuş Türkçe basınla mücadele halindeydiler. Türk gazeteciler arasında dayanışmayı artırma çabalarında da bulundular ve Matbuat Cemiyeti'ni güçlendirdiler.

¹⁷⁵ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.396

Ayrıca bu gazetelerin birçoğu (Başta Vakit ve Tasvir) Ankara'ya, silah, adam ve haber kaçırma işlerinde fiilen rol aldılar. Kuvay-ı Milliye'nin zaferleri, İstanbul'daki işgal sansürüne rağmen halka sürekli yansıtıldı. Öyle bir durum belirdi ki, Türk milliyetçiliği hem Anadolu hem de İstanbul basını aracılığıyla topluma tamamen hâkim oldu.¹⁷⁶

Mustafa Kemal'in basınla olan ilişkisi daha öğrencilik yıllarında başlamıştır. Kendisi, henüz Harbiye öğrencisi olduğu günlerde de bir basın mensubu olduğunu, Ahmet Emin Yalman'ın 1922 yılı Ocak ayında yaptığı bir röportajında şöyle dile getirmiştir:

“Mutad olan derslere iyi çalışıyordum. Bunların fevkinde olarak bende ve bazı arkadaşlarda yeni fikirler peydah oldu. Memleketin yönetiminde ve siyasetin de fenalıklar olduğunu keşfetmeye başlamıştır. Binlerce kişiden ibaret olan Mektebi Harbiye talebesine bu keşfimizi anlatmak hevesine düştük. Mektep talebesi arasında okunmak üzere, mektepte el yazısıyla gazete tesis ettik. Sınıf dahilinde ufak teşkilatımız vardı. Ben idare heyetinde idim. Gazetenin yazılarını çoğunlukla ben yazıyordum

O zaman Mekatip Müfettişi İsmail Paşa vardı. Bu hareketimizi keşfetmiş, takip ettiriyormuş, mektebin müdürü Rıza Paşa isminde bir zattı. Bu zat, Padişah nezdinde İsmail Paşa tarafından tahtiye edilmiş. Mektepte böyle talebe var, ya farkında olunmuyor, ya müsamaha ediliyor denilmiş, Rıza Paşa mevkiini muhafaza için inkar etmiş.

Bir gün gazetenin icap eden yazılarından birini yazmakla meşguldük. Baytar dershanelerinden birine kapanmış, kapıyı kapamıştık. Kapı arkasında birkaç nöbetçi duruyordu. Rıza Paşa'ya haber vermişler sınıfı bastı. Yazılar masa üzerinde ve ön tarafta duruyordu. Görmemeziğe geldi. Ancak dersten başka şeylerle iştigal vesilesi ile tevkifimizi emretti. Çıkarken yalnız izinsizlikle iktifa olunabilir dedi. Sonra hiçbir ceza tatbikatına lüzum olmadığını söylemiş.

Bu satırlardan, yönetimin siyaset alanındaki kötülük ve aksaklıklarını açığa vurmak amacı güden, eleştiri niteliğindeki yazıların Harp Okulu öğrencisi Mustafa Kemal'in kaleminden çıktığı anlaşılmaktadır. Bu deneme Mustafa Kemal'in gazetecilik konusundaki ilk girişimidir.

¹⁷⁶ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, İstanbul 1992, İletişim Yayınları, s. 62-63

Mustafa Kemal 1918 yılında en yakın arkadaşı Ali Fethi (Okyar) ile İstanbul'da (MİNBER) gazetesini çıkaracak ve öğrencilik yıllarındaki denemesini uygulama alanına koyma çabalarına girişecektir.¹⁷⁷

1930'lu yıllarda fikir ve edebiyat dergiciliğinde kaliteli bir artış görüldü. Yakup Kadri ve Şevket Süreyya'nın yönettiği Kadro, Hüseyin Cahit'in Fikir hareketleri, Yaşar Nabi Nayır'ın Varlık'ı, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Yeni Adam'ı özel girişimle yayınlanmıştır. Bunların yanısıra başta Ülkü olmak üzere halkevleri tarafından yayınlanan yerel araştırma dergileri, hem folklor ve dil araştırmalarını teşvik etmiş, hem de pek çok genç yeteneğin yetişmesini sağlayan birer okul olmuşlardır.¹⁷⁸

Yakup Kadri Panorama'da basına yönelik eleştirilerini Halil Ramiz ve Fuat karakterleriyle yansıtır. Basına yönelik eleştiriler diğer eleştirel konuların yanında oldukça azdır. Ancak basın kavramı yazarın gazetecilik geçmişi göz önüne alındığında önemini artırmaktadır.

Basından da sorumlu olan Halil Ramiz eleştirisini Yakup Kadri'nin temel endişesini barındırarak yapar: İnkılâp ruhunun yitirilişi. Gazetelerden birçoğunun CHP'den maddi destek görmesine karşın Milli Mücadele'deki heyecanın kayboluşu basına da kendini gösterecektir.

“Halil Ramiz, bir yandan yudum yudum çayını içiyor; bir yandan da isteksiz isteksiz gazetesine göz gezdiriyordu. Uşağına cevap vermek lüzumunu bile duymadı. Kendi kendine soruyordu: “Niçin çıkar bu gazeteler? Ve bütün bu sütunlar, bu sayfalar her gün neyle doldurulur!..” Bazen vazifesi icabı, -zira, Halil Ramiz, Merkez İdare Heyeti'nde matbuatla eğitim işlerine bakar- memlekette çıkan gündelik, haftalık, aylık gazete ve mecmuaları gözden geçirdikten sonra kafasının içinde bütün bunlardan ne kaldığını yoklardı: bir hiç, daima bir hiç... Ve hayalinde memleketin bütün matbaalarını boşa dönen çarklar gibi görürdü. Çoğu Halk Partisi'nden yardım gören bu irili ufaklı basım ve yayım müesseselerinin günde kimbilir, boş yere kaç ton kağıt, kimbilir boş yere kaç yüz litre mürekkep israf ettiğini düşünerek yüreği burkulurdu. Kendi kendine: “Bu boşluğu doldurmak, bu kof ve nafil yazılara bir parça kan ve can verebilmek için ne gibi çarelere

¹⁷⁷ Nuri İnuğur, Türk Basın Tarihi, İstanbul 1992, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları 37, s. 15-16

¹⁷⁸ Koloğlu, a.g.e, s. 66

başvurmalı, ne etmeli, neylemeli?” diye sorardı. Ortada, Kurtuluş Savaşı kadar mühim bir kalkınma davası var; geri bir ülkenin ileriye doğru itilme hamleleri var. Yeni baştan bütün kafaları ve ruhları durmadan işleme cehdi var. Hiçbir muharririn yazısında, hiçbir şairin şiirinde bunlara dair –heyecansız, beylik bir kaside edebiyatından başka- tek can alıcı bir satıra neden rasgelinmiyor? Ara sıra Türk İnkılâbı ya da doğrudan doğruya Büyük Türk İnkılâpçısı hakkında çıkan yabancı eserler bile bu donuk ve sönük Türk basınına aksederken bütün rengini, hararetini kaybediyor. Bunun sebebi, acaba fikir ve söz hürriyetine konulan bağlar ve kayıtlar mıdır? Fakat, Halil Ramiz hatırlıyor ki, Cumhuriyetin ilk iki yılında basın alabildiğine hürdü. Mecliste her muhalif ağzına geleni söyleyebiliyordu; münakaşasız bir gün, bir saat geçmiyordu. Buna rağmen, o devirden ortada yine hiçbir şey kalmadı. Yel üfürdü, sel götürdü.”¹⁷⁹

Yakup Kadri, Fuat karakteri aracılığıyla da bir dönem basınına yapılan baskıları eleştirir. “1945 sonunda çok partili düzene geçinceye kadar basın sürekli olarak CHP’nin sıkı kontrolü altında tutulmuş, dini yayınlara hiç izin verilmemiş, sola da Kemalist çizgiyi aşmamak koşuluyla göz yumulmuştur. CHP’nin dışındaki sosyalist ya da komünist akımlar ve yayınları sıkı kontrolde tutulmuş, sık sık yapılan tutuklamalarla yaşamları hep kısaltılmıştır. Böylece sol Kemalizme entegre edilmiştir”¹⁸⁰

“Fuat, “Yol” gazetesini hatırlayınca, kendini bir kere daha bu odada konuşulan şeylerden, bu odadakilerin endişelerinden, merak ve tecessüslerinden uzak hissetti. Zira, oradayken geçirdiği son üç, dört hafif kabus devresi, onu muhitin bütün realitelerinden ayırmış, kendi kafasının zindanı içine kapatmıştı. Geçirdiği kâbus, diyoruz. Bu da geçti mi, geçmedi mi? pek malum değildi. Gerçi, Emniyet Müdürlüğü takiplerinden yakayı sıyrıralı epeyce olmuştu. Gerçi, bir ağır cezaya çarptılmak tehlikesini atlatmıştı. Gerçi, artık, evinin etrafındaki abluka kaldırılmıştı. Ama, yatak odasının dolabından alınıp götürülen kitaplarla not defterleri henüz geriye gelmemişti. Ve bunların geriye gelmemesi, hakkındaki araştırmaların devam ettiğine bir delildi. Bundan başka Fuat, daimi bir göz hapsi altında bulunduğunu da hissediyordu. Mesela Emniyet Müdürlüğü (...) şubesinde sorguya çekildiği günlerde, ya bir şey yemek ya da dinlenmek için birkaç saat rahat bırakıldığı bir

¹⁷⁹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.103-104

¹⁸⁰ Koloğlu, a.g.e, s. 65

odada üç dört defa rasgelip tanıdığı bir genç adam, o zaman bu zamandır onun yakasını bırakmıyor; sanki kırk yıllık ahpabıymışçasına onu hemen her akşamüstü matbaadan almaya geliyor; gelmediği akşamlarda –güya aralarında bir randevu varmış da, buna yetişememiş gibi- telefonlarla özürler dileyip, hatırını soruyor ve ertesi gün mutlaka buluşmak vaadini alıncaya kadar sözünü kesmiyordu. Gerçi, bu genç adam, Emniyet Müdürlüğünde, o zamanlar kendisi gibi bir siyasi suç sanığı olarak bulunduğunu söylemişti ve orada gördüğü muameleler de bunu doğrular gibiydi, ama Fuat, her şeye rağmen onun gizli polis hizmetinde çalıştığından yüzde yüz emindi.”¹⁸¹

Basındaki millî şuur eksikliği, Atatürk’ün ölüm haberinin basmakalıp sözlerle gazetelere yansması da Yakup Kadri’nin eleştiri konuları içinde yer alır. Bu eleştirinin içinde de yine Milli Mücadele ruhunun kayboluşu vardır. Eğer gazetecilerde o ruh devam ediyor olsa bu sıradanlık bu yapaylık yaşanmaz Yakup Kadri’ye göre.

“Eğer,” diyordu; “İstanbul’da, Dolmabahçe Sarayı’ndan, Ankara’da Etnoğrafya Müzesi’ne kadar O’nun nasıl bir *apoteoz* içinde geçip gittiğini gazetelerde yazılanlar ve radyoda söylenenlerle gözönüne getirmeye çalışırsan, beyhude bir emek sarfetmiş olursun. Zira, bu, her türlü tahayyül ve tasavvurun üstünde bir şeydi. Bizim basın karalamacaları ve acemi mikrofon çığırkanları şöyle dursun, -belki Flaubert çapında bir kalem ustası bile sanırım- o hali, o manzarayı bütün heybetiyle tasvire erip yetişemezdi. Oysa, bizim sözcüler ve yazıcılar üç dört günden beri bu ulvi hadisenin mahiyetini bir beylik yas töreni haline sokmak için, adeta kendi aralarında bir *retorik* yarışına girişmiş gibidirler. Bunların kimi, ölenin arkasından şöyle feryat ediyordu: “Onun gözleri birer güneşti, karanlıkları dağıttı!”, “Sesi, gaipten gelen sesler gibi, bize terakki ve inkılâp yolunu gösterdi!”, “Çelikten iradesi, milletimizin (makûs talihini) yendi!” Kimi şöyle haykırıyor: “O, bir meşaleydi! Hayır, hayır; O, bir yanardağdı; lavları yurdumuza el uzatmak cüretinde bulunanları yakıp kavuran bir yanardağdı!” Sonra hepsi birden, bir ah’lar, bir vah’lar... Daha sonra, hep bir ağızdan –böyle bir yas gününde adet yerini bulsun dercesine- halka bir başsağlığı dilemeler ve en sonunda: “O, ölmedi. O yaşıyor; O, ebediyen yaşayacak!” demeler. Bereket versin ki, “Eşsiz Kahraman”ın silah arkadaşlarından biri imdada yetişip

¹⁸¹ Karaosmanoğlu, a.g.e, s.284

milli Őuurunun derinliklerinden gelen bir hamleydi, O'nun tabutunu bir melodram sahnelerinin gösteriŐi olmaktan kurtardı.”¹⁸²

¹⁸² Karaosmanoğlu, a.g.e, s.301

SONUÇ

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanları birer edebî eser olmasının yanında sosyal yönü olan eserlerdir. Onun Fecr-i Âti grubunda yer aldığı dönemlerdeki sanatın şahsiliği düşüncesi, ülkenin siyasi atmosferinde değişecek, yerini topluma hizmet etmek için sanat yapma anlayışına bırakacaktır. Bu değişimde Yakup Kadri'nin gazeteci kimliği de etkili olmuştur. Millî Mücadele döneminde yer aldığı Tetkik-i Mezâlim Heyeti'nde yer aldığı manzaraların da içinde olduğu tarihî ve sosyal şartlar, sonraki yazı hayatına yön vermiştir. Yakup Kadri, Türklerin yeniden doğuşu olarak yorumlayacağı Millî Mücadele'ye ve sonrasındaki inkılâp ruhuna hayatının sonuna kadar bağlı kalacaktır.

1923 ve 1950 arası Türkiye'nin siyasî hayatında çok önemli bir yer teşkil eder. Cumhuriyetin ilan edilmesi ile başlayan bu dönem, aynı zamanda Atatürk ilkelerinin ve toplumsal hayatı şekillendirecek olan inkılâpların uygulanmaya başlandığı bir dönemdir. Cumhuriyet'in onuncu yılından sonra kaybolmaya başlayan millî heyecan ve sonucunda inkılâpların eski heyecanını yitirmesi ve yanlış ellerde yanlış şekilde uygulanması, Yakup Kadri'nin temel endişesidir. Panorama da bir bakıma bu endişenin ürünüdür.

Yakup Kadri, Panorama'yı yazmadan çok önce, 1932 ve 1935 yılları arasında yayımlanan Kadro Dergisi'ndeki yazılarında inkılâp ruhundaki gevşemeden şikâyet etmeye başlamıştır bile. Büyük ümitlerle uygulamaya konulan inkılâplar, halkta gerçekleştirilmesini beklediği değişimleri bir türlü yerine getirememiş, aksine inkılâplar gündün güne özünden uzaklaşmaya başlamıştır. Yakup Kadri'nin uyarı ve yakınmaları ne yazık ki sonucu değiştirmemiştir. Cumhuriyet'in geleceğinden sürekli endişe duyan yazar, görüş ve düşüncelerini sık sık dile getirmekten çekinmez. Kadro Dergisi'nin 1935'te kapanmasının ardından Yakup Kadri'yi, 1954'te yaş haddinden emekli oluncaya kadar sürecek olan zorunlu diplomatlık bekler. Çeşitli ülkelerdeki büyükelçilik görevleri onu ülkesinden ve inkılâplara duyduğu aşktan koparamaz. Ülkenin o dönemde yaşadığı süreçleri mümkün olduğunca eserlerine yansıtmaya çalışır.

Panorama, Yakup Kadri'nin 1930'larda duyduğu bu endişelerinin bir yansımasıdır. Demokrat Parti'nin kuruluşunu da içine alacak konular çevre ve karakter zenginliği ile siyasi ve sosyal eleştiriler penceresinden sunulur.

Yakup Kadri Panorama'da, Cumhuriyet'in 10. yılı olan 1933'ten başlayarak çok partili yaşama geçilen 1950'lere kadar yaklaşık 20 yıllık bir süre içinde Türkiye'nin siyasal, toplumsal ve ekonomik bir görünümünü çeşitli kişi ve olaylar aracılığıyla vermeye, genel bir Türkiye değerlendirmesi yapmaya çalışmıştır. İki kitap halinde yazdığı Panoramaların birinci kitabında, 1933-1938 yılları arasını, ikinci kitabında ise 1938-1950 yılları arasında yaşananları konu eder. İncelememiz sonucunda şu sonuçlara varılmıştır:

1) Panorama, öncelikle kalabalık bir kişi kadrosuyla dikkat çeker. Yazar bu kadroyu ustaca olay örgüsüne yedirmiş, karakter ve tiplmeleri dönemin koşullarına göre gerçekçi bir şekilde canlandırmıştır. Romanda kişiler politik ve toplumsal konumlarına göre sınıflandırılmıştır: Yönetici kadrolarında, başta milletvekilleri Halil Ramiz ve Neşet Sabit olmak üzere, Vali İhsan Turan Bey, Belediye Başkanı Kâzım Bey, CHP İl Parti Başkanı Tahir Bey yönetici kadrolarını temsil ederken, milletvekilleri Halil Ramiz ve Neşet Sabit, Doktor Namık Ahmet, öğretmenler Ahmet Nazmi ve Cahit Halit, gazeteci ve çevirmen Fuat ve devlet memurları Selim Sabri ve Ahmet Sabri ise aydın sınıfını temsil ederler. Romanın toplumsal yönünü temsil eden kişiler ise ait oldukları tabakalara göre çeşitlilik gösterir: Servet Bey, Müteahhit Sırrı Bey, Mühendis Ragıp Bey, Mansurzade Hüseyin Efendi, Tahincizade Hacı Emin Efendi ve Yanyalı Fazlı Bey zengin kişilerdir ve konumları bakımından üst gruba mensupturlar. Komiser Hamdi Bey, Osman Nuri Bey, Muavin Niyazi Bey gibi kişiler orta tabakaya, sokak çocukları Pertev ve Ziver, Fıtnat Hanım, uşak Ahmet, şoför Hayri Efendi, Hamiyet ve Kevser, polis Naci Efendi, kâtip Seyfi ise alt tabakaya aittirler.

2) Romanın özünde yatan gerçek, Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının, bir süre sonra inkılâp ruhundan uzaklaşmaya başlaması, ülkeyi yöneten tek parti konumundaki CHP'nin, baştaki ideallerinden uzaklaştığı gibi parti mensupları çıkar çatışmaları içinde halka hizmetten çok kendi menfaatlerini düşünür ve buna göre davranır hale gelmesi yatar. Panorama'da CHP/yönetim eleştirisi tavandan tabana, muhtardan milletvekilleri ve bakanlara kadar geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Yazar Panorama'da bu durumu, başta Halil Ramiz olmak üzere Ahmet Nazmi ve Fuat gibi aydınlar aracılığıyla eleştirilir.

3) Panorama'da inkılâpların uygulanışındaki aksaklıkların sorumluluğu yöneticiler yanında aydınlara da yüklenir. Aydınların halka ilişkileri sorunludur, kendi aralarında tartışmaktan ve teorik bir takım düşünceler ileri sürmekten başka eyleme yönelik

faaliyetlere girmekten çekinirler. Halil Ramiz, Fuat gibi birkaç aydın dışında, Cumhuriyet ve inkılâplara yönelik tehlikelerin arttığı dönemlerde sessiz kalmaları ya da çıkarları uğruna saf değiştirmeleri romanın ana eleştirilerinden birini oluşturur.

4) Panorama'da, haksız kazançla zengin olma, devlet yetkileri kullanılarak arsa-emlak vurgunculuğu yapma, çeşitli oyunlarla köylülerin malına el koyma gibi her türlü yolsuzluk ve hırsızlık hem ahlakî hem de ilkesel anlamda derinlemesine irdelenmiş, bilerek ya da bilmeyerek Cumhuriyet kadrolarının bir kısmının da bu vurgunlara ortak olması geniş şekilde eleştirilmiştir.

5) Romanın konu ettiği zaman süreci içinde Türkiye'de yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümler, halktan kişilerin yaşamları aracılığıyla ve gerçekçi öykülerle desteklenerek verilmeye ve çözümlenmeye çalışılmış; değişen aile yapısı, sürekli artan psikolojik ve ahlakî çöküntü ve bozulmaların yansımaları, halkın yaşadığı ekonomik sorunlar vb. zengin bir kişi kadrosuyla irdelenmiştir.

6) Romanda, inkılâpların ruhunu anlayamamış, çağdaşlaşma kaygısı olmayan ve sürekli Cumhuriyet düşmanlığı yapan bir kesim, Tahincizade Emin Efendi gibi oldukça canlı ve gerçekçi bir karakterin şahsında eleştirilmiş, artan gericiliğin ileride yaratacağı tehlikeler, altı çizilerek vurgulanmaya çalışılmıştır.

7) Yakup Kadri Panorama'da, yalnızca yurtiçi sorunlara değinmemiş, II. Dünya Savaşı'nı öncesi ve sonrasıyla geniş bir şekilde romanında değerlendirirken dünyadaki gelişmeleri de ana hatlarıyla romanın içine yedirmiştir.

Sonuç olarak Panorama, Yakup Kadri'nin sosyal konuları ele aldığı eserleri arasında siyasi ve sosyal sonuçları, konu ettiği zaman dilimi açısından en etkili şekilde işleyen roman olarak karşımıza çıkar. Romanda dile getirilen sosyal olayların yazar tarafından planlı bir eleştiri penceresinden sunulması, eseri incelememizdeki temel nedenlerden biridir. Millî Mücadele heyecanının kayboluşu endişesiyle başlayan eleştiri açısı gittikçe genişleyerek hayatın birçok noktasına yayılır bu romanda.

Çalışmamız bize, Panorama'nın geçtiği dönem olan Cumhuriyet'in onuncu yılından 1950'lere kadarki süreçte Cumhuriyet Halk Partisi'ndeki bozulmayı, idealist kadroların partiden ya uzaklaştırılmasını ya da partide etkisiz konuma getirilmesini, inkılâp ruhunun

kaybolma nedenlerini, bürokrasinin çıkarıcı kirli yüzünü, toplumun olaylar karşısındaki tutum ve değerlendirmesini ve Demokrat Parti'yi doğuran nedenleri de içine olan olaylar örgüsünün dönemin tarihi bilgileriyle örtüşüğünü göstermektedir.

Metnin tarihle örtüşüğü bu eser, Yakup Kadri'nin siyasî duruşunun getirdiği eleştirel bir üründür. Panorama'nın her satırında Yakup Kadri'nin siyasî kimliği hissedilir. Bu, eserin sosyal olaylara bakış açısından tarafsızlığını gölgeleyecek bir durum gibi gözükse de, bunun tam tersi bir etki doğurmuş, eleştiriler özeleştiri konumuna gelmiştir.

KAYNAKÇA

KİTAP VE MAKALELER:

AYDIN, Mustafa, “ *Aydınlar ve Günümüzdeki İşlevleri*”, **Entelektüel ve İktidar**, Ed.Kenan Çağan, Ankara 2005, Hece Yayınları

POSTELLİ, Hugues, **Gramsci ve Tarihsel Blok**, çev. Kenan Somer, Ankara 1982, Savaş Yayınları

SAID, Edward , **Entelektüel: Sürgün, marjinal, yabancı**, İstanbul 1995,Ayrıntı Yayınları

KARAKOYUNLU, Yılmaz, “*Aydın Geleneğimizin Oluşumu ve Cumhuriyet Aydınları*”, **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, Haz.Sabahattin Şen, İstanbul 1995

KILIÇBAY, Mehmet Ali, “*Türk Aydınının Dünyasını Anlamak*”, **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, Haz.Sabahattin Şen, İstanbul 1995

NACİ, Fethi, “*Münevverden Enteler*”, **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, Haz.Sabahattin Şen, İstanbul 1995

KILIÇBAY, Mehmet Ali, “*Atatürkçülük ya da Türk Aydınlanması*”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Haz. Ersin Kalaycıoğlu, İstanbul 2000, Alfa Yayınları

ÖZEL, Oktay, “*Tarih, Tarihçi ve Entelektüel kurumsallık Bağlamında Türkiye’den Güncel Değişmeler*” **Doğu Batı**, 2006, sayı 36,

SEZGİN, Ömür, “*Kadro Hareketi*” **Kadro Cilt 1 Tıpkı Basım** ,Ankara 1932, Haz.Doç Dr.Cem Alper,Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi

Kadro Cilt 1 Tıpkı Basım ,Ankara 1932, Haz.Doç Dr.Cem Alper,Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi

Kadro Cilt 2 Tıpkı Basım ,Ankara 1932, Haz.Doç Dr.Cem Alper,Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi

Kadro Cilt 3 Tıpkı Basım ,Ankara 1932, Haz.Doç Dr.Cem Alper,Ankara 1978, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi

TİMUR, Taner, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, İstanbul 1994, İletişim Yayınları

KAÇMAZOĞLU, H. Bayram, **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal tartışmaları**, İstanbul 1988, Birey Yayınları

AĞAOĞLU, Samet, **Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru**, İstanbul 1972, Baha Matbaası

TAGGART, Paul, **Populizm**, İstanbul 2004, Bilgi Üniversitesi Yayınları

KARPAT, Kemal H. , **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**, İstanbul 2003, İmge Kitabevi Yayınları

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, **Devirden Devire C 3**,Ankara 1976,Bilgi Yayınları

EAGLETON, Terry, **Eleştiri ve İdeoloji**, İstanbul 1985, İletişim Yayınları

RİFAT, Mehmet, *“Eleştirmen:Metin- Nesne İçine Giren Anlamlandırıcı- Özne”*
Eleştiri Öznellik, Haz. Ahmet Sait Akçay, 2007, Kitaplık Sayı 105, Yakı Kredi Yayınları

KOLOĞLU, Orhan, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın**, İstanbul 1992, İletişim Yayınları

JAMESON, Fredric , **Modernizmin İdeolojisi**, İstanbul 2008, Metis Yayınları

ELSTER, Jon, **Sosyal Davranışları Açıklamak**, Ankara 2010, Phoenix Yayınevi

WELLEK, René, **Edebiyat Teorisi**, İzmir 1993, Çev. Doç. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel, Akademi Kitabevi

ÇAĞIN, Sebahattin, ”René Wellek’ten Edebiyat Teorisi ve Tenkit ve Tarih”, **Teori ve Eleştiri**, Haz. Hüseyin Su, İstanbul 2004, Hece Yayınları

YAZAR, Yusuf , “*İdeolojik Bir Form Olarak edebiyat Üzerine*”,**Teori ve Eleştiri**, Haz. Hüseyin Su, İstanbul 2004, Hece Yayınları, s. 126

KAYA, Ünal, “ *Peter Bürger’den, I. Sanatın Tarih Yazımına Katkısı*”, **Teori ve Eleştiri**, Haz. Hüseyin Su, İstanbul 2004, Hece Yayınları,

ESEN, Nüket, “ *Panorama’ya Bir Bakış*” **Türk Dili**, Ankara 1993, Sayı 500

KABAKLI, Ahmet, “*Panorama*”, **İstanbul**, 1955, Cilt 2,Sayı 4

UYSAL, Zeynep, “*Yakup Kadri ve Panorama*”, **Varlık**, 2001,Cilt 68, Sayı 1122

KÖRÜKÇÜ, Muhtar, “ *Yakup Kadri’nin Panaromasi*”i **Varlık**, 1954,Cilt 21, Sayı 405

KARPAT, Kemal, **Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular**, İstanbul 1971. Varlık Yayınları

OĞUZKAN, A.Ferhan, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Ankara 1954, Varlık Yayınları, sayı 223

UYGUNER, Muzaffer , Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ankara 1993, Bilgi Yayınevi

AKI, Niyazi, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu:insan-eser-fikir-üslûp**, İstanbul 1960, İstanbul Matbaası

ENGİNÜN, İnci “*Milli Mücadele Edebiyatında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*” **Erdem**, 1985,TTK basımevi

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri , **Panorama**, İstanbul 1971,Remzi Kitabevi

TÜRKEŞ, Ömer, “ *Güdük Bir Edebiyat Kanonu*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,C.2 Kemalizm**,Haz. Murat Belge

ATALAY, Birsen, “*Yakup Kadri Karaosmanoğlu*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,C.2 Kemalizm**,Haz. Murat Belge

TÜRKEŞ, Mustafa, “*Kadro Dergisi*”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,C.2 Kemalizm**,Haz. Murat Belge

ÖZGEÇMİŞ

1972'de Hatay'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Niğde ve Hatay'da tamamladı. 2003 yılında Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel okullarda Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yaptıktan sonra 2006 yılında Kocaeli Üniversitesi'ne geçti. Halen aynı üniversitede Türk Dili okutmanlığı görevini sürdürmektedir.